

TULE - Kunstzinnige oriëntatie

Inhouden en activiteiten bij de kerndoelen van 2006

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

TULE - Kunstzinnige oriëntatie

Inhouden en activiteiten bij de kerndoelen

Inhoud van de website **tule.slo.nl**

Oktober 2008

slo

nationaal
expertisecentrum
voor leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

Auteurs:

Anky Jacobse, Rinze van der Lei, Sigrid Loenen, Christiane Nieuwmeijer, Inge Roozen

Eindredactie en realisatie:

Martin Klein Tank

Projectleiding:

Gäby van der Linde - Meijerink

Besteladres:

SLO, nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling

Afdeling Verkoop

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 664

Internet: <http://tule.slo.nl>

E-mail: tule@slo.nl

AN: 1.4312.0067

© 2008 SLO, nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling, Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Voorwoord

Op de website <http://tule.slo.nl> zijn alle kerndoelen uitgewerkt in inhoud en activiteiten. Op veler verzoek verschijnt de informatie van de website nu ook in een serie schriftelijke publicaties. Per leergebied wordt hiermee de inhoud van de website van het moment weergegeven. Deze publicatie biedt een praktisch overzicht, maar heeft ook zijn beperkingen ten opzichte van de website. De mogelijkheid direct door te klikken bij verwijzingen in de tekst en de gekoppelde video en audio fragmenten te bekijken en beluisteren zijn voorbehouden aan de website. Ook kunnen vernieuwingen en aanvullingen op de website worden doorgevoerd die niet direct in de schriftelijke publicatie zijn opgenomen. Het blijft dus aanbevolen ook de website te blijven bezoeken.

Inhoud

Verantwoording	2		
Voorwoord	3		
Inhoud	4		
Inleiding	6		
Karakteristiek van Kunstzinnige oriëntatie	10		
Kerndoel 54	11		
Toelichting en verantwoording	11		
Kerndoel 54 - Beeldende vorming	12		
Toelichting en verantwoording	12		
Inhoud	13		
Activiteiten en doorkijkjes			
Groep 1 en 2	16		
Groep 3 en 4	18		
Groep 5 en 6	20		
Groep 7 en 8	22		
Kerndoel 54 - Muziek	24		
Toelichting en verantwoording	24		
Inhoud	25		
Activiteiten en doorkijkjes			
Groep 1 en 2	30		
Groep 3 en 4	36		
Groep 5 en 6	40		
Groep 7 en 8	46		
Kerndoel 54 - Taal en spel (drama)	50		
Toelichting en verantwoording	50		
Inhoud	52		
Activiteiten en doorkijkjes			
Groep 1 en 2	54		
Groep 3 en 4	56		
Groep 5 en 6	58		
Groep 7 en 8	60		
		Kerndoel 54 - Beweging (dans)	62
		Toelichting en verantwoording	62
		Inhoud	63
		Activiteiten en doorkijkjes	
		Groep 1 en 2	64
		Groep 3 en 4	66
		Groep 5 en 6	68
		Groep 7 en 8	70
		Kerndoel 55	72
		Toelichting en verantwoording	72
		Inhoud	73
		Activiteiten en doorkijkjes	
		Groep 1 en 2	74
		Groep 3 en 4	78
		Groep 5 en 6	82
		Groep 7 en 8	86
		Kerndoel 56	88
		Toelichting en verantwoording	88
		Kerndoel 56 - Algemeen	90
		Toelichting en verantwoording	90
		Inhoud	91
		Activiteiten en doorkijkjes	
		Groep 1 en 2	94
		Groep 3 en 4	98
		Groep 5 en 6	100
		Groep 7 en 8	104

Kerdoel 56 - Beeldende kunst als een aspect van cultureel erfgoed	106
Toelichting en verantwoording	106
Inhoud	108
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2.....	110
Groep 3 en 4.....	114
Groep 5 en 6.....	116
Groep 7 en 8.....	118
Toelichting op de begrippen	122

Inleiding

Op veel basisscholen wordt gewerkt aan het vormgeven van het onderwijs, bijvoorbeeld door verbeteren van de samenhang en afstemming tussen leergebieden. De kerndoelen voor het primair onderwijs zijn daarbij vaak leidraad. Deze kerndoelen geven de wettelijke kaders voor de kern van de onderwijsinhoud. Kerndoelen laten op hoofdlijnen zien wat belangrijk wordt gevonden om kinderen mee te geven in het primair onderwijs. De inhoud is in de kerndoelen niet heel precies omschreven. De wetgever geeft op die manier scholen de mogelijkheid om zelf invulling te geven aan de inhoud van hun onderwijs.

De kerndoelen zijn geordend in zeven domeinen: Nederlands, Engels, Friese taal, Rekenen en wiskunde, Oriëntatie op jezelf en de wereld, Kunstzinnige oriëntatie en Bewegingsonderwijs. In het project *Tussendoelen & leerlijnen* (TULE) van SLO zijn de kerndoelen van alle leergebieden uitgewerkt. Het is een handreiking aan leraren, maar ook aan studenten, leermiddelenontwikkelaars, opleiders en begeleiders, inspecteurs en anderen die bij het basisonderwijs betrokken zijn.

Met TULE biedt SLO scholen/leraren een beeld wat er onder de globale kerndoelen verstaan kan worden. Het geeft zicht op de manier waarop bij ieder kerndoel de inhouden (kennis en vaardigheden) en activiteiten (van kinderen en leraren) kunnen worden verkaveld over de groepen 1 tot en met 8. Dit maakt de doorgaande ontwikkeling van de inhoud van het onderwijsaanbod zichtbaar en hanteerbaar. De uitwerkingen in TULE laten zien hoe de inhoudsverkaveling eruit zou kunnen zien. 'Zou kunnen' zeggen we met nadruk. Immers, er zijn andere opties en overwegingen denkbaar om bij elk kerndoel de inhoud in te vullen en te verkavelen over de groepen. TULE geeft één beschrijving van de mogelijke verdeling van de kerndoelen in onderwijsinhouden over een aantal jaren.

De verkavelde inhouden met activiteiten vormen, ondanks de vele 'doorkijkjes', géén onderwijsprogramma, geen methode en geen leerplan. Het is niet meer en niet minder dan een beschrijving van een mogelijke verdeling van onderwijsinhouden over een aantal jaren. Om echt onderwijs te geven hebt u als leraar in de eerste plaats uw eigen vakkennis nodig, uw ervaring, uw inventiviteit en creativiteit, en natuurlijk ook uw leermiddelen die u helpen om een uitdagende leeromgeving voor kinderen te creëren.

Met TULE wil SLO bijdragen aan het gesprek in en tussen scholen. De voorbeelduitwerkingen zijn bedoeld als inspiratiebron. Aan de hand van deze uitwerkingen kunnen scholen zelf aan de slag met het maken van eigen, schoolspecifieke uitwerkingen.

Kerdoelen

Kerdoelen zijn globale beschrijvingen van belangrijke onderwijsinhouden. Op hoofdlijnen geven ze een omschrijving van het onderwijsaanbod. De kerndoelen bevatten geen details en geen voorbeelden. De kerndoelen geven aan wat in elk geval aan alle kinderen moet worden aangeboden in de periode waarop zij het basisonderwijs bezoeken. Scholen hebben de vrijheid zelf specifieke keuzes te maken en eigen didactische invullingen te kiezen.

Kerdoelen zijn dus streefdoelen en stellen geen eisen aan kinderen. Het zijn eisen aan leraren om kinderen in elk geval datgene aan te bieden wat in de kerndoelen beschreven staat. Een leerstofaanbod dus. Kerndoelen zijn eisen die door de overheid aan het onderwijs worden gesteld. Voor de school geldt de eis dat zij tenminste de kerndoelen bij haar onderwijsactiviteiten als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstelling hanteert. Het zijn ankerpunten die leraren houvast bieden bij het maken van inhoudelijke keuzes en uitwerkingen. In de kerndoelen is op hoofdlijnen vastgelegd wat belangrijk wordt gevonden om aan basisschoolkinderen mee te geven.

Voor kinderen is het van belang dat hun ontwikkeling ononderbroken is. Dat er geen scheidslijn is bij de overgang van de ene groep naar de andere groep of van het ene onderwijstype naar het andere. Kerndoelen dragen eraan bij dat er in de ontwikkeling van kinderen sprake is van een doorgaande lijn: een ontwikkelingslijn in het primair onderwijs zelf en een doorgaande lijn tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Kerdoelen waarborgen een breed onderwijsaanbod voor alle kinderen. In het primair onderwijs, de fase van funderend onderwijs, geeft een breed onderwijsaanbod een brede oriëntatie en daarmee wordt voorkomen dat mogelijkheden en talenten van kinderen onderbelicht blijven.

Door kerndoelen wordt zichtbaar gemaakt waarover het onderwijs gaat. Er kan ook beter vastgesteld worden of doelen wel of niet bereikt worden. Dat vergroot kansen voor kinderen.

Concretisering van de kerndoelen

Leerlijnen

Elk kerndoel is uitgewerkt in inhoud en activiteiten. Hierbij is naast de kerndoelomschrijving de karakteristiek van het kennisgebied vertrekpunt geweest. De inhoud is vervolgens verkaveld over de leerjaren in vier groepscombinaties (1 en 2, 3 en 4, 5 en 6, 7 en 8). Zo wordt een *inhoudslijn* gevormd. De inhoud is aangevuld met activiteiten waarin aangegeven wordt wat de kinderen doen met de inhoud (*lijn van de lerende*) en wat de leraar doet met de inhoud (*onderwijslijn*).

Een leerlijn heeft als het ware drie vervlochten betekenissen:

- de inhoudslijn of leerstoflijn, waarin staat welke inhoud van een leergebied aan bod moet komen (wat is de leerstof);
- de onderwijslijn, waarin de vakdidactische aanwijzingen staan (wat doet de leerkracht);
- de lijn van de lerende, met een globaal overzicht van de leerprocessen van de leerlingen (wat doen de kinderen).

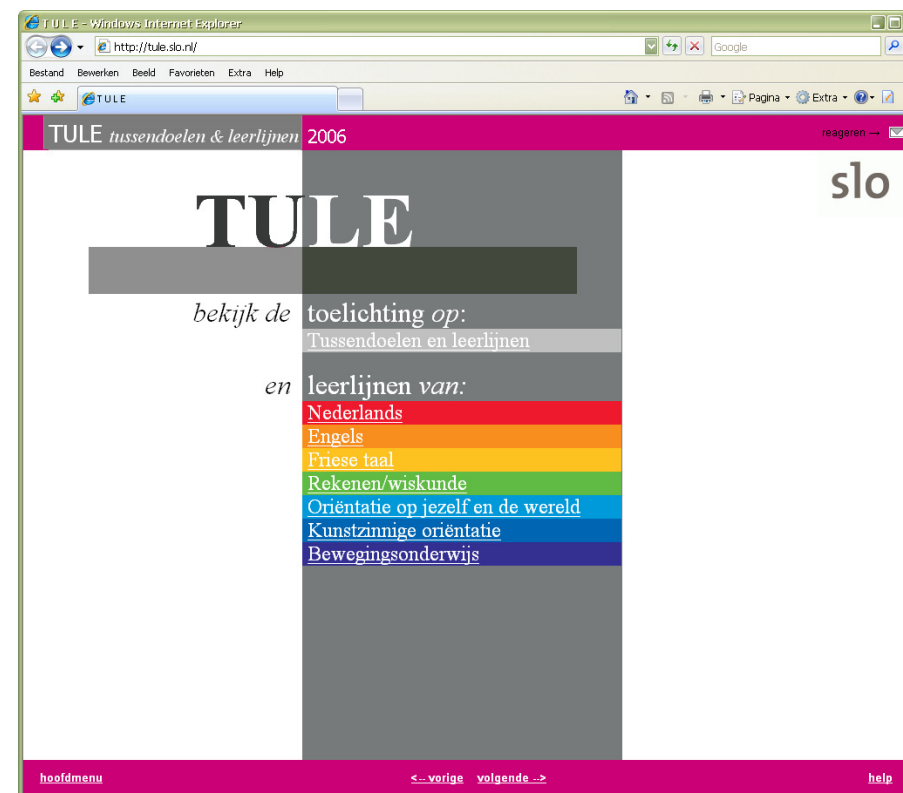
Het gaat dus om leerstof (wat geleerd wordt), om onderwijzen ('doen leren') en om het leren van de kinderen. Bij elk kerndoel vormen de op elkaar afgestemde inhoudslijn, onderwijslijn en lijn van de lerende samen een leerlijn.

Tussendoelen

In een leerlijn zijn er tussendoelen, gemarkeerde momenten op weg naar de kerndoelen. Je zou het ook 'mijlpalen' kunnen noemen, of stappen in ontwikkeling van kinderen. Tussendoelen beschrijven preciezer dan kerndoelen hoe je het onderwijsaanbod van de basisschool zo kunt organiseren dat je na acht jaar de kerndoelen hebt bereikt.

TULE beschrijft de tussendoelen op vier momenten in de basisschool: voor groep 1/2, groep 3/4, groep 5/6 en groep 7/8. Er ontstaat zo een goed beeld van de opeenvolging van de inhoud over de hele basisschool. Voor iedere groepscombinatie bestaat een tussendoel uit de combinatie van een element uit de inhoudslijn (inhouden), de lijn van de lerende (activiteiten van de kinderen) en onderwijslijn (activiteiten van de leerkracht). De beschrijving van de leerstoflijn dekt de inhoud die in het kader van het desbetreffende kerndoel in de loop van acht jaar basisonderwijs aan de orde zouden moeten komen. De beschrijvingen van de lijn van de lerende en de onderwijslijn daarentegen zijn exemplarisch. Ze geven een idee van mogelijke activiteiten van de kinderen en de leraar bij deze inhoud. Deze beschrijvingen moe-

ten een beeld oproepen van de onderwijssituatie. Per tussendoel en groepscombinatie is er ook steeds een 'doorkijkje' naar de onderwijspraktijk dat laat zien hoe dit tussendoel (de combinatie van inhoud, activiteiten van de kinderen en de activiteiten van de leerkracht) eruit zou kunnen zien. Die voorbeelden van klassensituaties zijn in TULE zichtbaar gemaakt door middel van videofragmenten, foto's of situatiebeschrijvingen in tekst.

Structuur van TULE

Elk kerndoel is in TULE als volgt uitgewerkt:

Kerndoelbeschrijving met toelichting en verantwoording

Onder de tekst van het kerndoel staat een toelichting en verantwoording. Hierin wordt het kerndoel toegelicht: *Waar gaat het over en wat zijn de sleutelbegrippen?* en wordt aangegeven waarom voor een bepaalde opzet van de uitwerking bij het kerndoel is gekozen.

Inhoud

De inhouden geven aan hoe elk kerndoel kan worden uitgewerkt. Bij de verkaveling van ieder kerndoel in inhouden is steeds eerst gekeken naar wat er precies in het kerndoel staat (zie de toelichting en verantwoording). De inhouden zijn vervolgens gepreciseerd en verkaveld over vier groepen: groep 1/2; groep 3/4; groep 5/6; groep 7/8.

Er ontstaat zo een goed beeld van de opeenvolging van de inhouden (wat leren kinderen en wat onderwijzen leraren) over de hele basisschool (*de leerstoflijn*). Het betreft hier concepten. Soms komen in alle vier de periodes dezelfde concepten aan de orde, maar meestal is er dan sprake van een toename in moeilijkheid of een toename in complexiteit. Vaak is er sprake van een toename van het aantal concepten.

Activiteiten

De beschrijving van activiteiten voor kinderen en leraren maakt inzichtelijk hoe de inhouden concreet vertaald kunnen worden naar de praktijk. Bij *Wat doen de kinderen* wordt aangegeven aan welke activiteiten van kinderen gedacht kan worden bij een inhoud (*de lerende-lijn*). Daarnaast wordt bij *Wat doet de leraar* aangegeven welke activiteiten de leraar kan uitvoeren bij de betreffende inhoud (*de onderwijslijn*).

De beschreven activiteiten zijn niet volledig, maar exemplarisch. Ze moeten een beeld oproepen, inzicht geven in wat er in de klas kan gebeuren.

Doorkijkjes

Bij de uitwerkingen van een kerndoel (in inhouden, activiteiten van kinderen en leraren) worden voor alle groepen 'doorkijkjes' geboden naar de onderwijspraktijk. In beschrijvingen met foto's en op de website ook met videofragmenten, worden praktijksituaties geschetst bij de betreffende inhouden en activiteiten.

- Een videofragment op de website wordt aangegeven met
- Een geluidsfragment op de website wordt aangegeven met
- Een werkblad of ander document op de website met

Toelichting op de begrippen

Net als op de website zijn in de tekst bepaalde begrippen en vaktermen onderstreept. Deze woorden worden kort toegelicht in een alfabetische lijst achter in deze publicatie.

Karakteristiek van Kunstzinnige oriëntatie

(Uit de beschrijving van de kerndoelen primair onderwijs)

Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan.

Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging.

Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen:

- ze leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie;
- ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken;
- ze leren liedjes en leren ritme-instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen;
- ze spelen en bewegen.

Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met die uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt daardoor meer samenhangend en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen.

Kerdoel 54

De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Toelichting en verantwoording

Dit kerndoel is opgedeeld in inhouden en activiteiten voor:

- Beeldende vorming
- Muziek
- Taal en spel (drama)
- Beweging (dans)

Kerndoel 54 - Beeldende vorming

De leerlingen leren **beelden**, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Toelichting en verantwoording

Bij het onderdeel beeldende vorming van dit kerndoel gaat het erom dat kinderen leren dat ze hun gevoelens en ervaringen kunnen uitdrukken in beeldend werk, maar ook dat ze met beelden kunnen communiceren.

Beeldende werkstukken ontstaan wanneer betekenis, beeldaspecten en materiaal op elkaar worden afgestemd. Dat betekent dat kinderen aan de slag gaan met onderwerpen en thema's in een betekenisvolle context. Ze worden geïnspireerd in een situatie die hen aanzet tot creatief (oorspronkelijk) vormgeven. Om hun ideeën vorm te geven leren ze de beeldende mogelijkheden van diverse materialen / technieken (bijvoorbeeld tekenen, ruimtelijk construeren, werken met textiel) te onderzoeken aan de hand van de beeldaspecten ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie.

De leerlijn wordt uitgewerkt in de componenten: Betekenis - Beeldaspecten - Materiaal/techniek. Deze componenten worden in een beeldende activiteit steeds in samenhang aangeboden. Een leerling die beeldend vormgeeft, stemt in het werkproces betekenis, beeldaspecten en materiaal op elkaar af. Hij denkt na over het onderwerp, experimenteert met de mogelijkheden van materiaal en beeldaspecten en zoekt naar een oplossing die past bij zijn idee over het onderwerp.

Bronnen:

- Onna, J. van & Jacobse, A. (2008). Laat maar zien. Groningen: SLO/Wolters-Noordhoff)
- www.beeldendonderwijs.nl

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
BETEKENISVOLLE ONDERWERPEN EN THEMA'S			
betekenisvolle onderwerpen voor beeldende werkstukken uit de directe belevings sfeer van de kinderen. Bijvoorbeeld: mensen, dieren, figuren uit verhalen, thuis, de natuur, feest, seizoenen, kleding, speelgoed, gebouwen, voertuigen, eten, gebruiksvoorwerpen en maskers	Als groep 1/2 + - de onderwerpen uit groep 1 en 2 komen soms weer aan de orde, maar dan op een ander niveau - ook wordt aandacht besteed aan: - het verbeelden van de <u>gerichte waarneming</u> - symbolen en logo's - decoraties en versieren van details	Als groep 3/4 + - de onderwerpen uit de vorige groepen komen weer aan de orde, maar de kinderen komen ook in aanraking met nieuwe elementen waar beelden een specifieke rol hebben: - onderwerpen uit wereldoriëntatie als inspiratiebron voor beeldend werk - beeldende kunst - cultureel erfgoed <u>hedendaagse beeldcultuur</u> - interieurs - mode - vormgegeven omgeving	Als groep 5/6 + - de onderwerpen uit de vorige groepen komen weer opnieuw aan de orde, maar er zijn ook nieuwe beeldende thema's als: - voorwerpen of voertuigen waarin beeldende vormgeving en techniek samenkomen - decors, kostuums en affiches - de inrichting van een tentoonstelling - design en industriële vormgeving - de stijl van een kunstenaar
BEELDASPECTEN komen binnen de context van betekenisvolle onderwerpen aan de orde			
	Als groep 1/2 +	Als groep 3/4 +	Als groep 5/6 +
Ruimte			
ruimtelijk bouwen (voor, achter, in, tussen, onder, boven, op, etc.)	omsloten ruimte (potjes, tenten, huizen, kastelen)	- ruimte doorstekende vormen (constructies) - ruimte inrichten (rekening houden met maat)	relatie interieur - exterieur (binnenkant huis - buitenkant huis)
Ruimtesuggestie op het vlak			
plaatsing van figuren op het vlak	grondlijn	- overlapping van objecten en figuren - de plaats van objecten in het grondvlak - grootteverschil van figuren en objecten (vooraan groot, achteraan klein)	- standpunt en horizon - vervagen van kleur, contour en textuur - lichtval

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
Kleur			
- kleurnamen - soorten kleuren (bonte, lichte, donkere) - het mengen van kleuren	- kleurnuances en kleurcontrasten - gevoelswaarde van kleuren (vrolijke, sombere, koele, warme)	- relatie tussen kleur en licht - signaal- en camouflagekleuren - kleurenfamilies	- betekenis van kleuren (symboliek, signaal) - systematiek (kleurencirkel) - kleur en sfeer
Vorm			
- vormsoorten (rond, vierkant, driehoek, bol, etc.) - vormkenmerken (spits, hoekig, lang, dun, groot, klein, etc.) - lijn als contour	- vormsoorten (kubus, cilinder, piramide, kegel, etc.) - lichaamsvormen van mensen en dieren ruimtelijk weergegeven - lijnen als textuur, decoratie en arcering	- vormsoorten (open, gesloten, vorm, restvorm, etc.) - lichaamsvormen van mensen en dieren in verhouding weergegeven - lijnen om iets uit te drukken (geluid, beweging, explosie)	- vormsoorten (geometrische en organische vormen) - kenmerkende houding van mensen en dieren - lijnen om diepte aan te geven
Textuur			
verschillen in textuur (ruw, glad, zacht)	texturen als afdruk	- texturen tekenen op het platte vlak - in plastisch materiaal textuur aanbrengen	met textuur diepte aangeven op het platte vlak
Compositie			
groeperen op vorm, kleur, textuur	ritme, herhaling van vormen	- motieven voor decoratie - patronen (spiegelen, herhalen, roteren)	opbouw, ordening, evenwicht en betekenis
MATERIAAL / TECHNIEK de mogelijkheden van materiaal en techniek komen binnen de context van betekenisvolle onderwerpen aan de orde en hierbij is aandacht voor goed en veilig gebruik van materiaal en gereedschap			
	Als groep 1/2 +	Als groep 3/4 +	Als groep 5/6 +
Tekenen			
- tekenen met potlood, kleurpotlood, viltstift, waskrijt en bordkrijt - tekenprogramma's op de computer gebruiken	tekenen met pen en Oost-Indische inkt	tekenen met conté en houtskool	tekenen met potlood en grafietstift van verschillende hardheid
Schilderen			
schilderen met vingerverf, plakkaatverf en gekleurde inkt	beschilderen en versieren van werkstukken	gebruik maken van het effect van verdunde en onverdunde verf	gebruik maken van het effect van de kwast en penseelstreek

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
Drukken			
• stempelen met aardappels, kurken en werken met sjablonen	• eenvoudige druktechnieken textiel- en kartondruk	• monoprint en sjabloondruk	• meerkleuren druk, lino- en zeefdruk op papier en op stof
Collages maken			
• knippen, scheuren en plakken met verschillende soorten papier, waaronder zijdevloei en sitspapier	• collages van verschillende soorten papier, waaronder ook bedrukt papier	• collages van verschillende soorten papier, waaronder ook bedrukt papier	• in collages gebruik maken van verschillende materialen
Werken met textiel			
• repen knippen van textiel • rijgen met naald en draad (rietjes en kralen)	• vormen knippen van textiel • weven, vlechten, omwikkelen en knopen met draden en stroken van textiel	• lapjes vastrijgen op een ondergrond	• (toneel)kleding maken en andere toegepaste vormgeving • appliceren, borduren en haken
Ruimtelijk construeren			
• werken met kosteloos materiaal • bouwen met blokken • werken met constructiemateriaal	• constructie- en verbindingstechnieken met papier en kosteloos materiaal (lijmen met gebruik van plakranden, inknippen en inschuiven, splitpennen en tape gebruiken) • bewegende objecten van constructiemateriaal	• snijden en ritsen van papier en karton • houtbewerking (spijkeren, zagen en schuren) • bouwen van maquettes	• verbinden van hout, metaal en kunststof (lijmen, schroeven, solderen) • constructies als scharnieren, schuiven en draaien
Werken met plastisch materiaal			
• boetseren met plastische materialen, plasticine, natuurschil en brooddeeg • spelen met zand en water	• boetseren uit één stuk (lichaamsvormen van mens en dier, voorwerpen als potjes en vaasjes)	• textuur aanbrengen in klei • werken met platen en ringen van klei • werken met papier-maché	• met klei de karakteristieke houding van mensen en dieren aangeven door buiging van romp en ledematen
Werken met digitale media			
• (digitale) foto's maken • op de computer werken met eenvoudige tekenprogramma's	• (digitale) foto's maken • op de computer werken met eenvoudige tekenprogramma's	• een gebeurtenis vastleggen met foto's of video • foto's gebruiken in bewerkingsprogramma's (Photoshop, PowerPoint, Word)	• een <u>multimediapresentatie</u> maken

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken beeldende werkstukken op basis van zintuiglijke waarnemingen en authentieke ervaringen, bijvoorbeeld een bezoek aan een kinderboerderij of aan een winkel in de buurt, een verjaardag, een verhaal dat wordt verteld of een gesprek over een kunstwerk (zie het doorkijkje: Een haan in de klas).
- Ze kijken naar en praten over de verschillende kenmerken van bijvoorbeeld een echte haan en een afbeelding (kunstwerk) van een haan.
 - Ze tekenen, schilderen, of boetseren bijvoorbeeld een haan, of bouwen een hok voor de haan.
 - De kinderen verkennen de mogelijkheden van beeldaspecten (ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie) binnen de context van het onderwerp, bijvoorbeeld:
 - bouwen van verschillende soorten blokken een hok voor de haan (ruimte en vorm);
 - gebruiken bonte kleuren en lichte en donkere tinten voor het schilderen van de staartveren van de haan (kleur);
 - ontdekken dat veren van de haan anders aanvoelen dan de vacht van het konijn en leren dat in eigen woorden te zeggen (textuur);
 - stempelen of tekenen, de veren van de haan in een mooi patroon; bijvoorbeeld drie rode, twee blauwe veren (compositie).
 - De kinderen experimenteren binnen de context van het onderwerp, bijvoorbeeld bij 'Een haan in de klas' met verschillende materialen (potlood, kleurpotlood, viltstift, waskrijt, bordkrijt, verf, papier, textiel en klei) en ontwikkelen verschillende vaardigheden (mengen, schilderen, tekenen, plakken, knippen, boetseren).
 - Ze benoemen tijdens het werken de materialen (crêpepapier, folie, karton, bordkrijt, plakkaatverf) en gereedschappen (naald, kwast, penseel, spatel).
 - Ze leren regels hanteren over het veilig gebruiken en schoonmaken van gereedschappen en het opruimen van materialen.

Wat doet de leraar?

- De leraar kiest onderwerpen die aansluiten op de dingen waar kinderen mee bezig zijn.
- Zij richt het lokaal in met 'rijke beelden' en met materialen die kinderen uitdagen tot beeldend werken.
- Zij biedt kunst aan binnen een thema.
- Zij vertelt op beeldende wijze over het onderwerp en illustreert dit met beelden.
- De leraar biedt beeldaspecten geïntegreerd en zinvol aan in een betekenisvolle context, bijvoorbeeld:
 - zij geeft bouwopdrachten, bijvoorbeeld een hok voor de haan, en leert de kinderen de begrippen: voor, achter, links, rechts, onder, hoog, laag, groter dan, etcetera, in de context van het bouwen te gebruiken (ruimte);
 - zij laat kinderen met bonte kleuren werken bij het tekenen van een haan;
 - zij kiest materialen die passen bij het onderwerp.
- De leraar richt een experimenteerwerktafel in met materialen waarmee kinderen zo aan de slag kunnen.
- Zij zorgt ervoor dat de kinderen zoveel mogelijk zintuigen inschakelen om het onderwerp waar te nemen en te verkennen.
- Zij daagt kinderen uit door het stellen van sleutelvragen.
- Zij begeleidt de kinderen bij het vormgeven van hun ideeën door met hen over kenmerken van hun werk te praten (kleur, onderwerp, de manier waarop ze iets maken of aanpakken).

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Een haan in de klas

Juf Anne heeft een echte haan meegebracht. De kinderen vinden het reuze spannend. Sommige hebben nog nooit een haan van zo dichtbij gezien. Enthousiast vertellen ze wat ze over hanen weten.

Als voorbereiding op het tekenen probeert Anne de aandacht van de kinderen op zijn uiterlijk te richten. Ze praten over de mooie staartveren van de haan. Ze ontdekken dat hij overal veren heeft in plaats van haren; dat hij vleugels heeft in plaats van armen. Dat op zijn kop een rode kam zit en onder zijn snavel telletjes. De kinderen vinden de haan erg mooi vooral omdat hij zulke mooie kleuren heeft.

Als Anne voorstelt om de haan te tekenen willen alle kleuters meedoen. Jente gaat meteen aan slag. Eerst tekent ze de contouren daarna begint ze met kracht de veren van zijn staart te kleuren. Voor haar is de haan een krachtig dier. Dat laat ze zien door het grote krachtige rode lijf en de zwarte staartveren. Ook Nick legt in zijn tekening de nadruk op de grote staartveren, maar op een heel andere manier. Rianne vindt vooral de veren op het lijf belangrijk. Ze tekent een kleurig eivormig lijf omringd door veren. De haan van Gawein heeft een lange nek. Heeft hij gezien dat de haan zijn nek uitstrekt als hij kraait? In elk geval hebben de vele kleuren indruk gemaakt. Lisselotte laat als enige zien dat de haan in een ronde kooi met tralies zit.

Het is niet de bedoeling van Anne dat de kinderen een natuurgetrouwe kopie maken. Kleuters tekenen vooral vanuit hun beleving en verbeelding. De aanwezigheid van de echte haan vergroot de beleving en daarmee het expressiekarakter van de tekeningen. Toch is in elke tekening te zien dat ze naar de haan gekeken hebben. Daarbij legt elk kind de nadruk op datgene wat de meeste indruk heeft gemaakt.

Een haan in de klas

*Bron:
Roozen, I. & Koopmans, H. (1999).
Ogen Open, Beeldbeschouwen met
kinderen uit groep 1 t/m 8. Enschede:
SLO*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken beeldende werkstukken op basis van waarneming, beleving en ervaring, bijvoorbeeld een verhaal dat wordt verteld, afbeeldingen en voorwerpen die worden getoond.
- Ze verzamelen beeldmateriaal dat aansluit bij het onderwerp, bijvoorbeeld familiefoto's (zie doorkijkje 'Familieportret') en ze vergelijken dit beeldmateriaal.
- Ze bekijken en bespreken karakteristieke details van de voorwerpen en afbeeldingen, bijvoorbeeld waaraan je de verschillende familieleden kunt herkennen.
- De kinderen verkennen en onderzoeken binnen de context van het onderwerp de mogelijkheden van beeldaspecten (ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie), bijvoorbeeld:
 - ze gebruiken een grondlijn in hun tekeningen (ruimte);
 - ze schuiven met figuren over het vlak en maken verschillende composities;
 - ze werken met kleurcontrasten en kleuraccenten in hun familieportret;
 - ze gebruiken in hun werk afdrukken van verschillende materialen: textiel, ribkarton (textuur);
 - ze versieren hun werk met randen en motieven.
- De kinderen experimenteren gericht met materiaal/techniek en gebruiken dit in hun werkstukken, bijvoorbeeld:
 - ze maken foto's van verschillende familie opstellingen;
 - ze maken een 'familie' van klei en onderzoeken hoe je de ledematen van een kleifiguur door middel van uitknippen en versmeren van klei kan vastzetten aan de romp;
 - ze onderzoeken hoe dik de plakkaatverf moet zijn om de achtergrond te schilderen.

Wat doet de leraar?

- De leraar richt een 'rijke beeldende leeromgeving' in, waar kinderen met verschillende beeldende activiteiten aan de slag kunnen.
- Zij verzamelt beeldmateriaal bij het onderwerp van de les.
- Zij legt verbindingen tussen de verschillende leergebieden.
- De leraar praat met de kinderen over kenmerken van het beeldmateriaal en van hun werk.
- Zij zorgt voor een betekenisvolle context, waarin de diverse beeldaspecten geïntegreerd en zinvol worden aangeboden, bijvoorbeeld:
 - zij laat aan de hand van voorbeelden zien hoe grondlijn en horizon gebruikt kunnen worden om diepte te suggereren;
 - zij laat met behulp van prenten zien dat kleuren gevoelens kunnen oproepen.
- De leraar geeft kinderen de ruimte om de mogelijkheden van materialen en technieken eerst uit te proberen en geeft hiervoor gerichte opdrachten:
 - hoe dun/dik moet de verf zijn om de achtergrond transparant te schilderen?
 - hoe kun je de ledematen aan een mens- of dierfiguur van klei bevestigen?
- De leraar geeft kinderen richtlijnen waar hun werk aan moet voldoen.
- Zij begeleidt de kinderen bij het vormgeven van hun ideeën door het stellen van reflectievragen.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Een familieportret

De kinderen hebben familieportretten gemaakt. Op een speelse manier hebben ze de beeldaspecten vorm, ruimte en compositie verkend. Voor ze beginnen met tekenen bespreken ze eerst waaraan ze hun verschillende familieleden kunnen herkennen. Een bril, een snor, blond haar, krullen? En wie er groter, kleiner, langer, korter, dikker, of dunner is (vorm).

In de volgende les verkleden een paar kinderen zich als vader, moeder, baby, oma of opa. Samen gaan ze op de foto. Hoe gaan ze staan? Naast elkaar op een rij? Voor en achter elkaar? (ruimtelijke begrippen). Ze proberen verschillende groepsopstellingen uit. Juf Sonja speelt voor fotograaf.

Ze bekijken de afbeeldingen van familieportretten geschilderd door kunstenaars. Hoe staan de mensen op het schilderij?

Dan knippen ze hun getekende figuren uit en maken daarmee hun eigen familieportret. Ze schuiven met hun uitgeknipte figuren over het papier. Net zolang tot ze tevreden zijn over de opstelling. Selma zet haar familie naast elkaar op een rijtje van groot naar klein. Joshua maakt een hechte familiegroep dicht bij elkaar. Peter is zich nog niet zo bewust van een grondlijn. Toch laat hij zien dat vader de grootste is en dat je hem kan herkennen aan zijn grote zonnebril. Tot slot stempelen ze een versierende lijst om hun portret (compositie).

Een familieportret

*Bron:
(2004). Moet Je Doen Teken. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen oriënteren zich op de beeldende mogelijkheden van een onderwerp, bijvoorbeeld de functie en de vorm van potten (zie doorkijkje 'Potten voor je eten').
- Ze bekijken en bespreken beeldmateriaal over het gekozen onderwerp.
- Ze bedenken wat ze willen laten zien in hun werkstuk.
- Ze maken schetsjes en ontwerpjes voor bijvoorbeeld potten waarin iets bewaard kan worden.
- Ze bespreken hun ideeën met elkaar en met de leraar.
- De kinderen verkennen en onderzoeken de mogelijkheden van beeldaspecten (ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie) in de context van het onderwerp, bijvoorbeeld:
 - ze onderzoeken de mogelijkheden om een holle gesloten vorm van klei te maken als basis voor een pot;
 - ze letten bij het boetsen van een dier op de verhoudingen van de lichaamsvormen;
 - ze versieren hun pot met textuur en motieven.
- De kinderen onderzoeken de beeldende mogelijkheden van materialen, bijvoorbeeld een pot van ringen van klei maken.
- Ze werken volgens een bepaalde procedure of volgorde, bijvoorbeeld:
 - ze maken schetsjes met conté en houtskool;
 - ze knippen hun schetsje uit en plakken het op een ondergrond;
 - ze boetsen holle basisvorm;
 - ze maken van deze vorm een karakteristieke pot;
 - ze brengen versiering aan op hun pot.

Wat doet de leraar?

- De leraar bekijkt onderwerpen uit 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' op de beeldende mogelijkheden en bedenkt daar passende beeldende opdrachten bij.
- Zij zoekt en vervaardigt beeldmateriaal om de kinderen te oriënteren op het onderwerp.
- Zij bespreekt met de kinderen de beeldende mogelijkheden van het onderwerp en reikt hen keuzemogelijkheden aan.
- Zij zorgt voor een betekenisvolle context waarin beeldaspecten in samenhang met materialen onderzocht kunnen worden.
- De leraar maakt gebruik van aanschouwelijk materiaal:
 - zij laat zien wat er gebeurt als je figuren op de voorgrond groot maakt en op de achtergrond klein;
 - zij laat aan de hand van concrete voorbeelden de verhouding van lichaamsvormen van volwassenen, kinderen en baby's zien;
 - zij geeft instructie over volgorde van werken en laat dit zien aan de hand van concrete voorbeelden.
- De leraar nodigt kinderen uit om verschillende mogelijkheden te onderzoeken.
- Zij begeleidt en stimuleert kinderen bij het uitwerken van hun ideeën.
- Zij helpt kinderen als ze vastlopen en laat zien hoe je iets handig aan kunt pakken.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Potten voor je eten en je botten

Meester Marcel van groep 6 heeft het in het kader van geschiedenis, gehad over de functie van potten in verschillende culturen. Daarbij heeft hij afbeeldingen getoond van kruiken en urnen van Grieken, Etrusken en Mexicaanse indianen en bespreekt de verschillen in vorm en decoratie. De Griekse potten lijken op vazen en vertellen door hun decoratie een verhaal. Mexicaanse en Etruskische kruiken geven dikwijls door hun eenvoudige mens- of diervorm prijs waarvoor ze gebruikt werden.

De kinderen gaan nu zelf een potvorm en decoratie ontwerpen. Op het bord schrijft Henri een lijst van producten die bewaard kunnen worden. Daarna wordt gezamenlijk kort geassocieerd. Badolie kun je bewaren in een vis of zeehondvorm, vindt Pascal. Graan in een vogel die alles heeft opgepikt. Drank in de dikke buik van een mannetje, voegt Marieke als idee toe.

De kinderen tekenen hun ontwerp met houtskool op pakpapier. Meester Marcel heeft de tip gegeven om met de vorm van een groot ei te beginnen om daarna karakteristieke vormen toe te voegen. De kinderen halen er tijdens de activiteit allerlei boeken bij met afbeeldingen van dieren. Het ontwerp wordt uitgeknipt en op een witte achtergrond geplakt, zodat je de contouren goed kunt zien.

De tweede les voeren de kinderen hun ontwerp uit. Zij maken een pot van klei, opgebouwd uit ringen. De bovenkant wordt afgesloten met een geplet bolletje klei (koekje). Door tikjes met een latje brengt Barry daarna de globale ei-vorm aan die ook in zijn ontwerp, een uil, te herkennen is. Dan brengt hij kleine stukjes klei aan om de poten, vleugels en snavel te kunnen boetseren. Hakim maakt een olifant-pot. Hij snijdt een gleufje in de bovenkant, dat zijn olifant tot spaarpot maakt. Met trots tonen de kinderen welk idee zij tot pot hebben uitgewerkt.

In de derde les schilderen zij met engobe (kleipap) een huid met een passend patroon.

Potten voor je eten en je botten

Bron:
Sectie Beeldend Onderwijs. Amsterdam: IPABO;
www.beeldendonderwijs.nl

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

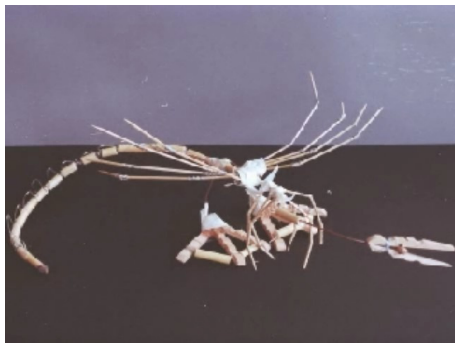
- De kinderen verdiepen zich in een beroep van bijvoorbeeld een archeoloog of een kunstenaar (zie het doorkijkje 'Macabere vondsten').
- Ze verwoorden wat hen daarin aanspreekt.
- Ze oriënteren zich hoe ze het onderwerp, bijvoorbeeld enge skeletten kunnen verbeelden.
- Ze ontwerpen decors en affiches voor bijvoorbeeld hun activiteiten rond het maken van enge skeletten.
- Ze maken een plan hoe ze het werk aan gaan pakken.
- De kinderen kiezen materialen en beeldaspecten die de betekenis van hun werkstuk ondersteunen, bijvoorbeeld:
 - ze zoeken de benodigde informatie over een techniek of werkwijze om bijvoorbeeld botten en gewrichten te maken voor hun enge skelet
 - ze maken verschillende onderdelen van het skelet met stevige verbindingen aan elkaar
 - ze voeren een gekozen werkwijze of materiaalgebruik weloverwogen door in hun werkstuk
 - ze letten op de karakteristieke houding en uitdrukking van hun driedimensionale werk (bijvoorbeeld het enge skelet)
- De kinderen bespreken de verschillende effecten.
- Ze overleggen met elkaar aan welke criteria het werk moet voldoen.
- Ze gebruiken gereedschap op geëigende wijze en nemen daarbij de regels voor het veilig gebruik in acht.

Wat doet de leraar?

- De leraar zoekt naar uitdagende onderwerpen waarmee zij de kinderen kan motiveren tot beeldend vormgeven.
- Zij zoekt achtergrondmateriaal bij het onderwerp.
- Zij vertelt enthousiast over het leven en het werk van een kunstenaar of van een archeoloog en zet dit in om kinderen te inspireren tot beeldend werken.
- Zij geeft beeldende opdrachten bij vakoverstijgende projecten.
- Zij zorgt voor een betekenisvolle context waarin beeldaspecten in samenhang met materialen onderzocht kunnen worden.
- De leraar maakt aanschouwelijke instructiekaarten van materialen en technieken die veel gebruikt worden en stimuleert kinderen deze zelfstandig te gebruiken. Zo maakt zij bij het onderwerp skeletten voorbeelden van hoe je botten, gewrichten en verbindingen kunt maken.
- Zij wijst op karakteristieke kenmerken in mens en dierfiguren. Hoe bepalen houding, vorm, verhouding van de verschillende onderdelen het karakter van het enge skelet?
- Zij nodigt kinderen uit tot planmatig werken.
- Zij stimuleert kinderen zelf criteria te formuleren waaraan hun werk moet voldoen.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Macabere vondsten

Groep 7 is bezig geweest met beroepskeuze. Philip wil graag archeoloog worden. In een spreekbeurt licht hij toe wat een archeoloog doet. Hij vertelt dat het spannend is om skeletten op te graven.

Twee dagen later komt Meester Martijn met een artikel over een in 1937 verdwenen archeoloog waardoor de klas in de ban van enge skeletten raakt. Hoe zouden die enge drakenskeletten eruit kunnen zien. Samen kijken ze naar afbeeldingen van gewone en afwijkende skeletten.

Laten we proberen enge skeletten te maken, voor een (horror)film over het avontuur van die archeoloog. Martijn heeft een keuze gemaakt uit goed bruikbare materialen: satéstokjes, cocktailprikkers, knijpers, eierdozen, wc-rollen, stukjes bamboe, papierplakband en ijzerdraad. Om de kinderen te laten ervaren dat materiaal meer of minder 'bij elkaar past' heeft hij er ook gekleurde rietjes, aluminiumfolie en piepschuim bij gelegd. Hij vraagt: wat vind je hier nou eigenlijk niet bij passen en waarom? Eerst vliegen de rietjes eruit, 'te gekleurd en glad', vindt Nadia. Volgens Eddy is het piepschuim te nieuw en te dik. Ook het aluminiumfolie wordt afgekeurd.

Dan laat Martijn met wat voorbeelden zien wat je zoal kunt doen met dat materiaal. Hoe kun je botten en gewrichten maken, hoe de ribben. Naast plakken, buigen en schakelen, laat hij zien dat je de stokjes kunt breken, omwikkelen met plakband, maar ook met dun ijzerdraad. Dan blijven ze makkelijk in de vorm die jij eraan geeft! Hij toont hoe je met ijzerdraad onderdelen met elkaar verbindt en op afstand houdt.

In tweetallen gaan de kinderen aan de slag. Ze verzamelen materiaal en bespreken hun plan. Dan beginnen ze met het maken van enge onderdelen.

Het probleem is dan nog dat alle onderdelen 'liggen'. Hoe kun je die ruimtelijk maken? Martijn laat zien dat het verstandig is om stevigheid te zoeken in de verbinding tussen de ruggengraat, schouders en heupen. Daarna kun je je op verdere details richten. Yusef en Mohammed maken een soort schorpioen. Eline en Debra een draak met reuzenvoeten.

Macabere vondsten

Bron:
Sectie Beeldend Onderwijs. Amsterdam: IPABO;
www.beeldendonderwijs.nl

Kerndoel 54 - Muziek

De leerlingen leren beelden, **muziek**, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Toelichting en verantwoording

Bij het onderdeel muziek van dit kerndoel gaat het er vooral om dat kinderen zich muzikaal kunnen ontwikkelen. Dat kan door ze bewust om te laten gaan met de gevoelens die liederen, muziekstukjes en verschillende luisterfragmenten bij hen oproepen. Het kan met muziek die zij zelf maken (zingend of spelend). Het kan ook met muziek die ze beluisteren.

Kinderen ervaren steeds weer dat muziek iets met hen doet. Ze ervaren echter ook dat zij iets met muziek kunnen doen: zingen, spelen, improviseren, componeren, luisteren. Het zijn allemaal vormen waarbij er een vorm van communicatie ontstaat tussen mensen en muziek.

In de communicatie tussen kinderen speelt muziek een belangrijke rol. Ze communiceren met muziek maar ook over muziek die iets voor hen betekent.

Voor kinderen is ook het vocale aspect van de communicatie erg belangrijk: praat je hoog, laag, hard of zacht, gevarieerd, snel, langzaam. Kunnen ze hun stem zo gevarieerd gebruiken? De fijne beheersing van deze verschillende mogelijkheden van hun stem komt juist bij het zingen veel aan de orde.

Zingen biedt ook (een vaak onderschatte) kans op het leren en trainen van de taal. Oefening, uitspraak, begripsvorming en consolidatie van de woordenschat zijn voortdurend aan de orde. Daarmee is het vooral van belang voor taalzwakke kinderen.

Inhoud

🎵 groep 1 en 2	🎵 groep 3 en 4	🎵 groep 5 en 6	🎵 groep 7 en 8
BETEKENISVOLLE ONDERWERPEN EN THEMA'S			
• muzikale verkenning van onderwerpen uit de directe omgeving van de kleuters. Bijvoorbeeld: de omgeving (in de klas, in het huis), knuffels, beren, optocht, muziek in de straat, het weer, kabouters en reuzen, sprookjes, feesten, het verkeer, Sinterklaas en Kerst, dieren, seizoenen. Deze onderwerpen worden zingend, spelend, bewegend en luisterend verkend.	• muzikale verkenning van onderwerpen uit de ruimere omgeving van de kinderen. Onderwerpen uit groep 1 en 2 komen soms weer aan de orde op een hoger niveau. Nieuwe onderwerpen zijn bijvoorbeeld: onze wijk of in het dorp, de fanfare, heksen en tovenaars, fantasie, dieren, op reis met de trein, avonturen, drummen. Deze onderwerpen worden zingend, spelend, bewegend, noterend en luisterend verkend.	• muzikale verkenning van onderwerpen uit de veranderende belangstellingswereld van de kinderen. Onderwerpen uit de vorige groepen komen weer aan de orde, maar de kinderen ervaren veel nieuwe elementen waar muziek een specifieke rol vervult: verre landen, feesten, muziek uit verre landen, kleding, cowboys, kermis, ridders en jonkvrouwen, varen, insecten, ruzie, markt. Deze onderwerpen worden zingend, spelend, bewegend, noterend en luisterend verkend.	• muziek is voor kinderen alom tegenwoordig. Via de media komen ze met veel verschillende soorten muziek in aanraking. Muziek op school sluit daarbij aan, maar geeft ook een verdieping in de muzikale beleving van de kinderen. Onderwerpen uit de lagere groepen komen vaak weer aan de orde, maar ook nieuwe muziekthema's als carnaval, de eindmusical, filmmuziek, rap en liefde, oorlog en vrede, morgen en avond, verdriet, muziek op de computer, SMS-en /ringtonen, natuur en milieu, liefde. Deze onderwerpen worden zingend, spelend, bewegend, noterend en luisterend verkend.

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
Z I N G E N			
• eenstemmige, korte en ritmisch eenvoudige liedjes, verbonden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied d' – b' • eenvoudige structuren met veel herhalingen in de tekst en de melodie	• eenstemmige, korte en ritmisch eenvoudige liedjes, verbonden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied c – c' • verschillende maatsoorten • eenvoudige structuren met herhalingen en afwisselingen in de tekst en de melodie • gezongen met begeleiding van een 'meezing Cd' • aandacht voor articulatie en zuiverheid	• eenstemmige en meerstemmige liederen (canons), couplet-refrein liederen die verbonden worden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied c' – d' • afkomstig uit de eigen en andere culturen • ritmisch gecompliceerder en muzikaal uitdagender • complexere structuren met herhalingen, contrasten en variaties in tekst en melodie • gezongen met begeleiding van een 'meezing Cd' • aandacht voor articulatie en zuiverheid	• eenstemmige en meerstemmige liederen (canons), couplet-refrein liederen, liederen die om een langere adem vragen en die verbonden worden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied a – f'' • afkomstig uit de eigen maar ook uit andere culturen, taalgebieden en muzikale stijlen • ritmisch gecompliceerder en muzikaal uitdagender • langere, complexe structuren met herhalingen, contrasten en variaties in tekst en melodie • gezongen met begeleiding van een 'meezing Cd' • aandacht voor articulatie, dynamische verschillen, zuiverheid en voordracht
L U I S T E R E N			
• muziek afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen • de muziek is eenduidig en duidelijk van karakter • de muziek is helder en eenvoudig van structuur	• muziek, afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen, in wisselende fragmenten (tot twee minuten), verbonden met het thema of onderwerp • de muziek is eenduidig en duidelijk van karakter • de muziek draagt meerdere betekenissen • de muziek is helder en eenvoudig van structuur • de muziek kent meerdere herhalingen en afwisselingen	• muziek, afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen, in korte maar ook langere fragmenten (twee á drie minuten), verbonden met het thema of onderwerp • de muziek kent meerdere betekenissen of ontwikkelingen • naast vormprincipes (herhaling, contrast en variatie) komen ook vormeenheden (motief, thema, muzikale zinnen) aan de orde	• muziek, afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen; in langere fragmenten (tot circa vier minuten), verbonden met het thema of onderwerp • de muziek draagt meerdere betekenissen en/of ontwikkelingen in zich • naast vormprincipes (herhaling, contrast en variatie) komen ook vormeenheden (motief, thema, muzikale zinnen) en compositievormen (zoals canon, rondo en variatievormen) aan de orde

🎵 groep 1 en 2	🎵 groep 3 en 4	🎵 groep 5 en 6	🎵 groep 7 en 8
MUZIEK MAKEN			
• korte klankbeelden spelen van betekenisvolle situaties • de maat spelen bij liedjes • spelen van tegenstellingen: hard-zacht, hoog-laag, snel-langzaam • experimenteren met verschillende klankkleuren en bespeelmogelijkheden • korte speelstukjes maken met herhalingen	• klankbeelden ontwerpen en spelen van betekenisvolle situaties met stiltemomenten • de maat en het ritme spelen bij liedjes • spelen van tegenstellingen: hard-zacht, hoog-laag, snel-langzaam • experimenteren met verschillende klankkleuren en bespeelmogelijkheden • speelstukjes met herhalingen en contrasten uitvoeren	• klankbeelden ontwerpen en spelen van betekenisvolle situaties met stiltemomenten en een bepaalde ontwikkeling • de maat, het ritme en eenvoudige ritmische patronen spelen bij liedjes • spelen van tegenstellingen: hard-zacht, hoog-laag, snel-langzaam • experimenteren met verschillende klankkleuren en bespeelmogelijkheden die passen bij het instrument • speelstukjes ontwerpen en spelen met: - vormprincipes (herhalingen, contrasten) - vormeenheden (motieven, thema's, muzikale zinnen) - vormtechnieken (echo, imitatie, ostinaat)	• klankbeelden van betekenisvolle situaties met stiltemomenten, een bepaalde ontwikkeling en herhalingen • de maat, het ritme en eenvoudige ritmische patronen spelen bij liedjes ook als voorspel, naspel en begeleiding • spelen van tegenstellingen en overgangen: hard-zacht, hoog-laag, snel-langzaam • experimenteren met verschillende klankkleuren en bespeelmogelijkheden die passen bij het instrument • speelstukjes ontwerpen en spelen waarin centraal staan: - vormprincipes (herhalingen, contrasten, variaties) - vormeenheden (motieven, thema's, muzikale zinnen) - vormtechnieken (echo, imitatie, ostinaat) • eenvoudige grafisch of traditioneel genoteerde speelstukjes • begeleidingen maken bij rapteksten

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
M U Z I E K V A S T L E G G E N			
- het onderwijs speelt zich altijd af binnen situaties die betekenis hebben voor de kinderen - de geluiden/klanken van verschillende klankbronnen (bijvoorbeeld klankstaaf, triangel, fluit) grafisch noteren en spelen	- het onderwijs speelt zich altijd af binnen situaties die betekenis hebben voor de kinderen - de geluiden/klanken van verschillende klankbronnen (bijvoorbeeld klankstaaf, triangel, fluit) grafisch noteren en spelen - korte-lange, hoge-lage, harde-zachte geluiden grafisch vastleggen en spelen - grafisch vastleggen van herhalingen en contrasten - klankstukjes ontwerpen van circa een minuut	- het onderwijs speelt zich altijd af binnen situaties die betekenis hebben voor de kinderen - grafisch vastleggen en spelen van korte-lange, hoge-lage, harde-zachte geluiden - klankstukjes ontwerpen waarin een bepaalde ontwikkeling plaats vindt van circa een minuut - kennismaken met de basisprincipes van traditionele notatie - spelen van eenvoudige ritmes met kwart, halve en hele noten	- het onderwijs speelt zich altijd af binnen situaties die betekenis hebben voor de kinderen - grafisch vastleggen en spelen van korte-lange, hoge-lage, harde-zachte geluiden met hun verschillende overgangen en combinaties (bijvoorbeeld een lang, hoog, zacht geluid dat langzaam zachter wordt) - klankstukjes ontwerpen waarin een bepaalde ontwikkeling plaatsvindt van circa anderhalve minuut - kennismaken met de basisprincipes van de traditionele notatie (vijflijnige notenbalk, vorm van de noten, plaats van de noten, vioolsleutel, meerstemmigheid) - spelen van eenvoudige ritmes met kwart, halve en hele noten en de daarbij behorende rusten
B E W E G E N			
- bewegen bij - of naar aanleiding van (dans- en speel)liederen - met bewegingen uitbeelden van de muzikale aspecten van betekenisvolle situaties bij het luisteren naar muziek	- bewegen bij - of naar aanleiding van (dans- en speel)liederen - met bewegingen uitbeelden van de muzikale aspecten van betekenisvolle situaties bij het luisteren naar muziek - met bewegingen de vorm van liederen of muziekfragmenten weergeven	- bewegen bij - of naar aanleiding van (dans-)liederen - met bewegingen uitbeelden van de muzikale aspecten van betekenisvolle situaties bij het luisteren naar muziek - bewegen op: - vormprincipes (herhalingen, contrasten) - voormeenheden (motieven, thema's, muzikale zinnen) - vormtechnieken (echo, imitatie, ostinaat) in liederen of muziekfragmenten	- bewegen bij - of naar aanleiding van (dans-)liederen - met bewegingen uitbeelden van de muzikale aspecten van betekenisvolle situaties bij het luisteren naar muziek - bewegen op: - vormprincipes (herhalingen, contrasten, variaties) - voormeenheden (motieven, thema's, muzikale zinnen) - vormtechnieken (echo, imitatie, ostinaat) in liederen of muziekfragmenten

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

Bij Zingen

- De kinderen zingen samen liederen over onderwerpen die voorkomen in hun belevingswereld, bijvoorbeeld het liedje over de poppenkraam (zie doorkijkje 'De poppenkraam').
- Ze spreken de teksten al duidelijk verstaanbaar uit.
- Ze luisteren en kijken naar de leraar voor de juiste toonhoogte, het juiste startmoment en het aangegeven (lage) tempo.
- Ze zingen met de leraar mee, ze luisteren nog niet zo goed naar elkaar.

Bij Luisteren

- De kinderen leren om geconcentreerd te luisteren naar korte betekenisvolle muziekfragmenten, bijvoorbeeld een luisterliedje.
- Ze praten over de verschillen in hun luisterervaringen, deze muziek hoort bij een feestje en die muziek is voor grote mensen.
- Ze reageren met bewegingen op de muziek, bijvoorbeeld bij 'deze muziek' loop je samen rond en bij 'die muziek' ga je samen dansen, bij 'deze muziek' beweeg je als een snel of een langzaam dier.

Bij Muziek maken

- De kinderen maken klankbeelden van betekenisvolle situaties uit hun omgeving. De kinderen herinneren zich bijvoorbeeld de geluiden uit het bos en bootsen de geluiden na op schoolinstrumenten: krakende takken, de wind, ritselende bladeren; (zie het doorkijkje 'Herfstklanken').
- Ze klappen en spelen de maat van gezongen liederen mee.
- Ze maken speelstukjes rondom muzikale tegenstellingen. Ze maken bijvoorbeeld muziek bij een vrolijke clown en een verdrietige leeuwentemmer, muziek voor een haas en muziek van een slak.
- Ze experimenteren met materialen, zelfgemaakte instrumenten, schoolinstrumenten en 'eigen slagwerk' (klappen met handen, stampen met voeten).

Wat doet de leraar?

Bij Zingen

- De leraar leidt het zingen: geeft de toonhoogte, een inzetgebaar en de puls aan (zie doorkijkje 'De poppenkraam').
- Zij heeft aandacht voor de kwaliteit van het zingen: stimuleert kinderen om mee te doen, zingt vaak met de kinderen en zingt nog vaak met de kinderen mee.
- Zij selecteert geschikte liederen.
- Zij leert de kinderen liederen en combineert het aanleren met diverse activiteiten.
- Zij gebruikt indien nodig liedmateriaal op Cd.

Bij Luisteren

- De leraar zorgt voor een sfeer waarin de kinderen geconcentreerd kunnen luisteren naar muziek.
- Zij kiest korte muziekfragmenten die passen bij het thema/onderwerp.
- Zij regelt de techniek, zoals de apparatuur klaarzetten, mp3-bestanden converteren.
- Zij past verschillende werkvormen toe bij het muziek beluisteren, bijvoorbeeld werkvormen die de kinderen voorbereiden op geconcentreerd luisteren.

Bij Muziek maken

- De leraar creëert een leeromgeving (muziekhoek, verhaal, sfeer) waarin de kinderen alleen of in groepjes de kans krijgen om muziek te maken (zie doorkijkje 'Herfstklanken').
- Zij inspireert de kinderen om te experimenteren met klanken, instrumenten en muzikale taken zoals meespelen bij liedjes, muziekstukjes maken.
- Zij geeft muzikale leiding bij musiceeractiviteiten, bijvoorbeeld inzetgebaar, gebaren voor puls, dynamiek, etc.
- Zij toont aandacht voor kwaliteit, bijvoorbeeld bij het stimuleren van de prestaties.

Bij Muziek vastleggen

- De kinderen bedenken hun eigen manier om eenvoudige geluiden te noteren, bijvoorbeeld regen, het geluid van de wind.
- Ze spelen hun zelf genoteerde geluiden na op instrumenten.

Bij Bewegen

- De kinderen zingen (dans- en speel)-liederen en luisteren naar muziekfragmenten. Ze reageren daarop met bewegingen naar aanleiding van:
 - de klankeigenschappen:
ze lopen of dansen bijvoorbeeld op tweedelige of driedelige muziek, ze reageren op stiltemomenten, ze reageren op lange, korte, hoge, lage (zie doorkijkje 'De poppen aan het dansen'), sterke en zachte geluiden, ze vliegen als vogels en kruipen als schildpadden op hoge en lage muziek;
 - de vorm:
ze voeren dezelfde activiteiten/bewegingen uit bij herhalingen van melodieën;
 - de betekenis:
ze reageren op en naar aanleiding van de tekst en van de gezongen liederen of de betekenis van beluisterde muziekfragmenten (ze zijn de leeuw, de muis, Sinterklaas of Zwarte Piet).

Bij Muziek vastleggen

- De leraar stimuleert de kinderen bij het vastleggen van klanken en geluiden, bijvoorbeeld door de kinderen het geluid van harde en zachte regen te laten tekenen.
- Zij stimuleert de kinderen in het verklanken van de getekende klanken en geluiden, bijvoorbeeld door de kinderen de getekende notaties van de verschillende vormen van regen te laten verklanken.

Bij Bewegen

- De leraar stimuleert de kinderen om bij liedjes en luisterfragmenten te bewegen naar aanleiding van de muziek en let bij de uitvoering op deelname van alle kinderen (zie het doorkijkje 'Poppen aan het dansen').
- Zij maakt muziek op eenvoudige instrumenten en laat de kinderen daarbij lopen, springen, dansen, huppelen, etc.
- Zij bedenkt de contexten waarbinnen de kinderen gaan bewegen op muziek.
- Zij biedt regelmatig speel- en dansliederen aan en let bij de uitvoering op de kwaliteit van de beweging.

Groep 1 en 2 - Doorkijkjes

Bij Zingen:

De poppenkraam

"Koopman, koopman, heb je misschien een pop?" Zo begint Christiane haar introductie van het lied 'Ik stond laatst voor een poppenkraam'. Ze vertelt een verhaal en gebruikt enkele aansprekende attributen: poppenkastpoppen en een koffertje. Ze herhaalt moeilijke woorden (poppenkoopman). Ze geeft duidelijke instructies en voorkomt heel vriendelijk 'ordeverstoringen'. Daarna zingt ze het lied voor. De kinderen mogen niet meezingen omdat ze de kinderen eerst wil laten luisteren. Ze mogen wel meebewegen. Christiane gebruikt een klokkenspel om de begintoon van het liedje op te zoeken.

De poppenkoopman

Bij Luisteren en Bewegen:

De poppen aan het dansen

De poppen moeten heel goed luisteren of ze van beneden naar boven klimmen of van boven naar beneden. Luister goed! Voordat de kinderen alles kunnen benoemen, moeten ze de verschillen ervaren. Met beweging demonstren de kinderen of ze het begrijpen. Hier reageren de kinderen op (snel en langzaam) gespeelde dalende en stijgende reeksen. En dat kan heel leuk zijn!

Poppen aan het dansen

Bij Muziek maken:

Herfstklanken

De kinderen praten vol enthousiasme over de boswandeling met juf Friedeke. Wat heb je geroken? Wat heb je gezien? Wat heb je gevoeld? En als laatste 'wat heb je gehoord'? De antwoorden komen snel: krakende takken, ritselende blaadjes, vallende regen, stromend water, fluitende vogels.

De kinderen gaan in groepjes verschillende geluiden op instrumenten nabootsen: regengeluiden met rijstkorreltjes in een handtrom en in lucifersdoosjes, brekende (echte) takken, ritselende geluiden op ritmestokjes, een gieter in een bak water, de kop van een blokfluit, enkele klankstaven, een xylofoon. Ze experimenteren met diverse klanken, ze maken hun eigen klankstukjes.

De leraar neemt na 10 minuten weer de leiding: op haar aanwijzing laat elk groepje hun geluiden horen. De leraar weet het spannend te maken door veel stiltemomenten in te lassen tussen de verschillende presentaties. Ook maakt ze combinaties van meerdere geluiden en weet ze het enthousiaste harde gespeel door handgebaren terug te brengen tot soms heel zachte klanken. De geconcentreerde sfeer waarin de kinderen hun stukjes laten horen is een kenmerk van de kwaliteit van de les.

Bij Bewegen:**Dansende poppen**

Meneer Roy vertelt een verhaal over poppen (de poppen kunnen uiteraard ook kabouters, betoverde kinderen, Zwarte Pieten of iets dergelijks zijn):

"De koning van een land hier ver vandaan, heeft gehoord dat er een poppenmaker bestaat die zijn poppen kan laten dansen. Hij stuurt een boodschapper om de poppenmaker op te halen. De poppenmaker heeft echter geen zin. De koning laat zijn soldaten alle poppen ophalen, maar de poppen bewegen niet!"

"Jullie zijn de poppen", zegt Roy, "Wat de koning ook vraagt: beweeg niet. Welke muziek hij ook maakt: beweeg niet!" De kinderen staan allemaal stokstijf. Roy maakt muziek (trommel, blokfluit) en vraagt, nee, smeekt de kinderen te reageren, maar dat doen ze natuurlijk niet. Wat de koning ook doet, niets lukt.

Dan gaat de koning naar de poppenmaker toe. Hij neemt alle poppen mee en het hele Koninklijke orkest. De poppen bewegen pas als de poppenmaker voor hen zingt. (Zing een liedje en laat de kinderen daar op bewegen).

Nu heeft de koning het door: de poppen bewegen alleen op de stem van de poppenmaker! De muziek klinkt en de poppen dansen op de zanggedeelten.

Roy maakt een opbouw: de eerste keer mogen de kinderen alleen hun armen bewegen, daarna ook hun hoofd, etcetera. De laatste vorm kan zijn dat ze op de plaats mogen dansen.

(Ghatli)

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

Bij Zingen

- De kinderen zingen samen liederen over onderwerpen die voorkomen in hun beleavingswereld, bijvoorbeeld een liedje over heksen en tovenaars, een lied over de rivier (Pour passer le Rhône).
- Ze zingen het lied met de accenten op de juiste plaatsen, passen sterk en zacht toe, ademen op de juiste plaatsen en articuleren de teksten en letten op zuiverheid.
- Ze nemen een voorgezongen of voorgespeelde begintoon correct over en zingen zelfstandig zonder dat de leraar meezingt.
- Ze zingen soms mee met de instrumentale begeleiding van een 'meezing Cd'.

Bij Luisteren

- De kinderen leren om geconcentreerd te luisteren naar korte betekenisvolle muziekfragmenten (zie doorkijkje 'De rivier').
- Ze praten over hun beleving en de betekenis die de muziek voor hen heeft, bijvoorbeeld feestmuziek.
- Ze praten over de verschillen in hun luisterervaringen, bijvoorbeeld waarom je muziek mooi of niet mooi vindt.
- Ze luisteren naar:
 - klankeigenschappen: ze ervaren verschillen en overeenkomsten in de muziek (zie bijvoorbeeld het doorkijkje 'Hard en zacht') en beelden die bewegend of tekennend uit;
 - de vorm: ze kiezen bijvoorbeeld bij de herhalingen van een thema voor het uitvoeren van dezelfde bewegingen;
 - de betekenis en functie: ze reageren op muziek met geluiden van de natuur, dieren, mensen, sprookjesfiguren, machines, etc. Ze herkennen loop-, dans-, slaap- en luistermuziek.

Wat doet de leraar?

Bij Zingen

- De leraar leidt het zingen: geeft de toonhoogte, een inzet- en afsluitgebaar en de puls aan.
- Zij heeft aandacht voor de kwaliteit van het zingen: stimuleert kinderen om mee te doen, zingt vaak met de kinderen, stimuleert de kinderen om zelfstandig te zingen, let op adem, articulatie, resonans en zuiverheid.
- Zij selecteert geschikte liederen.
- Zij leert de kinderen liederen en gebruikt verschillende aanleerstrategieën zoals wisselzang, weggeeftechniek, toepassen van bewegingen.
- Zij gebruikt indien nodig liedmateriaal op Cd.

Bij Luisteren

- De leraar zorgt voor een sfeer waarin de kinderen geconcentreerd kunnen luisteren naar muziek (zie het doorkijkje 'Hard en zacht').
- Zij kiest korte muziekfragmenten die passen bij het thema/onderwerp. Ze laat hen bijvoorbeeld bij het thema 'dieren' luisteren naar verschillende fragmenten waar dieren muzikaal worden uitgebeeld.
- Zij regelt de techniek, zoals de apparatuur klaarzetten, mp3-bestanden converteren.
- Zij past verschillende werkvormen toe bij het beluisteren van muziek. Ze laat bijvoorbeeld de kinderen eerst zelf de geluiden van een rivier uitbeelden waarna ze samen luisteren naar de Moldau van Smetana (zie doorkijkje 'De rivier').
- Zij leert de kinderen om muziek te benoemen in termen als hoog-laag, hard-zacht, etc.

Bij Muziek maken

- De kinderen ontwerpen en spelen klankbeelden en muziekstukjes van een halve minuut naar aanleiding van betekenisvolle situaties, bijvoorbeeld muziek die past bij het begin van een rivier: kleine stroompjes en de muziek die past bij een grote, brede rivier.
- Ze ontwerpen en spelen klankbeelden vanuit muzikale tegenstellingen als hoge-lage, snelle-langzame, harde-zachte muziek, vrolijke-droevige muziek.
- Ze spelen hun muziek op zelfgemaakte instrumenten, schoolinstrumenten, digitale instrumenten als eenvoudige, goedkope keyboards, met 'eigen slagwerk' en andere materialen waarmee ze klanken kunnen maken (potten, vuilcontainers, gereedschap).
- Ze klappen en spelen de maat of het ritme mee van gezongen liederen.
- Ze spelen eenvoudige ritmen, bijvoorbeeld bestaande uit enkele halve en enkele kwartnoten.
- Ze passen bij hun eigen muziekstukjes vormprincipes als herhaling en contrast toe.

Bij Muziek vastleggen

- De kinderen noteren symbolen voor korte, lange, hoge, lage, harde en zachte klanken en melodielijnen naar aanleiding van betekenisvolle situaties (zie het doorkijkje 'Hard en zacht').
- Ze spelen en/of zingen de klanken die passen bij hun zelf genoteerde geluiden.

Bij Muziek maken

- De leraar creëert een leeromgeving (verhaal, sfeer) waarin de kinderen alleen of in groepjes de kans krijgen om muziek te maken.
- Zij inspireert de kinderen om te experimenteren met klanken, instrumenten en muzikale taken zoals meespelen bij liedjes, muziekstukjes maken, etc.
- Zij geeft muzikale leiding bij musiceer-activiteiten: inzetgebaar, gebaren voor puls, dynamiek, etc.
- Zij toont aandacht voor kwaliteit, bijvoorbeeld bij het stimuleren van de prestaties en het uitlokken van experimenteergedrag.

Bij Muziek vastleggen

- De leraar stimuleert de kinderen bij het vastleggen van klanken, geluiden en melodiefragmenten. Ze laat de kinderen bijvoorbeeld een grafische partituur van de geluiden op een boerderij ontwerpen.
- Zij stimuleert de kinderen om de getekende klanken en geluiden te verklanken, bijvoorbeeld door de kinderen hun zelf ontworpen partituren te laten spelen.
- Zij presenteert meerdere manieren om muziek vast te leggen (grafisch en traditioneel). Zij geeft bijvoorbeeld de opdracht om een traditioneel genoteerde melodielijns of de grafische weergave van sterk-zacht verschillen te volgen bij het beluisteren van muziek (zie het doorkijkje 'Hard en zacht').

Bij Bewegen

- De kinderen zingen (dans- en speel)-liederen en luisteren naar muziekfragmenten. Ze reageren daarop met bewegingen naar aanleiding van:
 - de klankeigenschappen, ze jongleren bijvoorbeeld op muziek in een 4/4 maat of zwaaien aan de trapeze op muziek in een 6/8 maat, ze reageren op stiltemomenten, ze reageren op melodieën of ritmen;
 - de vorm: ze voeren dezelfde activiteiten/bewegingen uit bij herhalingen van melodieën, bijvoorbeeld bij het lied 'Pour passer le Rhône' voeren de kinderen bij het refrein een andere beweging uit;
 - de betekenis en functie: ze reageren op en naar aanleiding van de tekst (bijvoorbeeld bij elke regel een ander gebaar) en muziek van de gezongen liederen of de beluisterde muziekfragmenten. Ze bewegen bijvoorbeeld als olifanten, kangoeroes, spelen gedeelten uit een muzikaal verhaal.

Bij Bewegen

- De leraar stimuleert de kinderen om bij (speel)-liedjes (zoals bij het lied 'Pour passer le Rhône') en luisterfragmenten te bewegen naar aanleiding van de maat, het ritme, de vorm of de betekenis van de muziek en let bij de uitvoering op de kwaliteit van de beweging. (zie doorkijkje 'Het robotlied')
- Zij maakt muziek op eenvoudige instrumenten en laat de kinderen daarbij lopen, springen, dansen, huppelen, etc.
- Zij bedenkt de contexten waarbinnen de kinderen gaan bewegen. De kinderen bewegen bijvoorbeeld als Sinterklaas of Zwarte Piet, als een heks of tovenaars op muziek.

Groep 3 en 4 - Doorkijkjes

Bij Muziek maken:**De rivier**

"We gaan een rivier nadoen, we beginnen met een klein riviertje -met een paar instrumenten- en het worden er steeds meer". Zo begint Theo zijn instructie aan de kinderen. Zonder te praten geeft hij met zijn handen aan wat hij van de kinderen verwacht. Ze spelen op hun schoolinstrumenten. Even later stimuleert hij de kinderen met zijn stem: "nog meer water, meer golven!" Nadat de kinderen helemaal zonder de verbale begeleiding hun rivier hebben gespeeld, gaan ze luisteren naar echte muziek waar een rivier in uitgebeeld wordt (het Moldau-thema van Smetana).

Een rivier

Bij Muziek vastleggen:

Hard - zacht (Romeo en Julia)

Pieter volgt met zijn potlood heel goed het verloop van een grafische notatie. Het gaat om de verschillen in geluidsterkte die met kleine en grotere crescendo- en decrescendotekens wordt aangegeven. Deze tekens staan achter elkaar genoteerd. De muziek klinkt en hij moet meewijzen. En dat lukt hem goed!

Romeo en Julia

Bij Bewegen:

Het robotlied

Groep 3/4 van basisschool De Zwerm werkt aan het thema Techniek. In dat kader leert meester Marius hen het 'Robotlied' aan. Ter introductie zingt hij het lied twee keer voor. De eerste keer concentreert hij zich op het duidelijk voorzingen van de tekst en de melodie. De tweede keer brengt hij door zijn manier van zingen en de manier waarop hij beweegt duidelijk de sfeer van een robot naar voren.

Door dit voorbeeld is het voor de klas niet moeilijk meer om ook robots na te doen. Met de door de kinderen bedachte bewegingen kan Meester Marius later een robotdans met de kinderen ontwerpen.

Robotlied (1)

Robotlied (2)

*Bron:
CD-Rom. Zingende klassen. Codarts,
Rotterdams Conservatorium*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

Bij Zingen

- De kinderen zingen met elkaar liederen over onderwerpen waarvoor zij belangstelling hebben, bijvoorbeeld over verre landen of onzinteksten.
- Ze zingen de liederen met aandacht voor kwaliteit (adem, articulatie, expressie, zuiverheid).
- Ze zingen zelfstandig hun liederen en voeren daar soms zingend activiteiten bij uit (spel, beweging).
- Ze zingen liederen afkomstig uit een breed samengesteld liedrepertoire.
- Ze zingen vanaf groep 6 ook canons.
- Ze zingen met hun oren open en luisteren naar elkaar of naar de begeleiding op een 'meezing Cd'.

Bij Luisteren

- De kinderen leren om geconcentreerd te luisteren naar korte betekenisvolle muziekfragmenten, bijvoorbeeld muziek waarin een verhaal wordt 'verteld'.
- Ze praten over hun beleving en de betekenis die de muziek voor hen heeft, bijvoorbeeld over popmuziek.
- Ze praten over de verschillen in hun luisterervaringen, bijvoorbeeld waarom bepaalde muziek wel bij de een en minder goed bij de ander past.
- Ze reageren met taal, beweging of beeld (uitbeelden, tekenen) op:
 - klankeigenschappen zoals tempoverschillen, melodieën, ritmen, stemsoorten en instrumenten;
 - verschillen en overeenkomsten in de muziek;
 - herhalingen, contrasten en variaties;
 - verschillende betekenissen en functies van muziek.

Wat doet de leraar?

Bij Zingen

- De leraar leidt het zingen: geeft de toonhoogte, een inzet- en afsluitgebaar en de puls aan.
- Zij heeft aandacht voor de kwaliteit van het zingen: stimuleert kinderen om mee te doen, zingt vaak met de kinderen, stimuleert de kinderen om zelfstandig te zingen, let op adem, articulatie, resonans en zuiverheid.
- Zij selecteert geschikte liederen.
- Zij leert de kinderen liederen en gebruikt verschillende aanleerstrategieën zoals wisselzang, bordgebruik, werken met trefwoorden, toepassen van bewegingen.
- Zij gebruikt indien nodig liedmateriaal op Cd. (zie doorkijkje 'Aiko, aiko')
- Zij begeleidt het zingen op (school)-instrumenten zoals, trom, xylofoon, keyboard of gitaar.

Bij Luisteren

- De leraar zorgt voor een sfeer waarin de kinderen geconcentreerd kunnen luisteren naar muziek.
- Zij stimuleert de kinderen om ook buiten de school naar muziek te luisteren.
- Zij kiest korte muziekfragmenten die passen bij het thema/onderwerp, bijvoorbeeld bij activiteiten rond 'machines' luisteren de kinderen naar een muziekfragment waarin machinale geluiden worden geïmiteerd.
- Zij regelt de techniek, zoals de apparatuur klaarzetten, mp3-bestanden converteren.
- Zij past verschillende werkvormen toe bij muziek beluisteren. Ze laat bijvoorbeeld de kinderen bewegen als een machine, machinegeluiden maken en daarna op muziek met machinale geluiden bewegen.
- Zij leert de kinderen om muziek te analyseren op het gebruik van vorm- en klankeigenschappen (hoog-laag, hard-zacht, instrumentale klanken) en laat hen dit benoemen, bijvoorbeeld: de basgitaar speelde een lage melodie.

Bij Muziek maken

- De kinderen ontwerpen en spelen klankbeelden en muziekstukjes waarin een bepaalde ontwikkeling zit, naar aanleiding van betekenisvolle situaties. Ze verbeelden bijvoorbeeld een onweer, dat begint met zacht gerommel, zachte regen, harde regen met windvlagen, knetterende ontladingen en daarna de ontspanning (zie het doorkijkje 'Componeren').
- Ze ontwerpen en spelen klankbeelden vanuit muzikale tegenstellingen, bijvoorbeeld hoge, snelle muziek-lage langzame muziek, vrolijk-droevig (zo'n muziekstukje duurt hooguit een minuut).
- Ze spelen muziek op schoolinstrumenten, digitale instrumenten, meegebrachte instrumenten of met 'eigen slagwerk' en gebruiken ook andere materialen om klanken mee te maken.
- Ze klappen en spelen de maat of het ritme van gezongen liederen op verschillende ritme-instrumenten.
- Ze spelen eenvoudige, korte ritmes, bijvoorbeeld bestaande uit enkele halve en enkele kwartnoten.
- Ze passen bij hun eigen muziekstukjes vormprincipes toe zoals herhaling en contrast.
- Ze spelen strakke ritmes bij gesproken ritmische teksten, bijvoorbeeld rap-teksten.

Bij Muziek vastleggen

- De kinderen gebruiken symbolen voor korte of lange klanken, voor zware of lichte klanken en hanteren afspraken bij het ontwerpen en spelen van korte klankbeelden, bijvoorbeeld de plaats van hoog-laag.
- Ze gebruiken verschillende vormen van beeldtaal bij het zichtbaar maken van vormprincipes.
- Ze lezen melodieën mee, genoteerd in traditioneel notenschrift van liederen en muziekfragmenten, bijvoorbeeld korte partituurfragmenten.
- Ze lezen eenvoudig traditioneel notenschrift als ondersteuning bij het spelen van ritmes, bijvoorbeeld een kort ritme op het bord.

Bij Muziek maken

- De leraar creëert een leeromgeving (verhaal, sfeer) waarin de kinderen alleen of in groepjes de kans krijgen om muziek te maken.
- Zij geeft de kinderen in groepjes speelopdrachten over de klank, vorm en betekenis van muziek.
- Zij inspireert de kinderen om te experimenteren met klanken, instrumenten en muzikale taken (meespelen bij liedjes, muziekstukjes maken, etc.).
- Zij biedt korte grafisch en traditioneel genoteerde muziekstukjes aan, die door de kinderen op instrumenten gespeeld worden.
- Zij oefent met de hele groep eenvoudige muziekstukjes in.
- Zij geeft muzikale leiding bij musiceeractiviteiten zoals inzetgebaar, gebaren voor puls, dynamiek, etc.
- Zij laat regelmatig maat, ritme, voor- en/of naspelen van liederen klappen en spelen.
- Zij let voortdurend op de kwaliteit van de uitvoering en geeft suggesties ter verbetering.

Bij Muziek vastleggen

- De leraar stimuleert de kinderen bij het vastleggen van en manipuleren met klanken, geluiden en melodiefragmenten.
- Zij stimuleert de kinderen om de getekende klanken en geluiden te verklanken (zie het doorkijkje 'Componeren - Het weer').
- Zij presenteert meerdere manieren om muziek vast te leggen (grafisch en traditioneel).
- Zij biedt eenvoudige (grafisch en traditioneel genoteerde) speelstukjes aan.

Bij Bewegen

- De kinderen zingen liederen en luisteren naar muziekfragmenten uit hun eigen cultuur en naar muziek uit andere culturen. Ze reageren daarop met bewegingen. Dit doen ze naar aanleiding van:
 - de klankeigenschappen, ze versnellen bijvoorbeeld hun bewegingen als de muziek versnelt, een kleine groep danst bij de klank van een klein orkest, de hele groep danst als het grote orkest speelt, ze reageren bewegend op maat, verschillende melodieën of ritmes;
 - de vorm: ze voeren dezelfde activiteiten/bewegingen uit bij herhalingen van melodieën, bijvoorbeeld ze imiteren elkaars bewegingen als de muzikale zin wordt herhaald;
 - de betekenis en functie: ze reageren op en naar aanleiding van de tekst en de muziek van gezongen liederen of beluisterde muziekfragmenten. Ze bedenken bijvoorbeeld bij elke tekstregel een andere beweging. Ze zijn de clowns en acrobaten bij circusmuziek, bewegen als een olifant, als een heks of tovenaer, laten de emoties zien die de muziek wil uitdrukken.

Bij Bewegen

- De leraar stimuleert de kinderen om bij (speel)-liedjes en luisterfragmenten te bewegen naar aanleiding van de maat, het ritme, de vorm of de betekenis van de muziek en let bij de uitvoering op de kwaliteit van de beweging. (zie doorkijkje 'Meester Gijs danst met de klas')
- Zij stimuleert de kinderen bij luister- en bewegingsactiviteiten tot een actieve, adequate en expressieve deelname.
- Zij bedenkt de contexten waarbinnen de kinderen gaan bewegen. Ze laat de kinderen bijvoorbeeld bewegen als karakteristieke mensen, dieren, figuren uit een verhaal, machines of ze beelden de gevoelens of sfeer van de muziek uit.

Groep 5 en 6 - Doorkijkjes

Bij Zingen:

Aiko, aiko

Het lied 'Aiko, aiko' is een Caribisch liedje dat gaat over twee oma's die alle tijd van de wereld hebben en lekker met elkaar de dag staan door te nemen op straat. Juf Jacqueline leert het lied aan in groep 5/6 en maakt daarbij gebruik van een meezing-Cd.

Na een inleidend verhaaltje zingt ze het lied met Cd-begeleiding voor. Tijdens het zingen betreft ze de kinderen bij het lied en corrigeert waar nodig. Wanneer de klas het lied kent, wordt het samen met de Cd-begeleiding gezongen. Jacqueline telt vooraf en geeft de inzet aan. De tekst is ter ondersteuning op het bord gezet. Na één keer zingen is Jacqueline echter nog niet tevreden: "Dit kunnen jullie beter! Duidelijk uitspreken!" en hup, Cd nog een keer aan en de klas zingt een stuk beter!

[Aiko, aiko \(1\)](#)

[Aiko, aiko \(2\)](#)

*Bron:
CD-Rom. Zingende klassen. Codarts,
Rotterdams Conservatorium*

Bij Bewegen:

Meester Gijs danst met de klas

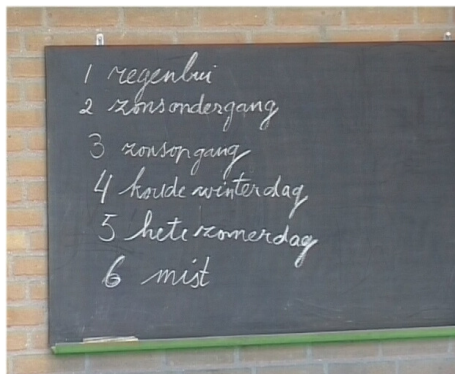

Op de Cd-rom bij de Pabo muziekmethode 'Muziek Meester' zie je Gijs dansen met groep 5/6. Op de maat van de muziek danst hij vrolijk en aanstekelijk verschillende bewegingen voor. De klas danst met hem mee. Wanneer alle kinderen de maat te pakken hebben, volgt een imitatiespel in de kring. Op de eerste vier tellen doet een kind een bepaalde beweging voor, die vervolgens door de klas op de volgende vier tellen wordt geïmiteerd. Meteen daarna is de volgende aan de beurt, en zo gaat het de hele kring door. Behalve dat de kinderen er zichtbaar veel plezier aan beleven, wordt op deze manier ook het maatgevoel, ritmegevoel en het motorisch/visuele geheugen aangesproken.

[Seme Seme](#)

*Bron:
van der Lei, R., Haverkort, F. & Noor-
dam, L. (2007). Muziek Meester,
Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff*

Bij Muziek maken en Muziek beluisteren:**Componeren - Het weer**

Een les waarbij ontwerpen, muziek maken en luisteren naar muziek in een didactische situatie bij elkaar worden gebracht.

De kinderen zitten in vijf groepjes. Elk groepje krijgt een kaart met een onderwerp waar ze een muziekstukje over moeten maken. Ze mogen gebruik maken van instrumenten, stemmen, ze mogen geluiden maken met materiaal. Maar ze mogen niet aan de andere groepen vertellen welk onderwerp ze moeten verklanken. De stukjes muziek mogen niet langer duren dan 30 seconden.

De onderwerpen zijn: een regenbui (begin en einde), een zons ondergang, een zons opgang, een koude winterdag, een hete zomerdag. De onderwerpen staan wel op het bord met nog enkele extra onderwerpen.

De groepen gaan aan het werk: ze weten wel dat ze eerst een plan moeten maken, afspraken vastleggen en pas daarna de schoolinstrumenten mogen zoeken die ze nodig hebben.

Elke groep oefent en presenteert daarna zijn muziekstukje. De andere groepen schrijven op welk onderwerp bij welke groep hoort. Welke groep heeft de meeste goede antwoorden?

Daarna speelt elke groep nogmaals het eigen stukje. De andere kinderen geven suggesties hoe het beter zou kunnen.

Tot slot luisteren de kinderen naar een stukje muziek van een echte componist die één van de onderwerpen ook heeft uitgebeeld. Herkennen de kinderen het onderwerp? Hoe heeft die componist zijn onderwerp uitgebeeld?

Joseph Haydn: Terzett uit 'Die Jahreszeiten'

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

Bij Zingen

- De kinderen zingen met elkaar liederen over onderwerpen waarvoor zij belangstelling hebben, bijvoorbeeld liefdesliedjes of liedjes uit de popmuziekcultuur.
- Ze zingen de liederen met aandacht voor kwaliteit (adem, articulatie, expressie, zuiverheid).
- Ze zingen zelfstandig hun liederen en voeren daar soms activiteiten bij uit (spel, beweging, begeleiding).
- Ze zingen liederen afkomstig uit een breed samengesteld liedrepertoire met een nadruk op hedendaags materiaal.
- Ze zingen canons, Engelstalige liederen en langere liederen met meer coupletten.
- Ze zingen met hun oren open en luisteren beter naar elkaar (canons) of naar de begeleiding op een 'meezing cd'.

Bij Luisteren

- De kinderen leren om geconcentreerd te luisteren naar korte betekenisvolle muziekfragmenten, bijvoorbeeld muziek uit andere culturen.
- Ze praten over hun beleving en de betekenis die de muziek voor hen heeft, bijvoorbeeld over muziek die met 'bang zijn' of natuurgeweld te maken heeft.
- Ze praten over de verschillen in hun luisterervaringen en luisterverwachting, bijvoorbeeld: hoe denk je dat droevige muziek zou klinken.
- Ze reageren met taal, beweging of beeld op:
 - klankeigenschappen zoals tempoverschillen, melodieën, ritmen, stemsoorten en instrumenten;
 - verschillen en overeenkomsten in de muziek;
 - herhalingen, contrasten en variaties;
 - verschillende betekenissen en functies van muziek.

Wat doet de leraar?

Bij Zingen

- De leraar leidt het zingen: geeft de toonhoogte, een inzet- en afsluitgebaar en de puls aan.
- Zij heeft aandacht voor de kwaliteit van het zingen: stimuleert kinderen om mee te doen, zingt vaak met de kinderen, stimuleert de kinderen om zelfstandig te zingen, let op adem, articulatie, resonans, toonvorming en zuiverheid.
- Zij selecteert geschikte liederen, herhaalt bekende liederen en heeft aandacht voor een breed repertoire.
- Zij leert de kinderen liederen en gebruikt verschillende aanleerstrategieën zoals wisselzang, bordgebruik, werken met trefwoorden, toepassen van bewegingen.
- Zij gebruikt indien nodig liedmateriaal op cd.
- Zij begeleidt het zingen op (school)-instrumenten zoals, trom, xylofoon, keyboard of gitaar.

Bij Luisteren

- De leraar zorgt voor een sfeer waarin de kinderen geconcentreerd kunnen luisteren naar muziek.
- Zij stimuleert de kinderen om ook buiten de school naar muziek te luisteren.
- Zij kiest muziekfragmenten die passen bij het thema/onderwerp, bijvoorbeeld bij een les over Zuid-Amerika luisteren de kinderen naar een Argentijnse tango.
- Zij regelt de techniek zoals het klaarzetten van de apparatuur en het converteren van mp3-bestanden.
- Zij past verschillende werkvormen toe bij het beluisteren van muziek. Ze laat bijvoorbeeld vier muziekfragmenten horen en de kinderen daaruit kiezen: een tango, een wals, een chachacha of een samba.
- Zij leert de kinderen om muziek te analyseren en te benoemen.

Bij Muziek maken

- De kinderen ontwerpen en spelen klankbeelden en muziekstukjes waarin een bepaalde ontwikkeling zit, aan de hand van betekenisvolle situaties, bijvoorbeeld verhalen of gebeurtenissen over mensen, dieren, de natuur, machinegeluiden, gevoelens (zie het doorkijkje 'Een regenbui spelen'). Of ze doen bovenstaande vanuit muzikale tegenstellingen, bijvoorbeeld van hoge, langzame, harde muziek naar lage, vrij snelle, zachte muziek of van vrolijk naar droevig.
- Ze passen bij hun muziekstukjes stiltemomenten, overgangen, vormprincipes, vormeenheden en vormtechnieken toe (zo'n muziekstukje duurt hooguit een minuut).
- Ze spelen muziek op schoolinstrumenten, digitale instrumenten, meegebrachte instrumenten of met 'eigen slagwerk', maar gebruiken ook materialen om klanken mee te maken, bijvoorbeeld hamers op hout of op een staalplaat, vuilcontainers als lage drums.
- Ze klappen en spelen een tegenritme of ostinaat als begeleiding bij gezongen liederen.
- Ze spelen eenvoudige ritmen, bijvoorbeeld bestaande uit enkele halve en enkele kwartnoten.
- Ze spelen strakke ritmes bij gesproken ritmische teksten, bijvoorbeeld rap-teksten.

Bij Muziek vastleggen

- De kinderen gebruiken symbolen voor korte of lange klanken, voor zware of lichte klanken en hanteren afspraken bij het ontwerpen en spelen van korte klankbeelden, bijvoorbeeld de plaats van hoog-laag (zie het doorkijkje 'Componeren').
- Ze gebruiken verschillende vormen van beeldtaal bij het zichtbaar maken van vormprincipes.
- Ze lezen melodieën mee, genoteerd in traditioneel notenschrift van liederen en muziekfragmenten, bijvoorbeeld korte partituurfragmenten.
- Ze lezen eenvoudig traditioneel notenschrift als ondersteuning bij het spelen van ritmes, bijvoorbeeld een kort ritme of melodie op het bord.

Bij Muziek maken

- De leraar creëert een leeromgeving (verhaal, sfeer) waarin de kinderen alleen of in groepjes de kans krijgen om muziek te maken.
- Zij geeft de kinderen in groepjes speelopdrachten over de klank, vorm en betekenis van muziek en stimuleert de kinderen bij deze opdrachten eerst hun ideeën samen te bespreken.
- Zij inspireert de kinderen om te experimenteren met klanken, instrumenten en muzikale taken (meespelen bij liedjes, muziekstukjes maken, enz.).
- Zij biedt korte grafisch en traditioneel genoteerde muziekstukjes aan, die door de kinderen op instrumenten gespeeld worden.
- Zij oefent met de hele groep eenvoudige muziekstukjes in.
- Zij geeft muzikale leiding bij musiceeractiviteiten zoals inzetgebaar, gebaren voor puls, dynamiek, etc.
- Zij laat regelmatig maat, ritme, voor- en/of naspelen van liederen klappen en spelen. (zie doorkijkje 'Bouke leert een leidbegeleiding aan')
- Zij let voortdurend op de kwaliteit van de uitvoering en geeft suggesties ter verbetering.

Bij Muziek vastleggen

- De leraar stimuleert de kinderen bij het vastleggen van en het manipuleren met klanken, geluiden en melodiefragmenten. Ze tekenen bijvoorbeeld met grafische notaties een verhaal waarin een bepaalde muzikale ontwikkeling zit.
- Zij stimuleert de kinderen om de getekende klanken en geluiden te verklanken.
- Zij beoordeelt de presentaties positief kritisch.
- Zij leert de kinderen om eenvoudige traditionele notatievormen mee te lezen in korte partituurfragmenten.
- Zij biedt eenvoudige (grafisch en traditioneel genoteerde) speelstukjes aan.

Bij Bewegen

- De kinderen reageren met bewegingen naar aanleiding van:
 - de klankeigenschappen:
ze dansen op verschillende muziekstijlen als pop, rock and roll, hardcore, etc.;
 - de vorm:
ze voeren dezelfde activiteiten/bewegingen uit bij herhalingen van melodieën en kiezen andere bewegingen bij contrasten;
 - de betekenis en functie:
ze reageren op en naar aanleiding van de tekst en de muziek van gezongen liederen of beluisterde muziekfragmenten. Ze bedenken bijvoorbeeld bij elke tekstregel een andere houding, laten emoties zien die de muziek wil uitdrukken of passen hun bewegingen aan bij geleidelijke veranderingen in de muziek.

Bij Bewegen

- De leraar leert de kinderen om hun bewegingen af te stemmen op de aard van de beluisterde muziek.
- Zij stimuleert de kinderen bij luister- en bewegingsactiviteiten tot een actieve en adequate deelname.
- Zij bedenkt de contexten waarbinnen de kinderen gaan bewegen. De kinderen bewegen bijvoorbeeld als karakteristieke mensen, dieren, figuren uit een verhaal, machines of ze beelden de gevoelens of sfeer van de muziek uit.

Groep 7 en 8 - Doorkijkjes

Bij Muziek maken:

Een regenbui spelen

De kinderen hebben een stukje muziek bedacht, genoteerd op een strook papier en spelen het vervolgens. De opdracht was: 'Beeld het begin en het eind uit van een regenbui'. Er is verder geen enkele suggestie of aanwijzing gegeven. Is het begin goed? Klinken er regendruppels? Worden de instrumenten goed bespeeld?

Er zijn veel positieve opmerkingen te maken: ze bedenken zelf de onweerslagen; het eind loopt heel beheerst af. De kinderen zijn zeer geconcentreerd bezig. Toch kunnen enkele suggesties de kwaliteit behoorlijk doen opkrikken:

- Wat vind je van het begin van de regenbui?
- Klinkt een donderslag als één slag?
- Vind je dat alle instrumenten hier goed bij passen?

De kinderen overleggen en voeren het stuk nog een keer uit.

[Zelf een muziekstuk maken](#)

Bij Muziek maken:

Bouke leert een liedbegeleiding aan

Op de CD-Rom bij de Muziekmethode 'Muziek Meester' voor de Pabo zie je hoe Bouke met de kinderen van groep 7/8 een begeleiding bij het lied 'I like the flowers' speelt. Daarvoor heeft hij de begeleiding eerst klassikaal aangeleerd.

Daarna zingt de klas het lied waarbij vier kinderen de begeleiding verzorgen.

[I like the flowers \(1\) - ritmebox](#)

[I like the flowers \(2\) - liedbegeleiding](#)

Bron:

van der Lei, R., Haverkort, F. & Noordam, L. (2007). *Muziek Meester*, Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Kerndoel 54 - Taal en spel (drama)

De leerlingen leren beelden, muziek, **taal**, **spel** en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Toelichting en verantwoording

Bij het onderdeel taal en spel van dit kerndoel gaat het erom dat kinderen de expressie mogelijkheden van stem, taal, houding, beweging en mimiek leren kennen en toepassen. In spel (drama) verbeelden de kinderen gevoelens, ideeën, gebeurtenissen en personages. Zij leren door middel van spel met anderen te communiceren. De kinderen krijgen inzicht in de opbouw van een rol en een verhaal, het gebruik van decor en kleding en de overdracht naar een publiek. Zij maken kennis met professioneel theater en de manier waarop een voorstelling tot stand komt en gebruiken deze kennis bij hun eigen theatervoorstellingen.

Drama-activiteiten vinden vrijwel altijd plaats in groepsverband. Kinderen werken samen en leren op elkaar in te spelen. Kinderen leren ook relaties te leggen tussen de verbeelde werkelijkheid van het spel en de dagelijkse werkelijkheid. Via dramatisch spel ervaren, analyseren en interpreteren zij deze werkelijkheid en leren ze bewuster omgaan met hun eigen gedrag en dat van anderen.

Bij drama komen de volgende spelvormen aan bod:

- spelvormen vanuit taal: klankspelen, dialogospelen, associatiespelen en voordrachtspelen;
- spelvormen vanuit beweging: pantomime en tableau;
- spelvormen vanuit dramatisch spel: afspreekspelen, inspringspelen, improvisatiespelen, toneelspel en spelen met materiaal; taal en beweging komen in deze categorie samen.

De leerlijn volgt een concentrische opbouw. Dit houdt in dat de onderwerpen, spelelementen en spelvormen die in een voorgaande bouw aanbod zijn gekomen terugkomen in de volgende bouw, maar dan op een hoger niveau.

Bronnen:

- Gijsel, T. & Smit, N. (2004). *Moet Je Doen Drama*. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief
- Ouwens, L. (eindauteur). (2007). *Moet Je Doen Kunst en Cultuur*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff
- De Nooij, H. (2004). *Kijk op spel, drama voor de pabo*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff
- Heijdanus - de Boer, E. & van der Jagt, T. (2004). *Drama in de hoofdrol*, praktijkboek voor het primair onderwijs. Bussum: Coutinho

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
BETEKENISVOLLE ONDERWERPEN EN THEMA'S			
- betekenisvolle onderwerpen en thema's uit de verschillende leergebieden en de directe belevingssfeer van de kinderen. Bijvoorbeeld: - mensen en dieren - seizoenen en het weer - feest - verhalen en sprookjes, prentenboeken en gedichtjes - televisieprogramma's - dagelijkse handelingen en specifieke locaties als winkel, dierentuin, paleis, etc.	- de onderwerpen van groep 1 en 2 komen weer aan de orde, maar dan op een ander niveau - nieuwe onderwerpen/thema's zijn bijvoorbeeld: - beroepen, vervoermiddelen, op vakantie, circus - op de foto, spelen met de vertelstoel, telefoneren, gebarentaal - spelen vanuit voorwerpen of decor	- onderwerpen en thema's uit wereldoriëntatie en kunst. Bijvoorbeeld: - sport, reizen, avonturen, vriendschap, andere landen, andere tijden - media: de krant, tv programma's, reclame, journaal, internet - kinderliteratuur en kinderroëzie - verschillende theaterstijlen in de eigen en andere culturen (zoals komedie, slapstick, cabaret, opera, poppen- en maskertheater, mime)	- onderwerpen en thema's uit vorige groepen worden uitgediept. - nieuwe onderwerpen zijn bijvoorbeeld: - gevoelens en beroemd zijn - subcultuur, mode en kleding - film en helden van het witte doek - theater als kunstvorm en theatervormgeving - de geschiedenis van het theater en thema's uit de klassieke oudheid en van Shakespeare
SPEL-ELEMENTEN			
- spel op basis van eenvoudige situaties, rollen en verhalen met het accent op beweging - spelenderwijs kennismaken met: <u>spel-elementen</u>: wie, wat, waar - rekening houden met elkaar in spel, aangestuurd door de	Als groep 1 /2 + - spel op basis van eenvoudige situaties en verhalen. Met aandacht voor rolobbouw, beweging, houding, stem en taal - bewust hanteren van: - spel-elementen: wie, wat, waar - begin en einde van een scène - samenspel: rekening houden met elkaar in spel	Als groep 3/4 + - spel op basis van situaties en verhalen. Met aandacht voor rolobbouw: combinaties van beweging, houding, gebaar, emotie, stem, taal en mimiek - bewust hanteren van: - spel-elementen: wie, wat, waar, wanneer - begin, midden, einde van een scène - samenspel: inspelen en reageren op elkaar in spel	Als groep 5/6 + - spel op basis van theateervoorstellingen. Met aandacht voor: verschillende rollen/rolobbouw, samenspel, regie en vormgeving met gebruik van kostuums, attributen, decor, licht en geluid - bewust hanteren van: - spel-elementen: wie, wat, waar, wanneer, waarom - hoe (vormgeving) - opbouw van een toneelstuk in scènes - samenspel (rekening houden met meerdere rollen) - regie (reageren op het spel van anderen) - spelen voor publiek

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
SPELVORMEN			
• <u>spelvormen</u> in combinatie met spel-elementen, bijvoorbeeld: - <u>rollenspel</u> - (vertel)pantomime - <u>tableau vivant</u> - <u>teacher in role</u> - <u>spel met materialen</u> - <u>associatiespel</u>, <u>klankspel</u> en <u>zintuigspelletjes</u> - <u>toneelspel</u>	Als groep 1/2 + • spelvormen in combinatie met spel-elementen, bijvoorbeeld: - pantomime/tableau vivant - <u>spiegelspel</u> - <u>dialogospel</u> - <u>improvisatiespel</u> - <u>afspreekspel</u> - poppen- en schimmenspel - toneelspel	Als groep 3/4 + • spelvormen in combinatie met spel-elementen, bijvoorbeeld: - <u>inspringspel</u> - hoorspel - toneelspel	Als groep 5/6 + • spelvormen in combinatie met spel-elementen, bijvoorbeeld: - <u>voordracht</u> - toneelspel

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen spelen allemaal tegelijkertijd of in tweetallen voor de hele groep.
- Ze leven zich in in een rolfiguur en ze beelden kenmerken van een rolfiguur uit met nadruk op beweging en handelingen.
- Ze gebruiken materialen als poppen, kleding, decor of attributen om een spel te bedenken en te spelen.
- De kinderen associëren, bootsen geluiden na en spelen klankspelletjes met bijvoorbeeld rijmwoorden.
- Ze spelen concentratie- en reactiespelletjes, reageren bijvoorbeeld allemaal tegelijk op een teken van de leraar met bewegen, stilstaan, een geluid maken.

Wat doet de leraar?

- De leraar helpt kinderen bij het inleven en uitbeelden van hun rol en stelt daartoe vragen.
- Zij begeleidt het spel met een vertelling of maakt als 'teacher in role' samen met de kinderen het verhaal.
- Zij observeert en verwoordt wat zij ziet.
- Zij speelt voortdurend in op de reacties van de kinderen om het spel te stimuleren.
- Zij stimuleert de kinderen om op elkaars spel te reageren.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Vertelpantomime - Poezen

In de vorige les hebben de kinderen zich ingeleefd in hun rol als poes. Ze hebben gepraat over poezen en twee aan twee poezen en baasje gespeeld. In de kring hebben ze verteld wat ze allemaal gespeeld hebben. In de tweede les diepen ze kenmerken van een poes verder uit.

De kinderen zitten in het speellokaal in een grote kring. Meester Willem legt voor elk kind een zacht lapje neer: de poezenmand. Ieder kind speelt voor poes en gaat lekker in zijn mandje liggen. Willem zet een hoed op zijn hoofd en begint als poezenbaas te vertellen: "Ach wat liggen mijn poezen lekker te slapen, ik hoor ze spinnen en knorren...Wacht ik geloof dat ze wakker worden. Ja hoor, ik zie ze met hun oogjes knipperen... hun pootjes uitrekken en daar beginnen ze zich ook al te wassen".

In het verhaal beschrijft Willem heel precies wat poezen allemaal doen: hoe ze wakker worden, hoe ze zich schoonlikken, door het kattenluikje kruipen en op jacht gaan naar muizen. In zijn rol als poezenbaas leert hij de poezen ook kunstjes, geeft hen lekkere kattenbrokjes en aait hen over hun kopje.

Terwijl Willem rustig vertelt spelen alle kinderen tegelijk voor poezen. Tijdens zijn verhaal last hij steeds pauzes in om de kinderen de kans te geven bepaalde handelingen uit te spelen. Daarbij observeert hij heel goed: hoe en wat spelen de kinderen? Deze gegevens gebruikt hij weer in zijn verhaal. Tenslotte vertelt hij dat de poezen moe worden en weer terug kruipen in hun mandjes. Als afsluiting benoemt hij wat hij allemaal aan uitbeelden bij de kinderen heeft gezien.

Poezen

Bron:

Gijssels, T. & Smit, N. (2004). Moet Je Doen Drama. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen spelen individueel en in twee- en drietallen en soms in grotere groepen voor de totale groep.
- Ze beelden kenmerken uit van een rolfiguur met aandacht voor beweging, houding, stemgebruik en taal.
- Ze improviseren, eenvoudige dialogen, bijvoorbeeld telefoonspelletjes.
- De kinderen bedenken en spelen een eenvoudig verhaaltje aan de hand van de spel-elementen: wie, wat en waar. Ze maken daarbij afspraken over het begin en het einde van het spel.
- De kinderen spelen bijvoorbeeld met poppenkastpoppen of schimmen achter een doek.

Wat doet de leraar?

- De leraar vertelt een verhaal met een probleem dat kinderen door spel moeten oplossen.
- Ze helpt kinderen op weg door eerst samen met een kind een situatie te spelen, voordat de kinderen zelfstandig spelen.
- Ze stelt vragen, observeert, geeft feedback om spelvaardigheden te helpen ontwikkelen.
- Ze stimuleert de kinderen om elkaar feedback te geven.

Groep 3 en 4 - Doorkijkjes

Afspreekspel

De kinderen lopen kriskras door de ruimte en variëren daarbij in tempo. Terwijl ze in wandeltempo lopen, beschrijft juf Petra een rolfiguur (persoon, of dier) en een plaats waar die zich bevindt. De kinderen beelden dat uit. Tussendoor lopen ze steeds weer even gewoon als overgang van de ene naar de andere situatie. De situaties zijn bijvoorbeeld: een politieagent op straat, een kelner in een restaurant, een hond bij een vuilnisbelt.

Alle kinderen zijn individueel en gelijktijdig bezig. Op een teken staan alle kinderen stil en laten een paar kinderen een stukje van hun spel aan de anderen zien.

Wat gebeurt er?

De kinderen zitten in een hoefijzeropstelling en bekijken een *wie* en een *waar* kaartje. Petra vraagt wat er bedacht moet worden om er een spel van te maken. Met elkaar proberen de kinderen zoveel mogelijk 'wat gebeurt er' situaties te verzinnen die passen bij de kaarten.

Dan verdeelt Petra de kinderen in drietallen en elke groep krijgt een *wie* en een *waar* kaartje, bijvoorbeeld 'spook' en 'op zolder'. In 10 minuten bedenken de kinderen samen een spel waarbij ze het wat verzinnen. De leraar loopt langs de groepjes om te helpen.

Enkele groepjes spelen nu hun spel voor elkaar. Van tevoren laten ze hun kaartjes zien en stellen ze zich voor in hun rol. Petra vraagt de kijkers goed te letten op wat ieder van de spelers doet. Elk spel wordt direct kort nabesproken met het accent op wat er gebeurde.

Als afsluiting noemen de kinderen met elkaar alle gebeurtenissen nog eens op.

*Bron:
Gijzel, T. & Smit, N. (2004). Moet Je
Doen Drama. Amsterdam:
SLO/Meulenhoff-Educatief*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen repeteren steeds vaker in groepjes van vier of vijf spelers.
- Ze geven een rolfiguur gestalte en letten daarbij op stem, mimiek, gebaar, houding, beweging.
- Ze spelen een improvisatiespel waarbij ze goed naar elkaar kijken, luisteren en op elkaar reageren.
- De kinderen bedenken en spelen in groepjes een spel aan de hand van spel-elementen als: wie, wat, waar, wanneer.
- Ze besteden aandacht aan het begin, het einde en de opbouw van een verhaal/spel.
- Ze brengen in spel bewust een aantal verschillende emoties tot uitdrukking (boos, blij, verdrietig, bang).
- De kinderen krijgen meer zicht in de theatrale mogelijkheden van spel en maken afspraken over bijvoorbeeld over het gebruik van de ruimte, decor en attributen.

Wat doet de leraar?

- De leraar biedt gevarieerde spelgegevens en spelvormen aan.
- Zij introduceert en verduidelijkt spelopdrachten door alleen of samen met een kind een situatie te spelen.
- Zij stimuleert kinderen tot samenspelen, goed kijken, luisteren en reageren op elkaar.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Inspringspel - Reageren op elkaar

De kinderen spelen een inspringspel. Samen bedenken ze eerst op het bord een aantal situaties waar het spel zich zou kunnen afspelen: het vliegveld, de kermis, bij McDonalds, ... Peter begint. Hij moet proberen zo min mogelijk te praten, maar vooral aan zijn bewegingen en gezichtsuitdrukking laten zien welke situatie hij gekozen heeft om te spelen. Enthousiast laat Peter zien hoe hij in een lekkere dikke hamburger bijt, maar even later verdraait hij zijn ogen, grijpt naar zijn keel en begint te kokhalzen. Verschillende handen schieten de lucht in. Wie de situatie herkent en denkt dat hij mee kan spelen, maakt dat op die manier kenbaar. Juf Marijke geeft beurten.

Zo spelen de kinderen de verschillende situaties uit. Elk spel bespreken ze kort na:

- Hebben de spelers goed naar elkaar geluisterd?
- Keken ze naar elkaar?
- Hebben ze geprobeerd op een specifieke manier 'op te komen'?
- Hebben de spelers echt op elkaar gereageerd in het spel?

*Bron:
Gijssel, T. & Smit, N. (2004). Moet Je
Doen Drama. Amsterdam:
SLO/Meulenhoff-Educatief*

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen bedenken en spelen in groepjes verhalen en besteden veel aandacht aan verhaal- en rol opbouw, samenspel en spelen met kleding, attributen en decor.
- Ze maken een kleine (muziek) theaterproductie of musical op basis van een zelfgemaakt of bestaand verhaal. Ze kiezen in dit stuk een rol en geven die gestalte door stem, mimiek, gebaar, emotie, houding en beweging. Ze gebruiken kostuums, attributen, decor (licht en geluid) en zorgen dat deze de inhoud van het stuk en het spel ondersteunen.
- De kinderen ervaren wat er tijdens het repetitieproces allemaal komt kijken en ontdekken dat theater maken een samenwerkingsproces is. Ze zoeken naar manieren om de inhoud van het stuk en het spel zo duidelijk mogelijk over te brengen op het publiek. Ze presenteren hun theatervoorstelling voor publiek (schoolgenootjes, ouders).

Wat doet de leraar?

- De leraar geeft leiding aan het proces van het maken van een theaterproductie.
- Zij stimuleert kinderen tot zo groot mogelijke eigen inbreng en samenwerking.
- Zij geeft vooroefeningen gericht op verhaal opbouw.
- Zij traint spelvaardigheden als voorbereiding op het maken en uitvoeren van een toneelstuk.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Het maakt uit hoe je het zegt

De kinderen van groep 8 repeteren voor hun eindmusical. Tussen de repetities door doen ze een aantal spelopdrachten om te ontdekken hoe ze nog meer gebruik kunnen maken van theatrale middelen om een bepaalde rolfiguur te spelen. Ze ontdekken bijvoorbeeld hoe je de betekenis van een zin totaal kunt veranderen door hem met verschillende intonaties te zeggen en dit met gezichtsuitdrukking, gebaren en manier van bewegen te ondersteunen.

Vervolgens spelen ze een dialoog over eten en gebruiken intonatie, gezichtsuitdrukking en gebaren om op de toeschouwers over te brengen hoe verschrikkelijk lekker of hoe verschrikkelijk vies ze dat eten vinden.

Het maakt uit hoe je het zegt

Kerdoel 54 - Beweging (dans)

De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en **beweging** te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Toelichting en verantwoording

Bij het onderdeel beweging van dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen de expressieve en communicatieve mogelijkheden verkennen van beweging(dans). In lessen dansexpressie verbeelden de kinderen ideeën en ervaringen, gevoelens en gebeurtenissen in eigen dans. In lessen dans uit verschillende culturen experimenteren zij op een speelse manier met bestaande speelliedjes en kindervolksdansen uit verschillende culturen. Al dansend leren ze de uitdrukingskracht van hun bewegingen te vergroten door op zoek te gaan naar de verschillende bewegingsmogelijkheden van hun lichaam.

De leerlijn volgt een concentrische opbouw. Dit houdt in dat de onderwerpen en danselementen die in een voorgaande bouw aan bod zijn gekomen terugkomen in de volgende bouw, maar dan op een hoger niveau.

Inhoud

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
BETEKENISVOLLE ONDERWERPEN EN THEMA'S			
betekenisvolle onderwerpen en thema's uit de verschillende leergebieden en de directe belevingssfeer van de kinderen. Bijvoorbeeld: je eigen lijf, mensen, dieren, seizoenen, het weer, water, de zee, speelgoed, feest, sprookjes en verhalen, gedichten, prentenboeken, materiaal als inspiratiebron. De actuele belangstelling van kinderen voor specifieke spelletjes, tv programma's, etc.	- de onderwerpen van groep 1 en 2 komen weer aan de orde, maar dan op een ander niveau - nieuwe onderwerpen/thema's zijn bijvoorbeeld: beroepen, vervoermiddelen, op vakantie, verhalen, gedichten, liedteksten, oude dansspelletjes	onderwerpen en thema's uit wereldoriëntatie en kunst. Bijvoorbeeld: het menselijk lichaam, zintuigen, sport, reizen, machines, de krant, tijd, geschiedenis, kinderliteratuur, poëzie, verschillende dansstijlen uit heden, verleden en andere culturen, dans als beroep en danstheater	onderwerpen en thema's uit vorige groepen worden uitgediept. Nieuwe onderwerpen zijn bijvoorbeeld: danstrends, subcultuur, gevoelens, mode, kleding, dans als kunstvorm, dans en theatervormgeving, muziekstijlen in relatie tot dans, de geschiedenis van dans
GEBRUIK VAN DANSELEMENTEN			
- gebruik van de danselementen <u>tijd</u>, <u>kracht</u>, <u>ruimte</u> en <u>bewegingskwaliteiten</u> in <u>dansexpressie</u> en <u>kinderdans</u>: - je verplaatsen in de ruimte - dansen op de plaats - dansen met het hele lichaam - dansen met afzonderlijke lichaamsdelen - dansen op verschillende soorten muziek - dansen en zingen - dansen als groep ieder voor zich - dansen in tweetallen - dansen in verschillende opstellingen (bijvoorbeeld kring, rij, slinger)	Als groep 1/2 + - gebruik van de danselementen tijd, kracht, ruimte en bewegingskwaliteiten in dansexpressie en kinderdans: - variatie in manieren van je verplaatsen in de ruimte - tegenstellingen tussen dansen en stil staan - in <u>lagen</u> dansen (hoog/laag) - in verschillende <u>richtingen</u> dansen - verschillende vloerpatronen dansen - dansen in tweetallen en kleine groepjes - samen een kleine eigen dans maken	Als groep 3/4 + - bewust gebruik van de danselementen tijd, kracht, ruimte en bewegingskwaliteiten in dansexpressie en kinderdans: - experimenteren met geïsoleerde en totaalbewegingen - experimenteren met tegenstellingen in tijd ruimte en kracht - experimenteren met bewegingskwaliteiten - tijdens het bewegen van laag veranderen (van hoog naar laag) - evenwicht en balans houden - dansen met bestaande en zelfbedachte passen - samen een kleine dans ontwerpen en presenteren in tweetallen of groepjes	Als groep 5/6 + - bewust gebruik van de danselementen tijd, kracht, ruimte en bewegingskwaliteiten in dansexpressie en kinderdans: - leiden en volgen in tweetallen/groepjes - gelijktijdig dezelfde bewegingen dansen - dans opbouwen: begin, kern en einde - aandacht voor vormgevingselementen - passen en <u>dansfiguren</u> ontdekken, imiteren, herhalen - bestaande dansen gebruiken als inspiratiebron voor eigen dans - samen een eigen dansvoorstelling ontwerpen en presenteren

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen onderzoeken verschillende manieren van zich verplaatsen in de ruimte: wandelen, huppelen, springen, rollen en kruipen. Ze dansen bijvoorbeeld als grote en kleine beer met grote en zware stappen of kleine lichte huppelpasjes.
- Ze onderzoeken verschillende manieren van dansen op de plaats: buigen, strekken, draaien, schudden en zwaaien. Ze spelen bijvoorbeeld dat ze wakker worden als grote beer, zich lekker los schudden en draaien met hun billen.
- Ze experimenteren met bewegingen van het hele lichaam en afzonderlijke lichaamsdelen: dansen met het hoofd, handen, voeten, billen.
- Ze dansen op verschillende soorten muziek en reageren op stemming en verschillen in tempo en geluidsterkte.
- De kinderen herkennen tegenstellingen als hoog-laag, snel-langzaam, hard-zacht en laten dit zien in dansbewegingen. Ze dansen bijvoorbeeld op zware langzame muziek als grote beer; op hoge snelle muziek als kleine beer.
- Ze dansen en zingen speelliedjes.
- Ze dansen allemaal tegelijk individueel of in tweetallen.
- Ze benoemen wat ze beleven en ervaren.

Wat doet de leraar?

- De leraar maakt kinderen enthousiast, stimuleert hen om te gaan dansen.
- Zij introduceert thema's en begeleidt de dans met vertellingen waarbij ze de nadruk legt op zinnen met bewegingswoorden, het gebruik van ruimte, kracht, tijdsaspecten en stimuleert de beleving.
- Zij doet dansbewegingen voor en danst zomogelijk met de kinderen mee.
- Zij observeert, speelt in op de reacties en stimuleert de kinderen om zelf te experimenteren met bewegingen.
- Zij observeert, nodigt uit tot dialoog en geeft feedback over de wijze waarop zij bewegingen uitvoeren.
- De leraar begeleidt de dans met eenvoudige slaginstrumenten (trom, woodblock, triangel) of gebruikt muziekfragmenten.
- Zij stimuleert kinderen om aandacht te hebben voor hun lichaam, de muziek en elkaar (dans in tweetallen).

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Beren

De kinderen zitten in de kring. Juf Friedeke heeft een grote en een kleine speelgoedbeer op schoot. De kinderen benoemen verschillen tussen de beren. Friedeke vraagt: "Zouden deze beren hetzelfde lopen?"

De kinderen zoeken een plekje in het speellokaal. Friedeke vertelt, terwijl de kinderen als beer op hun achterpoten door de ruimte lopen. Beurtelings zijn ze de grote en de kleine beer. De grote beer doet alles langzaam en maakt grote passen, de kleine beer doet alles snel met kleine pasjes.

Op een tamboerijn en een woodblock speelt Friedeke verschillende ritmes. De kinderen moeten goed luisteren: op het geluid van de trom zijn ze de grote beer, horen ze het woodblock dan zijn ze de kleine beer. Friedeke vertelt hoe de beren hun ochtendgymnastiek doen: hoe ze bewegen met hun voorpoten, hun achterpoten en billen. Ze doet bewegingen voor, maar laat de kinderen ook zelf experimenteren.

Na de ochtendgym zijn de beren wakker genoeg voor een tocht door het bos, ze lopen tussen de bomen door, duiken weg voor laaghangende takken, klauteren over boomstammen, schuren hun rug tegen de bomen, rollen door de herfstbladeren en zoeken overal naar eten.

Samen proberen de kinderen dit uit. Eerst als de grote beer, die doet alles op zijn gemak, daarna als de kleine beer, die sjeest er doorheen.

Dan draait Friedeke 'berenmuziek' en dansen de kinderen in tweetallen, waarbij beurtelings de een de grote en de ander de kleine beer is. Daarbij stimuleert Friedeke hen de bewegingen die ze geoefend hebben toe te passen: grote en kleine rondjes draaien met poten, heupen en billen, lopen met zware passen of dribbelpasjes, wiebelen en rollen.

Als afsluiting vraagt Friedeke de kinderen, wat de grote en kleine beren allemaal meegemaakt hebben.

Beren

*Bron:
(2002). Moet Je Doen Dans. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen zoeken naar variatie in de verschillende manieren van zich verplaatsen in de ruimte en op de plaats.
- Ze hebben aandacht voor de tegenstelling tussen dansen en kortere en langere 'stops'. Ze dansen bijvoorbeeld als robots en reageren op de leraar die een afstandsbediening heeft waarmee ze de robots kan laten bewegen of stilstaan.
- Ze dansen in verschillende lagen (hoog en laag), in verschillende richtingen, met vertraging en versnelling van tempo en met veel en weinig kracht.
- Ze dansen volgens bepaalde vloerpatronen, bijvoorbeeld grote en kleine cirkels, rechte en gebogen lijnen, slingerlijnen.
- De kinderen maken een kleine eigen dans met herhaling van bewegingen op een plaats, bijvoorbeeld laten ze met steeds snellere schokkerige bewegingen zien hoe de robots op hol slaan en vervolgens langzaam onderdeel voor onderdeel kapot gaan.
- Ze voeren op muziek eenvoudige dansen uit, uit verschillende culturen.
- Ze dansen in tweetallen of kleine groepjes.
- Ze met de hele groep dansen ze vrij in de ruimte of in een kring, rij of slinger.

Wat doet de leraar?

- De leraar doet dansbewegingen voor om de opdracht te verduidelijken en stimuleert kinderen om steeds te zoeken naar variaties.
- Zij biedt structuren aan waarbinnen kinderen alleen, in twee- of viertallen een kleine dans kunnen bedenken en uitvoeren.
- Zij kijkt naar de kinderen, benoemt wat zij ziet en ook wat zij doet.
- Zij stimuleert kinderen naar elkaar te kijken en te verwoorden wat ze zien.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Robots met afstandsbediening

De kinderen zitten in de kring. Juf Friedeke laat een sterk ritmisch muziekfragment horen en vraagt hoe ze hierop zouden bewegen. De kinderen mogen dit met hun armen uitproberen en vertellen waar deze muziek hen aan doet denken.

Alle kinderen staan op hun eigen plek in de ruimte. Friedeke doet op de muziek strakke ritmische bewegingen voor met verschillende lichaamsdelen. De kinderen doen deze direct na. Hierna experimenteren de kinderen zelf met strakke en ritmische bewegingen. Friedeke stimuleert om alle lichaamsdelen tegelijkertijd te bewegen.

De kinderen staan op een vrije plek in de ruimte met het gezicht naar de leraar toe. Friedeke laat nu een echte afstandsbediening zien en vertelt dat zij de kinderen daarmee ook op afstand kan besturen. Zij heeft een knopje 'lichaamsdelen', een knopje 'langzaam' en een knopje 'stop'. Zo laat zij de robots bewegen. Friedeke: "Rechterarm, stop! Schouders stop! Vingers stop! Linkerarm..."

De kinderen staan in tweetallen op een vrije plek in de ruimte. Het ene kind heeft een 'afstandsbediening' in zijn wijsvinger. Hiermee wijst hij bij de ander die robot is, een lichaamsdeel aan dat vanzelf begint te bewegen. Dan wijst hij een ander lichaamsdeel aan dat begint terwijl het eerste stil blijft.

Friedeke zet de muziek aan. De kinderen mogen zelf bedenken zelf welke bewegingen ze maken, als deze maar strak en schokkerig zijn. Zij staan tegenover elkaar en spiegelen hun beweging. Na een tijdje wisselen ze van rol.

Friedeke vertelt over een hardwerkende robot. Hij kan zijn werk niet meer alleen en heeft de hulp van andere robots nodig. Een kind danst als een robot op een plek in de zaal en één voor één stellen de kinderen zich aansluitend bij deze robot op om hem te helpen bij zijn werkzaamheden. Het ene kind ligt om dozen door te schuiven, een ander kind reikt omhoog om een schroef aan te draaien, weer een ander kind draait rond om iets door te geven. Alle kinderen worden gestimuleerd om werkbewegingen te verzinnen die aansluiten bij de anderen. Friedeke ziet dat het eerst heel goed werkt, maar er treden storingen op in de robots, sommige slaan helemaal op hol en bewegen heel snel, andere vertragen en staan ten slotte stil, de stroom is bij hen uitgevallen. Dan laten de kinderen zien, hoe de robots langzaam stuk gaan: de een hapert, een ander knalt, weer een ander schudt en alle onderdelen vallen eraf.

Afstandsbediening

Bron:
(2002). *Moet Je Doen Dans*. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen dansen met geïsoleerde bewegingen en totaal bewegingen op de plaats en in voortbeweging en zoeken daarbij naar variaties.
- Ze dansen met aandacht voor genuanceerde tegenstellingen in tijd (ritme, tempo, duur), ruimte (richtingen, hoog laag) en kracht (spanning, ontspanning).
- Ze bewegen zich voort door de ruimte waarbij ze proberen bewegingskwaliteiten (bijvoorbeeld vloeiende of stotende bewegingen) vast te houden en van laag te veranderen.
- Ze houden op verschillende manieren evenwicht en balans in stilstand en in voortbeweging.
- De kinderen maken in tweetallen of groepjes een kleine eigen dans en presenteren deze aan elkaar.
- Ze dansen eenvoudige kinderdansen op muziek in verschillende opstellingen: diverse soorten kringen, een straat, of vrij in de ruimte.
- Ze dansen in paren met eenvoudige bestaande en zelfbedachte passen.
- Ze begeleiden hun bewegingen met verschillende ritmische klap- en stampfiguren.

Wat doet de leraar?

- De leraar stimuleert kinderen oplossingen te zoeken voor dansproblemen en te zoeken naar variaties.
- Zij observeert en geeft feedback over de wijze waarop kinderen bewegingen uitvoeren.
- Zij besteedt veel aandacht aan samenwerking in tweetallen of kleine groepjes.
- Zij bespreekt dansopdrachten na stimuleert kinderen steeds beter te kijken en te verwoorden wat ze zelf ervaren hebben en zien bij anderen.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Graffiti

Juf Karin wil de kinderen vandaag laten experimenteren met dansen in verschillende lagen en richtingen. Aan de hand van foto's hebben ze gepraat over graffiti bij hun in de buurt. Nu trekken ze erop uit met hun denkbeeldige spuitbus. Iedereen loopt stoer of een beetje stiekem door de zaal. Als de muziek stopt spuiten ze hun naam met grote letters op een denkbeeldige muur. Als de muziek weer klinkt gaan ze verder.

Karin stimuleert de kinderen naar variatie te zoeken. Ze geeft steeds andere opdrachtjes: recht voor je spuiten of rondom je heen, heel hoog (waarbij ze zich helemaal uitstrekken of balanceren op een been) of laag bij de grond. Ze vraagt hen met hun spuitbus dikke en dunne lijnen te maken, cirkels en spiralen of geometrische vormen. Dan mogen ze al bewegend door de ruimte overal rondom hen heen graffiti spuiten, maar als de muziek stopt betekent dat gevaar! Ze mogen niet ontdekt worden, dus bevriezen ze gauw op hun plaats.

Nu vraagt Karin de kinderen in tweetallen door de ruimte te dansen: de nummers 1 dansen door de zaal en maken graffiti, de nummers 2 volgen en doen na. Mieke probeert het voor Marian lekker moeilijk te maken: ze danst vooruit, achteruit, naar opzij, ze stopt heel onverwacht en maakt een stoere pose, dan gaat ze opeens weer snel door. Ze danst heel hoog en dan weer heel laag bij de grond, snel en dan weer heel langzaam. Marian probeert haar zo goed mogelijk te volgen. Dan stopt Karin plotseling de muziek, het teken om te wisselen.

*Bron:
(2002). Moet Je Doen Dans. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief*

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen dansen samen in tweetallen of een groepje waarbij ze beurte-
lings leiden of volgen of gelijktijdig dezelfde bewegingen maken.
- Ze experimenteren met verschillende dansbewegingen en maken een se-
lectie om te gebruiken in een zelfbedachte dans.
- Ze maken in goed overleg in kleine groepjes een dans met een begin, kern
en einde en hebben daarbij oog voor verschillende vormgevingselementen.
- Ze presenteren hun dansen aan elkaar en laten zich in hun dans inspireren
door wat ze zien bij anderen.
- De kinderen bekijken en dansen kinderdansen uit verschillende culturen
waarbij ze bestaande passen en dansfiguren proberen te ontdekken, na te
doen en in de goede volgorde te herhalen.
- Ze bedenken op basis hiervan zelf nieuwe danspassen en dansfiguren.
- Ze voeren oude dansspelletjes uit op eigentijdse muziek.

Wat doet de leraar?

- De leraar sluit met dansthema's aan bij de hedendaagse jeugdcultuur.
- Zij biedt dansbeschouwing aan als inspiratiebron om zelf dansen te maken.
- Zij stimuleert de beleving van de kinderen bij het ontwerpen van dansverha-
len.
- Zij biedt structuren aan die kinderen helpen om in groepjes een eigen dans
te ontwerpen en uit te voeren.
- Zij bespreekt met de kinderen hun dansen na met aandacht voor vormge-
vingselementen en samenwerking.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Buien

In de vorige les hebben de kinderen gedanst op het thema: 'een gekke bui'. Vandaag start meester Wouter met een gedicht over een boze bui. Wouter bespreekt met de kinderen waarom je boos of verdrietig kunt zijn. Maar ook dat je soms in een gekke bui kunt zijn of je bent melig. Dan gaan de kinderen met bewegingen, die bij verschillende buien gedanst kunnen worden, experi-
menteren.

De kinderen lopen vrij door de ruimte met gebogen hoofd alsof ze verdrietig zijn. Ze maken langzame bewegingen met hun armen en bovenlichaam. Dan gaan ze dansen alsof ze boos zijn met krachtige snelle bewegingen met hun armen. Ze proberen er steeds meer lichaamsdelen bij te betrekken. Wouter roept steeds welk lichaamsdeel aan de beurt is. In een lange rij naast elkaar gaan ze boos met stotende en schoppende bewegingen naar de overkant van de ruimte.

De oefening vormt de aanleiding om te praten over dansopstellingen: een rij, een slinger, een kring etcetera. Ook praat de leraar over de reden waarom je in zo'n opstelling zou gaan staan. Bijvoorbeeld twee bendes die als kempanten tegenover elkaar staan, of vriendinnen die melig door de stad zwabberen en dan plots een boze groep jongens tegenkomen, of iemand die verdrietig is en door een groepje in de cirkel getroost wordt.

Hierna krijgen de kinderen de opdracht om in groepjes een dans te ontwerpen in twee delen: bijvoorbeeld een verdrietig en een boos deel. Daarbij moeten ze zich vragen stellen als: Waar gaat de dans over, welk deel komt eerst, het verdrietige of het boze of het melige? Wat is de begin- en eindopstelling van elk deel? Welke bewegingen horen bij elk deel? Dansen we op de plaats of door de zaal?

In groepjes van vijf gaan ze aan de slag. Maaïke heeft veel gevoel voor dans. Ze wil wel choreograaf zijn en tekent alle opstellingen van hun dans op het werkblad.

Als elk groepje hun dans heeft genoteerd, krijgen ze het werkblad met de choreografie van een ander groepje. Snappen ze wat daar getekend is? Kunnen ze de tekening omzetten in een dans? Ze hebben tien minuten om te oefenen voor een dans die één minuut duurt.

Tot slot presenteren ze hun dans aan elkaar. Het groepje van Peter heeft de dans van het groepje van Maaïke gekregen. Maaïke is benieuwd of ze het snappen. Na elke presentatie bespreekt Wouter met hen de resultaten: waren de verschillende delen herkenbaar? Waar zagen ze dat aan? En welke begin en eindopstellingen zijn er gekozen? Maaïke vindt het leuk dat Peter haar choreografie gesnapt heeft, maar ook dat hij er weer nieuwe dingen bij verzonnen heeft.

*Bron:
(2002). Moet Je Doen Dans. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief*

Kerdoel 55

De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

Toelichting en verantwoording

In dit kerndoel staat het reflecteren op eigen werk van de kinderen centraal.

Bijvoorbeeld reflecteren op een beeldend werkstuk, spel, en verhaal, gedicht, muziekfragment, klankspeel, lied of dans. Daarbij kan het gaan om werk van kinderen als ook om werk van professionele kunstenaars (beeldend kunstenaars, componisten, musici, dansers, choreografen, acteurs, regisseurs, schrijvers en dichters).

Reflectiemomenten komen voor tijdens verschillende lesfasen:

- Oriëntatie:
door een boeiende start en door samen naar verschillende mogelijkheden te kijken en /of te luisteren en deze te bespreken krijgen de kinderen een genuanceerd beeld van het komende werkproces.
- Uitvoering:
in de vorm van feedback en door vragen te stellen - 'Wat wil je in je werk willen laten zien of horen? Hoe zou je dat kunnen doen? Of hoe heb je dat gedaan?' - worden kinderen gestimuleerd om na te denken over hun eigen werk.

- Nabeschouwing:
de kinderen presenteren hun werk aan elkaar. Tijdens de nabespreking bespreekt de leraar met de kinderen de aandachtspunten van de opdracht. Welke problemen zaten er aan de opdracht en welke verschillende oplossingen hebben de kinderen hiervoor bedacht. De kinderen bekijken en bespreken elkaars oplossingen, en hebben aandacht voor de achterliggende motieven om iets op een bepaalde manier vorm te geven. Hierdoor krijgen de kinderen nieuwe ideeën en inzichten aangereikt, die ze kunnen inzetten in volgende lessen en activiteiten. Ook wordt er gekeken en/of geluisterd naar het werk van kunstenaars en is er aandacht voor hoe zij bepaalde problemen hebben opgelost.

Inhoud

🎨 groep 1 en 2	🎨 groep 3 en 4	🎨 groep 5 en 6	🎨 groep 7 en 8
REFLECTEREN			
kijken/luisteren naar en praten over eigen <u>werk</u> en dat van hun groepsge-nootjes	Als groep 1/2 + kijken/luisteren naar en praten over eigen werk en dat van hun groepsgenoten met aandacht voor verschillen in ontwerp, vormgeving en presentatie	Als groep 3/4 + - bespreking van de plannen: wat ga je maken en hoe ga je dat maken? - bespreking van het eigen product en werkproces en dat van groepsgenoten - bespreking van eigen werk in relatie tot dat van <u>kunstenaars</u> - respect en waardering tonen voor het werk en de zienswijze van anderen	Als groep 5/6 + - bespreking van ideeën, plannen en keuze mogelijkheden voor het maken van een eigen presentatie (tentoonstelling, modeshow, toneelstuk, hoorspel, instrumentaal spel, uitvoering schoolorkest of schoolkoor, musical, dansvoorstelling, voordracht van eigen verhalen of gedichten) - mening geven over eigen product en werkproces en over dat van groepsgenoten - mening geven over het werk van <u>kunstenaars</u> - eigen mening met argumenten onderbouwen

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen bekijken/ luisteren naar elkaars werk.
- Ze reageren op elkaars werk in de vorm van raad-, luister- en kijk- en bewegingsspelletjes.
- Ze vertellen over hun eigen werk.

Wat doet de leraar?

- De leraar stelt reflectievragen tijdens het werken aan de opdracht.
- Zij stelt reflectievragen bij de nabespreking.
- Zij stelt zowel open vragen (Wat hoor je? Hoe kun je dat laten zien? Waar-mee kun je dat doen? Waar zie je dat aan?) als gesloten vragen en vraagt zo nodig door.
- Zij betreft de kinderen bij het gesprek.
- Zij attendeert de kinderen op werkwijzen en oplossingen voor bepaalde problemen.
- Zij praat met kinderen over kenmerken van hun werk.

Groep 1 en 2 - Doorkijkjes

Bij Beeldende vorming:

Poppenkastpoppen

Juf Paulien heeft zich toegelegd op een grote verzameling poppenkastpoppen. Poppen die heel verschillende karakters uitdrukken (lief, stoer, eigenwijs, bang, gemeen, vrolijk, verlegen). Regelmatig vertelt ze verhaaltjes waarin verschillende karakters voorkomen bijvoorbeeld over een 'aardige' en een 'gemene' pop. Vervolgens mogen de kinderen de poppen kiezen die dit verhaaltje kunnen spelen. Wat bepaalt hun keuze? Waaraan kun je zien dat die poppen aardig of gemeen zijn?

Poppenkastpoppen

Bron:

*Roozen, I. & Koopmans, H. (1999).
Ogen open, Beeldbeschouwen met
kinderen uit groep 1 t/m 8. Enschede:
SLO*

Voorwerpen veranderen

De kinderen zitten in de kring. Meester Willem laat een stok zien. Geen gewone stok, maar een heel bijzondere. Zo bijzonder dat hij van alles kan worden. Wie wil dat eens laten zien? De kinderen laten aan elkaar zien op wat voor verschillende manieren je een stok kunt gebruiken. Als toverstok om iemand weg te toveren, als wandelstok voor een oud mannetje, als zwaard om je te verdedigen. Ze geven de stok steeds aan elkaar door en proberen hem in hun spel een nieuwe betekenis te geven. Willem stimuleert de kinderen naar elkaars spel te kijken. Kunnen ze raden wat voor stok het is geworden? En wie weet er nog iets anders met een stok?

Het is wel moeilijk om steeds iets nieuws te bedenken, elkaar imiteren is makkelijker voor kleuters. Willem prijst elke bijdrage ook al doet een kind hetzelfde als zijn voorganger, maar tegelijk probeert hij kinderen te prikkelen om nog iets heel anders te verzinnen met die stok.

Voorwerpen veranderen

Bron:

Gijssels, T. & Smit, N. (2004). Moet Je Doen Drama. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief

Bij Beweging:**Sprookjesland**

Juf Marieke vraagt de kinderen mee te gaan naar sprookjesland en vraagt wie ze daar allemaal tegen zullen komen. Samen oefenen ze het refrein van het sprookjeslied: 'Ga je mee, ga je mee naar sprookjesland'. Juf vertelt dat iedereen in sprookjesland beweegt op zijn eigen manier. Als je iemand ziet lopen weet je meteen wie het is, dat kun je zien aan de bewegingen die hij of zij maakt.

Nu laat Marieke de plaat van de eerste sprookjesfiguur zien, de reus. Ze vraagt een paar kinderen in de kring voor te doen hoe een reus beweegt, bijvoorbeeld: grote stappen, knieën hoog optrekken, voeten ver weg zetten, een grote sprong. Samen benoemen ze het kenmerkende van de reus: een reus doet alles groot. Dan draait juf het eerste couplet van het lied dat gaat over de reus. De kinderen in de kring maken grote stappen en armbewegingen op de maat van de muziek. De andere kinderen doen op hun stoeltjes mee met alleen armbewegingen.

Op deze manier introduceert juf de andere sprookjesfiguren die horen bij de verschillende coupletten van het lied: een kabouter, een fee, een heks, een trol en een toervogel. Steeds laat ze eerst een paar kinderen zelf experimenteren hoe de figuur beweegt.

Dan benoemen ze samen het kenmerkende van de beweging en draait ze het bijbehorende couplet waarop kinderen meebewegen. Zo ontdekken ze verschillende bewegingscontrasten in armbewegingen en manieren van lopen: de grote bewegingen van de reus tegenover de kleine bewegingen van de kabouter, de zwevende, vloeiende bewegingen van de fee tegenover de stampende en grijpbewegingen van de heks, de laag bij de grondse bewegingen van de trol tegenover bewegingen hoog op de tenen van de toervogel.

Tot slot verdeelt Marieke de kinderen in zes groepjes. Ieder groepje krijgt een afbeelding van een van de sprookjesfiguren. Ieder groepje gaat om de beurt uitbeelden wat er op de tekening staat. Dit doen ze telkens op het 'tussstukje' van de muziek. Het refrein zingen alle kinderen mee, terwijl de dansers weer gaan zitten.

*Bron:
(2002). Moet Je Doen Dans. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen nemen deel aan reflectiegesprekken (tijdens het werken aan de opdracht of als ze hun werk aan elkaar presenteren).
- Ze vergelijken hun werk met de gegeven opdracht.
- Ze bekijken en vergelijken elkaars werk.
- Ze ontdekken dat er verschillende oplossingen zijn voor het maken van een beeld, muziekstukje, dans, spel, verhaal of gedicht.

Wat doet de leraar?

- De leraar stelt reflectievragen tijdens het werken aan de opdracht en bij de nabespreking. (zie de doorkijkjes 'Paaseieren spelen' en 'Het spookhuis')
- Zij hanteert kijk- en luistervragen als rode draad voor de nabespreking.
- Zij zorgt ervoor dat in de nabespreking de richtlijnen aan de orde komen die zij toegelicht heeft bij het geven van de opdracht.
- Zij werkt aan een sfeer waarin waardering is voor verschillen in de wijze waarop kinderen hun ideeën vormgeven.

Groep 3 en 4 - Doorkijkjes

Bij Beeldende vorming:

Honden en katten

De kinderen zitten in de kring. In het midden staan hun kleibeeldjes. Naar aanleiding van een gedicht hebben ze gepraat over de relatie tussen honden en katten. Daarna heeft juf Wilma hen de opdracht gegeven om in tweetallen een hond en een kat te boetseren. Aan de kop en het lijf moet je kunnen zien wie de hond en wie de kat is. En kun je aan de manier waarop ze bij elkaar staan of zitten zien of ze elkaar aardig vinden of niet?

Nu vraagt Wilma of ze goed kunnen zien wie van de twee de hond en wie de kat is. Waaraan zien ze dat? Fokke ziet het aan de kop. De meeste hondenbeeldjes hebben een lange snuit, de katten hebben een meer ronde kop. Behalve de poes van Maartje die heeft een spitse snuit, net als een muis. Marian wijst op een hond met hangoren. Katten hebben hun oren altijd rechtop staan. Thea ziet een kat met een rechtopstaande staart en hoge rug. De honden hebben dat niet.

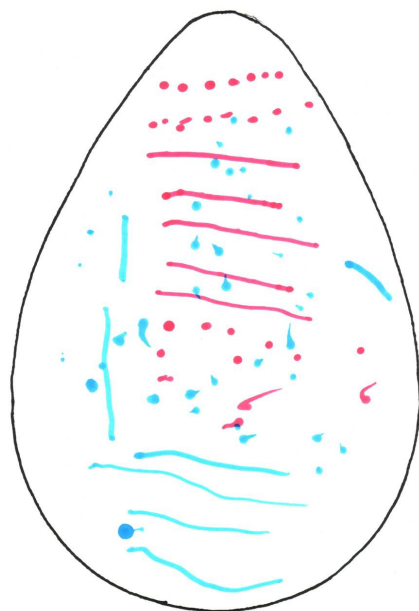
Later in het gesprek vraagt Wilma waaraan je kunt zien of het wel of geen vrienden zijn. Jan wijst op een hond en een kat die recht tegenover elkaar staan. Hij laat zijn tanden zien aan een kat die staat te blazen met een hoge rug. Vrienden zijn ze zeker niet...

Wilma gaat ook in op de techniek van het boetseren. Wie heeft de oren en de staart uitgeknepen? En wie vond het makkelijker om lichaamsdelen los aan te zetten en te versmeren? Hoe ging dat? Is de staart er niet afgefallen tijdens het drogen?

Honden en katten

*Bron:
Roozen, I. (red.) (2002). Moet je Doen
Handvaardigheid. Amsterdam:
SLO/Meulenhoff-Educatief*

Bij Muziek:**Paaseieren spelen**

Juf Dafna leest de kinderen van groep 3 het verhaal 'Bastiaan het Paaskonijn' van Hans Andreus voor.

In dit verhaal nemen de konijnen het werk van de paashaas over, omdat zij dat óók wel eens willen doen. Maar helaas, alles gaat mis: Bastiaan het Paaskonijn heeft de eieren met waterverf beschilderd en door de regen is alle verf eraf gespoeld. Overal liggen nu gewone witte en bruine eieren. Daarop deelt juf Dafna werkbladen uit met daarop witte, lege eieren. "Wij gaan Bastiaan helpen. Alleen schilderen wij niet met waterverf, maar met muziek!" Vervolgens speelt Dafna stippen (korte tikken op het woodblock), strepen (lange tonen op de triangel) en slingertjes (heen-en-weer op het klokkenspel). Samen met de kinderen bedenkt ze manieren om de geluiden te noteren. Wanneer iedereen de bedoeling begrijpt worden groepjes geformeerd. Elk groepje bedenkt en speelt zijn eigen 'paaseierenmuziek'.

Na een korte oefenfase laten de groepjes de stukjes aan elkaar horen.

Tot slot bespreekt Juf Dafna de resultaten met de kinderen:

- "Hoe klonk de muziek?"
- "Zijn de eieren ook door de kinderen gespeeld zoals ze waren genoteerd?"
- "Hoorde je goed de verschillen tussen kort en lang? (hoog/laag, hard/zacht)"

Bron:

van der Lei, R., Noordam, L. & Haverkort, F. (2007). Moet je Doen Muziek. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Bij Muziek:**Het spookhuis**

Juf Mandy werkt met de kinderen aan het lied 'Het Spookhuis'. Rondom het lied moet in groepjes een grafische partituur worden gemaakt waarin allerlei griezelige geluiden voorkomen. Mandy geeft eerst een duidelijke instructie: de kinderen bedenken en noteren op velletjes papier de grafische tekens die ze met instrumenten gaan uitvoeren. Daarna loopt ze de klas rond en begeleidt de groepjes vooral door haar uitnodigende vragen. Ze bespreekt daarbij de plannen en hoe de kinderen het aan gaan pakken.

Het spookhuis

Bron:

van der Lei, R., Noordam, L. & Haverkort, F. (2007). Moet je Doen Muziek. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen nemen deel aan reflectiegesprekken.
- Ze bespreken hun plannen.
- De kinderen bekijken elkaars werk en vergelijken de verschillende oplossingen die gekozen zijn voor het vormgeven aan een idee.
- Ze vergelijken het werk met de criteria van de gegeven opdracht.
- Ze geven hun mening en proberen deze te beargumenteren.
- Ze hebben aandacht voor de achterliggende motieven om iets op een bepaalde manier vorm te geven.
- Ze tonen respect voor het werk en de werk- en zienswijze van anderen.
- De kinderen leggen een relatie tussen de oplossingen in hun eigen werk en die van kunstenaars.

Wat doet de leraar?

- De leraar informeert naar de plannen en geeft feedback.
- Zij stelt reflectievragen als de kinderen aan het werk zijn en bij de nabespreking. (zie het doorkijkje 'Zelf een muziekstuk maken')
- Zij hanteert kijk- en luistervragen als rode draad voor de nabespreking.
- Zij zorgt ervoor dat in de nabespreking de criteria aan de orde komen die zij toegelicht heeft bij het geven van de opdracht.
- De leraar legt een relatie tussen het werk van de kinderen en dat van kunstenaars en laat in dat kader relevante kunstwerken zien of horen, bijvoorbeeld afbeeldingen van beeldende kunstwerken, fragmenten van theater- en danspresentaties op Dvd, muziekfragmenten op Cd, verhalen en gedichten.
- Zij werkt aan een sfeer waarin waardering is voor verschillen in de wijze waarop kinderen hun ideeën vormgeven.

Groep 5 en 6 - Doorkijkjes

Bij Beeldende vorming:

Willem van den Velde

In het kader van het thema VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) heeft juf Petra de kinderen van groep 5 verteld van de zeeschilder en 17e eeuwse oorlogsverslaggever Willem van der Velde. Zijn schilderijen getuigen van heldendaden op volle zee en waren het onderwerp van een gezamenlijke beschouwing. De kleuren van de luchten en de zee maken de afbeeldingen spannend. Petra stelt de kinderen voor in de huid van Oom Willem te kruipen en ook een spannende afbeelding van een schip op zee te maken. De aandacht gaat uit naar de vorm en plaats van het schip, maar vooral de nuances van kleuren in de lucht en de zee. Door intensief te tekenen, mengen en schilderen, komen de kinderen tot prachtige resultaten.

Petra verdeelt de klas in 5 groepjes. Elk groepje krijgt nu de taak om de werkstukken van andere kinderen te beoordelen. De punten van de uitleg van de opdracht staan nog op het bord:

1. Duidelijke vorm van het schip.
2. De plaats van het schip in de golven.
3. De kleuren van de lucht en de zee.

Ze worden door de kinderen gebruikt als bespreekpunten.

Na de beschouwing kiest elk groepje een schilderwerk uit dat op de VOC tentoonstelling in de grote hal van de school mag hangen. Hun besluit moeten ze verantwoorden. Edwin, Gerald, Kim en Djuna vinden het moeilijk om te kiezen. Ze vinden dat er drie mooie tekeningen bij zitten. Kim is onder de indruk van het knap geschilderde schip. Edwin vindt die eveneens tof, ook omdat het door zijn vriend Paul is gemaakt. Petra komt erbij staan en vraagt nog eens naar de punten op het bord te kijken. Djuna geeft uiteindelijk een duidelijke mening met argumenten. In het schilderij van Justin is het schip mooi geschilderd, het staat niet in het midden, maar vooral de kleuren van de zee en de lucht zijn prachtig gemengd. Zij vindt dat het werk van Justin op de VOC tentoonstelling in de hal van de school mag hangen.

Willem van den Velde

Bron:
Sectie Beeldend Onderwijs. Amsterdam: IPABO;
www.beeldendonderwijs.nl

Bij Muziek:**Zelf een muziekstuk maken**

De kinderen hebben een stukje muziek bedacht, genoteerd op een strook papier en spelen het vervolgens. De opdracht was: 'Beeld het begin en het eind uit van een regenbui'. Er is verder geen enkele suggestie of aanwijzing gegeven. Is het begin goed? Klinken er regendruppels? Worden de instrumenten goed bespeeld?

Er zijn veel positieve opmerkingen te maken: ze bedenken zelf de onweerslagen; het eind loopt heel beheerst af. De kinderen zijn zeer geconcentreerd bezig. Toch kunnen enkele suggesties de kwaliteit behoorlijk doen opkrikken:

- Wat vind je van het begin van de regenbui?
- Klinkt een donderslag als één slag?
- Vind je dat alle instrumenten hier goed bij passen?

De kinderen overleggen en voeren het stuk nog een keer uit.

Zelf een muziekstuk maken**Bij Bewegen:****Groosland**

Meester Frits houdt met zijn kinderen een kringgesprek over wat er allemaal nodig is voor een balletvoorstelling. In een vorige les hebben ze al gepraat over de rol van de choreograaf. Nu bekijken ze een videofragment uit het ballet 'Groosland', ontworpen voor het Nationaal Ballet. De Franse choreografe Maguy Marin wilde eens wat anders en verzoon een grappig ballet voor dikke mensen. Omdat dansers altijd slank moeten zijn (schoonheidsideaal!), maakte zij dikke schuimrubber kostuums, waarmee ze dansers veranderde in grappige Michelinmannetjes.

Frits geeft de kinderen twee kijkopdrachten. Bij het eerste deel van de video moeten ze goed kijken wie er allemaal aan de dansvoorstelling meewerken en wat er allemaal gedaan moet worden. Bij het tweede deel moeten ze de antwoorden geven op de vragen hoe de dansers het dik zijn laten zien en wat de dans zo grappig en vrolijk maakt. De kinderen praten over hun antwoorden en Frits draait een aantal fragmenten nog een keer opnieuw als sommige kinderen dingen hebben gezien die anderen niet zijn opgevallen.

Groosland

Bron:
(2002). *Moet Je Doen Dans*. Amsterdam: SLO/Meulenhoff-Educatief

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen nemen deel aan reflectiegesprekken.
- Ze bespreken hun plannen en ontwerpjes met elkaar en met de leraar.
- Ze bekijken elkaars presentaties en vergelijken de verschillende oplossingen die gekozen zijn voor het vormgeven aan een idee.
- Ze vergelijken hun werk met de criteria van een gegeven of zelfgekozen opdracht.
- De kinderen vertellen hoe het werkproces is gelopen:
 - Wat was je plan?
 - Wat heb je gebruikt als inspiratiebron?
 - Wat heb je onderzocht?
 - Wat is er wel en wat is er niet gelukt?
- De kinderen geven hun mening over hun eigen product en werkproces en over dat van hun groepsgenoten.
- Ze beargumenteren en onderbouwen hun mening en maken daarbij gebruik van hun kennis en inzicht in muziek, dans, drama, beeldende vakken en taal.
- Ze vergelijken de oplossingen in hun eigen werk met die van kunstenaars.

Wat doet de leraar?

- De leraar informeert naar de plannen en geeft feedback.
- Zij bouwt reflectiemomenten in tijdens het werkproces.
- Zij kiest een geschikte organisatievorm voor de nabespreking.
- De leraar hanteert kijk- en luistervragen als rode draad voor de nabespreking.
- Zij zorgt ervoor dat in de nabespreking de criteria aan de orde komen die zij toegelicht heeft bij het geven van de opdracht, of criteria die de kinderen zich zelf gesteld hebben.
- Zij besteedt tijdens de nabespreking aandacht aan de verschillende fasen van het werkproces.
- De leraar legt een relatie tussen het werk van de kinderen en dat van kunstenaars en laat in dat kader relevante kunstwerken zien of horen.
- Zij helpt kinderen hun mening met argumenten te onderbouwen.
- Zij werkt aan een sfeer waarin waardering is voor verschillen in de wijze waarop kinderen hun ideeën vormgeven.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Bij Beeldende vorming:

Blikvangen

Op basisschool 'de Horizon' verzorgt groep 8 de schoolkrant. Meester Thomas wil meer werk maken van een uitnodigende omslag. Om die reden wil hij met de kinderen kijken naar omslagen van diverse tijdschriften. De kinderen krijgen enkele tijdschriftomslagen ter beoordeling voorgelegd. Aan de hand van gerichte kijkvragen vergelijken ze deze producten uit hun leefomgeving.

De eerste vragen zijn algemeen van aard:

- Leg ze eens op een volgorde....van.....?
- Welke zou jij het eerste pakken.....waarom?

Dan volgen gerichte vragen die redelijk objectief te beantwoorden (waarneembaar) is:

- Hoeveel tekst staat erop (woorden)?
- Hoort die bij tekst bij een plaatje?
- Hoeveel soorten letters (lettertype & grootte)
- Hoeveel foto's zie je?
- Kan je ook van een afstand duidelijk zien wat erop staat?
- Staan de letters door de afbeeldingen of staan ze er daar los van?
- Wat zijn de meest in het oog springende kleuren op de omslag?
- Waar zijn die kleuren voor gebruikt (letters, vlakken)?

Tot slot volgen vragen naar een persoonlijke voorkeur.

- Wat zeggen tekst en foto's over de inhoud van het blad?
- Welk blad zou jij het eerste pakken en waarom?
- Vind je dat ook de mooiste omslag of gaat het je om de inhoud?
- Stel dat je een omslag in een lijst mag ophangen, welke wordt het dan?

Dan naar de taak van een ontwerper/vormgever:

- Hoe denk je dat de maker van zo'n omslag te werk gaat?
- Kan de omslag er volgende week heel anders uitzien denk je? Waarom?
- Wat zal er hetzelfde uitzien en wat niet?

De kinderen zijn intensief met de opdracht bezig. Soms wordt er hevig gediscussieerd en gelachen, dan weer serieus gekeken en genoteerd. Thomas nodigt de groepjes uit hun antwoorden te presenteren. Aan het eind van de middag krijgt elk groepje daartoe 10 minuten de gelegenheid.

Na afloop kondigt Meester Thomas een prijsvraag aan: 'Maak een nieuw ontwerp voor de omslag van de schoolkrant'. De hele klas is jury en beoordeelt de inzendingen op dezelfde wijze.

Blikvangen

Bron:
Sectie Beeldend Onderwijs. Amsterdam: IPABO;
www.beeldendonderwijs.nl

Kerndoel 56

De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Toelichting en verantwoording

Onder cultureel erfgoed kan worden verstaan: sporen uit het verleden in het heden, die zichtbaar en tastbaar aanwezig zijn. Dat kunnen voorwerpen zijn in musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen. Maar ook de daaraan verbonden gebruiken, verhalen en gewoonten. Zo wordt ook wel onderscheid gemaakt tussen het materieel en immaterieel cultureel erfgoed.

Bron:

www.cultuurnetwerk.nl/begrippen

De eerste leerlijn geeft een algemene uitwerking bij dit kerndoel.

De tweede leerlijn geeft een voorbeeld van een specifieke uitwerking voor beeldende kunst als aspect van cultureel erfgoed.

Kerdoel 56 - Algemeen

De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Toelichting en verantwoording

In deze algemene uitwerking bij dit kerndoel zijn aspecten van cultureel erfgoed onderverdeeld in:

- objecten uit het verleden (voorwerpen, monumenten, gebouwen);
- rituelen en gebruiken;
- verhalen van mensen over het verleden;
- kunstzinnige disciplines (beeldend, muziek, dans, spel, media en literatuur).

De kinderen komen zoveel mogelijk in aanraking met erfgoed en kunst in de directe omgeving van de school. Zij maken kennis met cultureel erfgoed en kunstzinnige disciplines **binnen** school: voorwerpen en gebruiken die kinderen zelf meebrengen, echte kunst- of erfgoed objecten, een kunstenaar of iemand die boeiend kan vertellen over erfgoed. Ook maken zij kennis met cultureel erfgoed en kunstzinnige disciplines **buiten** school: op straat, in een atelier, de kunsttuin, een museum voor beeldende kunst, een historisch museum, een theater, een kerk, een archief, de muziekvereniging, etc.

Daarbij gaat het erom dat kinderen kunst en erfgoed beleven en leren bevragen. Op die manier ontwikkelen zij kennis over cultureel erfgoed met het uiteindelijke doel daarvoor waardering te ontwikkelen. In dit leerproces werkt de school nauw samen met instellingen voor kunst en cultuur en erfgoedhuizen en worden vraag en aanbod zoveel mogelijk op elkaar afgestemd.

Naast samenhang met de andere inhouden van het leergebied *Kunstzinnige oriëntatie* is er ook een nauwe samenhang met het leergebied *Oriëntatie op jezelf en de wereld* en met *Nederlandse taal*.

Inhoud

🏠 groep 1 en 2	🏠 groep 3 en 4	🏠 groep 5 en 6	🏠 groep 7 en 8
Cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 1/2 worden vooral onderwerpen uit de directe en nabije omgeving van de kinderen onder de aandacht gebracht.	Cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 3/4 komen onder meer onderwerpen uit oriëntatie op jezelf en de wereld, taal en kunst aan de orde.	Cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 5/6 komen onder meer onderwerpen uit oriëntatie op jezelf en de wereld (meer specifiek: aardrijkskunde, geschiedenis), taal en kunst aan de orde.	Cultureel erfgoed is gerelateerd aan verschillende vakgebieden. In groep 7/8 kunnen vanuit alle vakken relaties gelegd worden met cultureel erfgoed.
OBJECTEN UIT HET VERLEDEN (voorwerpen, monumenten, gebouwen)			
• (gebruiks)voorwerpen uit de eigen geschiedenis van kinderen (bijv. kleding, speelgoed, foto's) • gebouwen, monumenten en objecten uit het verleden in de wijk van de school (bijv. huizen, boerderijen, torens, bruggen, oude bomen)	Als groep 1/2 + • (gebruiks)voorwerpen van vroeger; van ouders en grootouders, huisraad • gebouwen, monumenten en objecten uit het verleden in de eigen woonplaats (bijv. kerken, molens, winkels, schepen, spinnewiel) • ambachten (bijv. wolspinnen, handwerken en ijzersmeden) • oude schilderijen en beelden	Als groep 3/4 + • oude kunst en (gebruiks)voorwerpen uit het dagelijks leven met kenmerken, eigenschappen en gebruik (bijv. antieke meubels, gereedschappen, munten en postzegels) • gebouwen, monumenten en objecten in de omgeving die naar het verleden verwijzen (bijv. straatnaambordjes, uithangborden, gevelstenen, namen van huizen, wapenschilden) • het dagelijkse leven in oude schilderijen en beelden • oude kaarten, afbeeldingen en foto's van vroeger • verschillende historische bronnen (bijv. objecten, literatuur en afbeeldingen) • verschillen en overeenkomsten tussen heden en verleden (wat nemen we mee, wat niet?)	Als groep 5/6 + • oude kunst- en (gebruiks)voorwerpen in historische context (bijv. oude atlanten, historische kaarten, plattegronden, klokken, zonnewijzers, oude schilderijen en beelden) • karakter van steden en dorpen: - monumenten, andere oude gebouwen (bijv. pakhuizen, fabrieken, stadspoorten, kerken en boerderijen) - gedenktekens, standbeelden, geveltekens, straatmeubilair, straatnamen - havens, grachten, kanalen, schepen • karakter van landschappen: - stuwwallen, duinen, terpen, dijken, polders, gemalen, molens, wegen, rivieren, kanalen, bossen • werelderfgoedlijst • archieven en musea (verzamelen, bewaren, exposeren) • <u>gebondenheid van objecten aan een bepaalde tijd, plaats en situatie</u>

🎭 groep 1 en 2	🎭 groep 3 en 4	🎭 groep 5 en 6	🎭 groep 7 en 8
RITUELEN EN GEBRUIKEN			
• oude rijmpjes, (aftel)versjes, (speel)liedjes en spelletjes (met oude voorwerpen als een hoepel, tol) • feesten	Als groep 1/2 + • gewoonten en gebruiken (bijv. bij feesten) • eetcultuur (bijv. bij speciale gelegenheden, zoals geboorte, verjaardag) • omgangsvormen (bijv. groeten, voorstellen)	Als groep 3/4 + • gewoonten en gebruiken (bijv. bij feesten, familiegebeurtenissen) • eetcultuur (bijv. dagelijkse maaltijden in verschillende culturen, traditionele gerechten) • waarden en normen (van jezelf, de groep en omgeving, iedereen) • omgangsvormen vroeger en nu	Als groep 5/6 + • doorgeven van en veranderingen in gebruiken, gewoonten en rituelen (bijv. binnen gezin, religie, samenleving) • gebruiken, gewoonten en rituelen in verschillende tijdperiodes en in verschillende culturen • waarden en normen (van jezelf, de groep en omgeving, maatschappij, iedereen)
VERHALEN			
• sprookjes • verhalen van vroeger van de leraar, ouders en grootouders bij voorwerpen en monumenten	Als groep 1/2 + • prenten- en verhalenboeken over vroeger • verhalen van kinderen bij oude voorwerpen en monumenten • verhalen bij voorwerpen en monumenten, gebruiken, gebeurtenissen van vroeger (bijv. van een winkelier, architect, schipper, machinist, boer)	Als groep 3/4 + • jeugdliteratuur (historische verhalen, mythen en sagen, verhalen uit verschillende culturen) • informatieve teksten over het verleden • spreekwoorden en gezegden • verhalen van kinderen bij voorwerpen en monumenten aan de hand van gerichte vragen • verhalen bij voorwerpen, gebruiken, gebeurtenissen van vroeger (bijv. van: buurtbewoners, migranten, museummedewerkers)	Als groep 5/6 + • herkomst van spreekwoorden en teksten van oude liedjes • verhalen bij voorwerpen en monumenten aan de hand van zelfstandig bronnenonderzoek • verhalen bij voorwerpen, gebruiken, gebeurtenissen van vroeger (bijv. van een archivaris, archeoloog, (landschaps)architect, oudheidkundige) • filosofisch gedachtegoed uit verschillende beschavingen (Grieks, Romeins, Byzantijns)

🎨 groep 1 en 2	🎨 groep 3 en 4	🎨 groep 5 en 6	🎨 groep 7 en 8
KUNSTZINNIGE DISCIPLINES			
• beeldcultuur van kinderen (bijv. kleding, speelgoed, kindertelevisie) • prentenboekillustratie • kunstwerken in de klas (bijv. tekeningen, schilderijen, beelden) • (traditionele) kinderliedjes, dans en tooneel • poppenspel • betekenis geven: <u>associaties van kinderen</u> bij beelden, muziek en geluiden, spel en beweging en gebruiksvoorwerpen	Als groep 1/2 + • beeldcultuur van kinderen (bijv. tassen, strips, computerspelletjes) • fotografie, keramiek, schilderijen en beelden in de directe omgeving • poppentheater, danstheater • <u>kunstenaars</u> en ambachtslieden uit verschillende disciplines (bijv. zilversmeden, dichters, muzikanten, schilders, beeldhouwers, architecten)	Als groep 3/4 + • beeld- en muziekcultuur van kinderen (bijv. internet, merk- en sportkleding, mode, tophits) • grafiek, modevormgeving, decors en theaterkostuums • architectuur, omgevingsvormgeving (bijv. straatmeubilair, etalagevormgeving) • autonome en toegepaste kunst • relaties tussen vormgeving, functie en de beoogde doelgroep • stijkenmerken (bijv. een zelfde onderwerp van figuratief tot abstract (portret, dier, bloem)) • kunstwerken voor een speciaal gebouw of omgeving • choreograaf, componist, ontwerper van mode, sieraden, decor of theaterkostuums, architect: - verschillen in werkomgeving en werkwijze - <u>inspiratiebronnen</u> en <u>creatieve processen</u> - kunstenaar als beroep in heden en verleden - tentoonstellen en (ver)kopen van kunst	Als groep 5/6 + • beeld- en muziekcultuur van kinderen (bijv. tijdschriften, reclame, computeranimaties, kunstfilmpjes, muziekstijlen) • computer- en videokunst, videoclips, film en theatervormgeving • architectuur/omgevingsvormgeving (bijv. interieur, exterieur van huizen en gebouwen) • duiding van een kunstwerk vanuit verschillende perspectieven: - van het kind (de beschouwer) - van de kunstenaar (de maker) • de betekenis van een kunstwerk of gebruiksvoorwerp in relatie tot de tijd en de (sub)cultuur waarin het is ontstaan • toepassing van technologie in muziek, theater, beeldende kunst en gebruiksvoorwerpen • computer- of videokunstenaar, ontwerper van meubels en interieurs, reclame, theater: - verschillen in werkomgeving en werkwijze - <u>inspiratiebronnen</u> en <u>creatieve processen</u> - kunstenaar als beroep in verschillende culturen - persoonlijke- en marktwaarde van kunstwerken

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen kijken naar en praten over foto's en voorwerpen uit hun babytijd, zoals kleertjes en speelgoed. Ze brengen ook actuele voorwerpen mee om aandacht te besteden aan 'hoe het eruit ziet' (beeldcultuur); kleding (wat heb je aan), knuffels, speelgoedautootjes, poppen, etc.
- Ze bekijken de directe omgeving en benoemen opvallende, oude, bijzondere huizen, boerderijen, kerken, bruggen, etc. Dan maken ze naar aanleiding hiervan eigen bouwwerken in de klas.
- Ze zingen traditionele kinderliedjes en spelen oude (kring)spelletjes.
- Ze bekijken en praten naar aanleiding van voorwerpen en gebruiken bij feesten, bijvoorbeeld kaarten en cadeautjes bij verjaardagen, traktaties, geboorte, Kerstmis, Pasen, Suikerfeest.
- Ze luisteren naar sprookjes en verhalen over vroeger die de leraar (of een ouder of grootouder) vertelt.
- Ze kijken naar en doen mee met volksdansen in de klas. Daarbij bekijken ze samen een kleine expositie in de klas met klederdracht, traditioneel schoeisel en (mode)voorwerpen van vroeger. Ze vertellen welke associaties ze hebben bij de muziek, dansen, kleding en voorwerpen.
- Ze bekijken verschillende handpoppen en vertellen iets over de poppen (karakter, uiterlijk). Dan kijken ze samen naar een poppenkastvoorstelling.
- De kinderen kijken en luisteren naar een musicus, bijvoorbeeld een violist, beleven en onderzoeken kunstwerken in hun directe omgeving, bijvoorbeeld bekijken het beeld 'Vleugels' in het park of bekijken (afbeeldingen van) schilderijen over dieren in een schooltentoonstelling of museum. Naar aanleiding hiervan:
 - praten ze met een musicus of kunstenaar in de klas over het instrument, de muziek, schilderijen of beelden en over het materiaal en het gereedschap van een schilder of beeldhouwer;
 - gaan ze met een kunstenaar als 'schilder' of 'beeldhouwer' aan het werk;
 - leren ze gericht kijken naar vormen, kleuren, materialen, technieken;
 - leren ze gericht luisteren naar de geluiden en klanken van de muziek en instrumenten;
 - reageren ze op muziek en kunstwerken met tekeningen, geluiden, liedjes, beweging of ze verkleden zich als de personen van een schilderij en bedenken een spel.

Wat doet de leraar?

- De leraar stimuleert kinderen voorwerpen mee te brengen uit hun eigen geschiedenis. Ze vergelijkt bijvoorbeeld speelgoed en gebruiksvoorwerpen uit hun babytijd met dat wat ze nu gebruiken.
- Ze nodigt ouders uit om te vertellen over de babytijd van hun kinderen.
- Ze praat met kinderen over hoe mensen, dieren en onze omgeving veranderen wanneer ze ouder worden. (zie doorkijkje 'Prentenboeken')
- Ze loopt met kinderen een rondje in de omgeving van de school en zoekt daarbij naar oude of bijzondere gebouwen en objecten. Ze laat kinderen daarna hierover vertellen en een werkstuk maken (bouwen, tekenen, verkleden, etc.).
- Ze zingt met haar groep traditionele kinderliedjes en speelt oude (kring)spelletjes. (zie ook doorkijkje 'Rituelen en gebruiken' bij groep 3/4!)

Wat doet de leraar in samenwerking met anderen?

(Bijvoorbeeld met de (interne) cultuurcoördinator, een kunstenaar, kunstvakdocent, educatief medewerker)

- De leraar betreft de culturele omgeving van de school bij themaprojecten en lessen kunstzinnige oriëntatie.
- Ze beschouwt met kinderen meegebrachte voorwerpen uit hun eigen beeldcultuur en echte kunstwerken en stelt gerichte vragen om hen beter te leren kijken.
- Ze brengt kinderen in aanraking met diverse vormen van kunst en cultuur; ze huurt in aansluiting op een themaproject bijvoorbeeld een schooltentoonstelling of bezoekt een voorstelling. (zie doorkijkje 'Kunstenaar in de klas')
- Ze bereidt de kinderen voor op uitstapjes met behulp van bijvoorbeeld een lesbrief, vragen of activiteiten voor de kinderen.
- Ze besteedt aandacht aan gedragsregels, bijvoorbeeld welke kunstwerken of instrumenten mag je wel en niet aanraken.
- Ze zorgt bij het organiseren van culturele activiteiten voor een goede afstemming en taakverdeling: wat kan zij zelf doen als leraar en wat neemt de kunstenaar, vakdocent of educatief medewerker van een culturele instelling van haar over.

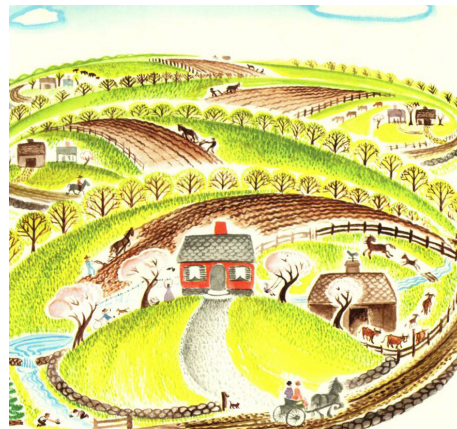

Groep 1 en 2 - Doorkijkjes

Prentenboeken

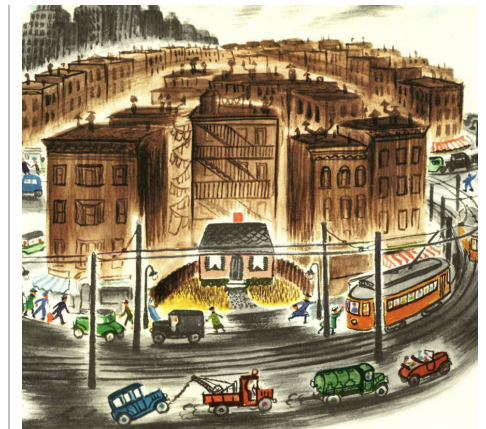
1. Huisje in de winter

2. Huisje in de zomer

3. Huisje tussen de bulldozers

4. Huisje in de stad

Juf Lianne werkt aan een project over het prentenboek 'Het Huisje dat verhuisde'.

Naar aanleiding van dit prentenboek bekijken de kinderen vier verschillende prenten. De juf bespreekt met de kinderen dat het Huisje elke keer hetzelfde blijft, maar dat de omgeving van het Huisje verandert.

Daarop krijgen de kinderen vier verschillende muziekfragmenten te horen en stelt juf Lianne de volgende vraag:

"Welke muziekjes vinden jullie bij welke prenten passen, en waarom?"

Fragment 1: 'An American in Paris', Gershwin

Fragment 2: 'Volière', Saint Saëns

Fragment 3: 'Winter', Vivaldi

Fragment 4: 'Romeo en Julia', Prokofiev

Bron:

Nieuwmeijer, C. (2008). *Het prentenboek als Invalshoek*. Assen: van Gorcum

Kunstenaar in de klas

In het project 'Schipper mag ik overvaren' van het Amsterdam Sinfonietta, maken kleuters kennis met muziek en 'echte' musici. Het project bestaat uit een inleidende les, een concert door de musici op school en een verwerkingsles. In de inleidende les worden de kinderen op het komende concert voorbereidt. Zo leren ze onder andere het lied; 'Wie ben jij?' In dit lied maken ze kennis met drie verschillende strijkinstrumenten: de viool, de altviool en de cello.

Dan komen de musici op school voor het concert. Hoe groot is de verbazing als blijkt dat zij met hun mooie instrumenten óns lied kunnen spelen, en wat klinkt dat prachtig! Aan het eind van het concert mag iedereen die dat wil een viool of ander instrument proberen.

CD Kleuter Sinfonietta, fragment 1: 'Wie ben jij'

Bladmuziek: 'Wie ben jij?'

*Bron:
(2007). Schipper mag ik overvaren.
Sinfonietta Amsterdam, Afdeling Edu-
catie van Het Concertgebouw. Am-
sterdam*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen kijken naar en praten over oude gebruiksvoorwerpen van zichzelf, groepsgenoten, de leraar, ouders en grootouders. Aan de hand van de voorwerpen bedenken ze hoe het vroeger was en vergelijken dit met hoe het nu is.
- Ze halen er voorwerpen bij van nu, bijvoorbeeld kleding, schoenen, sieraden, knuffels, speelgoed, computerspelletjes, fietsen.
- Ze ontdekken dat in het huiselijke leven veranderingen hebben plaatsgevonden, bijvoorbeeld manieren om je huis te verwarmen, om te spelen, om voor verlichting te zorgen, vormen van koken.
- De kinderen gaan naar een bijzonder (oud) gebouw of object in de omgeving van school. Ze praten over bijzondere kenmerken en functie(s), bijvoorbeeld de wieken van een molen, een gracht om een kasteel, de zeilen van een oud schip.
- Ze stellen vragen aan ouders en grootouders over gebouwen, voorwerpen, gewoontes en gebruiken van vroeger, bijvoorbeeld over spelen, eten, kleren, slapen, naar school gaan en op vakantie gaan.
- Ze luisteren naar een verhalenverteller, die in de klas op bezoek komt. Dit kan bijv. iemand zijn van een erfgoedinstelling of een toneelvereniging.
- Ze bekijken en lezen prenten- of fotoboeken over het verleden, bijvoorbeeld over een oude school.
- Ze maken kennis met kunst, bijvoorbeeld een dichter in de klas of schilderijen in een schooltentoonstelling, en ambachten, bijvoorbeeld een bezoek aan een braderie met oude ambachten. Ze leggen daarbij relaties tussen vormgeving, materiaalgebruik en functie, bijvoorbeeld bij verschillende soorten schoeisel, drinkbekers, vazen.
- Ze beleven en onderzoeken muziekinstrumenten en kunstwerken (in de klas of in de directe omgeving). Hierbij:
 - praten ze met de musicus over de vorm en de klank van het instrument;
 - onderzoeken ze welk 'verhaal' muziek of kunstwerken in hun ogen vertellen;
 - vergelijken ze op wat voor verschillende manieren kunstenaars hetzelfde thema, bijvoorbeeld dieren, hebben vormgegeven;
 - kijken ze naar en praten ze met een kunstenaar in de klas of in zijn atelier over het materiaal en gereedschap dat hij gebruikt, over zijn werk en inspiratiebronnen.

Wat doet de leraar?

- De leraar neemt zelf enkele voorwerpen of een instrument mee en nodigt kinderen uit oude voorwerpen van zichzelf, ouders en grootouders mee te brengen en daarover te vertellen, bijvoorbeeld een fluit, pop, schaatsen van vroeger, koffiemolen, (elektrisch) modeltreintje.
- Ze laat kinderen verschillen ontdekken tussen oude en nieuwe voorwerpen, wijze van gebruik en het veranderde gebruik van materialen, bijvoorbeeld een lappenpop en plastic poppen, 'echte' raceauto's en videospelletjes.
- Ze stimuleert kinderen na te denken over verschijningsvormen uit het verleden, bijvoorbeeld aan de hand van vragen als: Waarom ligt er een gracht om een kasteel?
- Ze organiseert een (kring)gesprek in de klas met (groot)ouders/ouderen of vakmensen (zoals een bakker, slager), die aan de hand van voorwerpen, (afbeeldingen van) gebouwen, vervoermiddelen of gebruiken iets over het verleden vertellen. Ze stimuleert kinderen vragen te stellen.

Wat doet de leraar in samenwerking met anderen?

(Bijvoorbeeld met de (interne) cultuurcoördinator, een kunstenaar, kunstvakdocent, educatief medewerker)

- De leraar betreft de culturele omgeving van de school bij themaprojecten en lessen kunstzinnige oriëntatie.
- Ze beschouwt met kinderen echte kunstwerken als verbreding of verdieping van de reguliere lessen tekenen en handvaardigheid. Ze stelt de kinderen vragen over materiaalgebruik, betekenis, functie, ruimtelijkheid, etc.
- Ze brengt kinderen in aanraking met diverse vormen van kunst en cultuur binnen en buiten de school. Ze huurt bijvoorbeeld met collega's bij een gezamenlijk themaproject een schooltentoonstelling met schilderijen, een dans- of muziekvoorstelling of maakt culturele uitstapjes in de omgeving van de school. (zie doorkijkje 'Van speelklok tot pierement')
- Ze gaat met de kinderen in de schoolomgeving op zoek naar voorbeelden van kunst en cultuur, bijvoorbeeld een muziekkapel in een park, graffiti, een standbeeld. Ze geeft de kinderen opdracht (ter plekke of terug in de klas) een bijzonder gebouw te tekenen of zelf graffiti te maken om beter te leren kijken en samen te ontdekken wat er speciaal aan is.

Groep 3 en 4 - Doorkijkjes

Rituelen en gebruiken

Op basisschool De Kring wordt een fancy fair georganiseerd, waar elke groep een zelfgemaakt product zal verkopen. Groep 3/4 werkte aan het thema 'Vroeger en nu' en waren behalve met kleding en beroepen ook met spelletjes van vroeger bezig. Dus wat verkocht groep 3/4 op de fancy fair?: zelfgemaakte Dvd's waarop zij liedjes en spelletjes van vroeger uitvoeren!

In de videofragmenten zie je de meisjes 'Daar liep een oude vrouw op straat' spelen en de jongens de 'mannenvariant': 'Daar liep een oude man op straat'. Gezien het plezier dat de kinderen aan hun spel beleven, blijkt dat deze spelletjes ook in onze tijd nog steeds hun waarde bewijzen.

Hoofdstuk 2: 'Er liep een oude vrouw op straat'

Hoofdstuk 3: 'Er liep een oude man op straat'

*Bron:
(2007). Dvd. Tachtig jaar De Kring.
Alkmaar*

Van speelklok tot pierement

Het museum 'Van speelklok tot Pierement' in Utrecht presenteert zich op de website als 'Het muzikaalste museum van Nederland' www.museumspeelklok.nl. In de collectie bevinden zich carillonklokken, speel dozen, pianola's en straatorgels.

Basisschool De Trampoline uit Leidschendam werkte schoolbreed aan het thema Muziek en besloot met de hele school naar het museum te gaan als schoolreisje. Behalve een bezoek aan het museum, werden (in samenwerking met het museum) vier roulerende activiteiten aangeboden.

De kleuters en de groepen 3 en 4 leerden een dans op dansorgelmuziek, dat live door een van de dansorgels werd gespeeld. Deze dans voerden de kinderen uit voor de bovenbouw. De bovenbouwgroepen hadden op hun beurt een nieuwe tekst op een smartlap verzonden en zongen hun lied voor de kinderen van de onderbouw. Tot slot maakten alle kinderen een eigen stukje muziek voor een speeldoosje, dat zij zelf tot klinken konden brengen.

*Bron:
(2006). De Pyramide, muziekwijzer
voor het Primair Onderwijs, nr. 60-03*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen verzamelen gegevens over het heden en het verleden met behulp van eenvoudige historische bronnen, zoals gebruiksvoorwerpen, oude schilderijen, oude kaarten, foto's, krantenartikelen, kinderliteratuur. Ze stellen vragen aan de bronnen.
- Ze brengen een bezoek aan cultureel erfgoed in de omgeving, bijvoorbeeld aan een historisch museum of monument, een gemaal, oude fabriek, hunebed, stadspoort. (zie doorkijkje 'De Steenfabriek').
- Ze leggen verbanden tussen verschillende bronnen, bijvoorbeeld een concreet voorwerp, een (oud) schilderij waarop je ziet hoe het voorwerp gebruikt wordt, een verhaal over de gebruiker in het verleden.
- Ze denken na over de vraag waarom mensen vroeger (soms) anders handelden dan tegenwoordig, bijvoorbeeld met betrekking tot tijden waarop je eet, wat je eet, hoe mensen met elkaar omgaan, vervoer.
- De kinderen vertellen elkaar verhalen over (familie)gebruiken bij bijzondere gebeurtenissen, zoals bruiloften, verjaardagen, geboorte en dood, behalen van diploma.
- Ze luisteren naar een verteller (dit kan de leraar zijn, of een externe verteller), die een mythe of sage uit de eigen omgeving vertelt.
- Ze onderzoeken de betekenis en het ontstaan van spreekwoorden en gezegden.
- De kinderen beleven en onderzoeken kunst in een speciaal daarvoor bestemde omgeving, bijvoorbeeld een bezoek aan een dans-, muziek- of theatervoorstelling in een schouwburg, een tentoonstelling in een museum of galerie. Vooraf en na afloop praten ze in de klas over:
 - waar ze naartoe gaan, wat er te zien en horen is (inhoud);
 - wat de betekenis van deze kunst is voor henzelf, en wat de kunstenaar mogelijk bedoeld heeft;
 - wat doe je bij schouwburg-bezoek (gedrag), wat doe je aan, betekenis van 'uitgaan' (vroeger en nu);
 - relatie tussen omgeving, inrichting, soort voorstelling of tentoonstelling en doelgroepen.

Wat doet de leraar?

- De leraar biedt eenvoudige historische bronnen aan, zoals foto's, oude schilderijen, oude kaarten, krantenartikelen en jeugdliteratuur, en laat kinderen onderzoek doen naar erfgoed in de omgeving, bijvoorbeeld de geschiedenis van een wijk, een historisch gebouw, volksfeesten en (plaatselijke) gebruiken.
- Ze laat kinderen (in groepjes) werken met verschillende bronnen om het verleden te onderzoeken en te ervaren welke informatie dit oplevert, bijvoorbeeld een schilderij vertelt een verhaal in beelden, kranten bieden nieuws uit het verleden, boeken vertellen (geromantiseerde) verhalen.
- Ze stimuleert kinderen om vragen te stellen aan bronnen en laat bronnen met elkaar vergelijken.
- Ze nodigt de kinderen uit te doen als in de verleden tijd: leven als, spelen als, schrijven, praten, dichten, zingen, tekenen, bouwen. Ze laat kinderen daarbij verhalen vertellen.

Wat doet de leraar in samenwerking met anderen?

(Bijvoorbeeld met de (interne) cultuurcoördinator, een kunstenaar, kunstvakdocent, educatief medewerker)

- De leraar betreft de plaatselijke culturele omgeving bij themaprojecten en lessen kunstzinnige oriëntatie.
 - Ze brengt kinderen in aanraking met echte kunstwerken en 'live' kunstenaars, bijvoorbeeld een muzikant in de klas met oude en nieuwe muziek(instrumenten).
 - Ze bezoekt met de kinderen cultureel erfgoed of een cultureel evenement in de omgeving, bijvoorbeeld een oude werkplaats, een cultureel wijkfeest, muziekvoorstelling of beeldtentoonstelling. (zie doorkijkje 'Objecten uit het verleden')
- Ze stelt de kinderen vragen over:
- wat ze ervaren, wat ze bijzonder vinden, hoe ze het waarderen;
 - verschillen en overeenkomsten met wat ze zelf hebben, kopen, maken;
 - de functie van het erfgoed of evenement, nu en in het verleden, waarom het is georganiseerd en voor wie het is bedoeld.

-
- De kinderen maken een tentoonstelling met tekeningen in de school of klas met behulp van mensen buiten de school, bijvoorbeeld samen met de kunstuitleen, een museum, een kunstenaar. Hierbij letten ze op:
 - doelstelling;
 - verschillende stijlen (van figuratief tot abstract);
 - verschillende makers;
 - onderscheid tussen autonome (vrije) kunst en kunstwerken met een gebruiksfunctie.

Groep 5 en 6 - Doorkijkjes

Het geheim van de steenfabriek

In een gemeente hebben alle twaalf basisscholen zich verenigd in een boven-schoolse culturele commissie. Deze commissie zorgt dat alle kinderen in aanraking komen met kunst en cultuur en de schoolbesturen hebben zich hieraan gecommitteerd.

In samenwerking met erfgoedinstellingen in de gemeente en anderen zijn er zes lessen ontwikkeld rond de plaatselijke steenfabriek (niet meer in bedrijf als zodanig). Na een aantal lessen in de klas gaan de kinderen op een ochtend op bezoek bij de steenfabriek.

Een spannend verhaal, met een geheim dat zich afspeelt rond een stapel rechterklompen, is het uitgangspunt. De kinderen maken een uitstapje naar de steenfabriek, om op onderzoek te gaan en het geheim te ontrafelen. Eenmaal op het terrein aangekomen, krijgen ze eerst een plattegrond. Zo krijgen ze een indruk van wat er allemaal te vinden is. Er staan begrippen als 'leemkuil' en 'smalspoor' op het papier en de plattegrond geeft aan waar de kinderen opdrachten kunnen uitvoeren en welke route ze moeten lopen. Zo komen naast historische aspecten van cultureel erfgoed ook woordenschat en wereldoriëntatie aan de orde.

De omgeving is voor de kinderen erg interessant, ze ontdekken van alles; van een klein spoor met een treintje en wagons ('kipkarren'), tot allerlei schuren en loodsen en onbekende werktuigen en machines. De gids van de steenfabriek weet interessant te vertellen hoe dit vroeger werd gebruikt en de kinderen luisteren geboeid. Het spectaculaire einde van deze excursie is het optreden van een acteur, in kleding van vroeger, die al vertellend over zijn werk (destijds in de steenfabriek) zorgt voor de ontknoping van 'het geheim van de steenfabriek'. Het plan is om dit later op video op te nemen voor andere groepen kinderen, hoewel ... het live optreden van een acteur biedt de meest authentieke belevenis en is een groot succes!

Objecten uit het verleden

In Alkmaar staat een prachtige Waagtoren uit 1599. De meeste mensen lopen er zo vaak langs, dat ze hem niet eens zien. Dat geldt niet voor de kinderen die in de Waagtoren zijn geweest. Zij hebben meegedaan aan het project 'Over klokken en Carillons'.

In dit project gaan kinderen met de stadsbeiaardier mee naar boven en vertelt de beiaardier over de geschiedenis van het carillon. Natuurlijk geeft hij ook een concert. Daarbij is ook de stadsuurwerkhersteller aanwezig, die uitleg geeft over het uurwerk en de speeltrommel.

Tot slot maken de kinderen bij terugkomst in de klas hun eigen muziek op ponskaarten. Met die ponskaarten kunnen zij muziek maken voor speciale speeldozen met eenzelfde mechaniek als dat van de speeltrommel.

*Bron:
Project Over klokken en carillons.
Steunpunt Kunstzinnige Vorming
Noord Kennemerland*

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen vormen zich beelden van het heden en het verleden door middel van verschillende, eenvoudige historische bronnen, zoals objecten, plattegronden, teksten, films, foto's, namen van straten, buurten en steden. Ze ontdekken dat ze met meer bronnen een completer beeld van het verleden krijgen. Ze doen bijvoorbeeld onderzoek naar een bepaalde buurt, bekijken de straatnaambordjes en zoeken naar de herkomst van de namen (de Pistolengang, de Pijpenbakkerssteeg, de Nonnenplaats) en raadplegen daarbij een (foto)archief.
- De kinderen bezoeken archieven, bibliotheken en musea, doen onder leiding van medewerkers onderzoek en leren iets over de functie van deze instellingen.
- Ze maken een architectuur- of landschapswandeling rond hun woonplaats en maken foto's van karakteristieke historische gebouwen en bijzonderheden in het landschap. Ze gaan na hoe deze gebouwen en karakteristieke landschapselementen zijn ontstaan.
- Ze leren dat cultuurerfgoed een deel is van werelderfgoed. Ze praten over criteria voor erfgoed, zoeken er voorbeelden van erfgoed bij en maken hiervan een presentatie of verslag.
- Ze leren over verschillen en overeenkomsten in gebruiken, gewoonten en rituelen tussen de eigen en andere culturen. (zie doorkijkje 'Rituelen en gebruiken')
- De kinderen leren dat in verschillende leeftijdsgroepen en (sub)culturen andere omgangsvormen gewoon zijn, bijvoorbeeld 'u' zeggen of tutoyeren, begroeten met een hoofdknik, handgebaar, omhelzing.
- Ze lezen historische jeugdliteratuur of (vertalingen van) verhalen en teksten uit verschillende (oude) beschavingen.
- Ze nemen eigen muziek mee naar school, laten er iets van horen en vertellen waarom dit hen aanspreekt.
- De kinderen zoeken een kunstwerk in de omgeving (binnen of buiten) en maken hierover een presentatie. Ze gaan op zoek naar antwoorden op vragen als:
 - wat het is en wat het betekent (vanuit verschillende perspectieven; van jezelf als de beschouwer en vanuit de kunstenaar, de maker);
 - waarvan het is gemaakt (relatie materiaalgebruik - vormgeving);

Wat doet de leraar?

- De leraar biedt eenvoudige historische bronnen aan, zoals oude objecten, plattegronden, historische films.
- Ze laat kinderen onderzoek doen naar erfgoed, hun (vroegere) functie en betekenis, bijvoorbeeld de geschiedenis van voorwerpen (kleden, tassen), een wijk, een historisch gebouw, volksfeesten en (plaatselijke) gebruiken.
- Ze nodigt een ouder of bekende uit om over een beroep (vroeger en nu, mijlpalen, bijzondere gebruiken) te vertellen, bijvoorbeeld het werk van een bouwvakker, bloemist, gemeentearchivaris, kunstenaar.
- Ze motiveert kinderen om na te denken over de waarde van cultureel erfgoed, bijvoorbeeld familiebezit, een oud gebouw, een gecultiveerd landschap.
- Ze helpt kinderen te ontdekken dat waardeoordelen kunnen verschillen (persoonlijk, marktwaarde, maatschappelijk).
- Ze wijst kinderen op het bestaan van een werelderfgoedlijst. Ze laat kinderen hieruit kiezen en geeft hierover een opdracht.

Wat doet de leraar in samenwerking met anderen?

(Bijvoorbeeld met de (interne) cultuurcoördinator, een kunstenaar, kunstvakdocent, educatief medewerker)

- De leraar betreft de plaatselijke culturele omgeving bij themaprojecten en lessen kunstzinnige oriëntatie en wijst op regionale en landelijke culturele evenementen en erfgoed.
- Ze laat kinderen instellingen buiten de school bezoeken om informatie te vinden, (historische) bronnen te onderzoeken en iets over de instelling zelf te weten te komen, bijvoorbeeld een bezoek aan een museum of bibliotheek, waarbij een medewerker uitleg geeft over de collectie en over de functie van de instelling.
- Ze organiseert samen met de kinderen een 'uitmarkt' in school, waarbij verschillende instellingen, evenementen en kunstdisciplines zich presenteren.
- Ze bezoekt met de kinderen een theatervoorstelling of een tentoonstelling. Vooraf en na afloop praat ze met de kinderen over inhoud, betekenis en waarde vanuit verschillende standpunten, ontstaan van het werk, de makers en uitvoerenden.

- wanneer het is gemaakt en of je dit kunt merken aan het werk;
- wat de waarde is van het werk (financieel, emotioneel, cultureel, maatschappelijk);
- wat de omgeving ervan vindt.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Rituelen en gebruiken

In de bovenbouwgroep van Meester Martin zijn de kinderen bezeten van de dans 'Jumpstyle'. Op het schoolplein en zelfs in de klas vinden demonstraties plaats van jumpen. Twee jongens doen zelfs aan 'simultaanjumpen': ze dansen tegenover elkaar waarbij hun voeten elkaar bij elke sprong in de lucht raken.

Het mooie van jumpen is, is dat je het ook goed zonder muziek kunt doen. Om hierbij aan te sluiten, laat Meester Martin een videofragment zien van de Dvd 'Playtime': een Dvd vol filmpjes van spelende kinderen over de hele wereld. Hij vertelt de klas dat ook op andere plaatsen in de wereld door kinderen wordt gedanst, eveneens vaak zonder muziek (zij het dan noodgedwongen...).

Daarop bekijkt de klas het videofragment 'Embjubar': vier jongens van een jaar of acht die een ingewikkelde dans doen, terwijl de rest van de klas hen begeleidt door te zingen en te klappen.

Tot slot bespreekt hij met de kinderen de overeenkomsten met hun eigen dans.

'South Africa, Embjubar'

Bron:
(2006). Dvd. *Playtime, 50 street games from kids worldwide*;
www.2Ukids.nl

Kerndoel 56 - Beeldende kunst als een aspect van cultureel erfgoed

De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Toelichting en verantwoording

In deze leerlijn richten we de aandacht specifiek op beeldende kunst als een aspect van cultureel erfgoed.

Deze voorbeeldmatig uitgewerkte leerlijn is bedoeld voor scholen die zich willen profileren op beeldende kunst.

Het doel is om de kinderen te laten ervaren wat beeldende kunst is door dicht bij de kinderen zelf te beginnen en ze in contact te brengen met originele (beeldende) kunst en architectuur en (beeldend) kunstenaars en architecten in of buiten de school. De kinderen maken kennis met beeldende kunst in brede zin.

De kinderen worden uitgedaagd om beeldende kunst te beleven, te bevragen er over te communiceren en filosoferen. Dit beïnvloedt de kinderen ook in het maken van eigen beeldende werkstukken. Zij worden op een nieuwe manier geïnspireerd.

Op die manier ontwikkelen zij hun kennis over beeldende kunst met het uiteindelijke doel daar waardering voor te ontwikkelen.

In dit leerproces werkt de school nauw samen met instellingen voor beeldende kunst: musea, kunstencentra, galleries en kunstenaars in de omgeving van de school en worden vraag en aanbod zoveel mogelijk op elkaar afgestemd.

Kerndoel 56 is nauw verbonden met de kerndoelen 55 (reflecteren) en 54 (het zelf maken van beeldende werkstukken). Naast samenhang met de andere inhouden van het leergebied *Kunstzinnige Oriëntatie* is er ook samenhang met het leergebied *Oriëntatie op jezelf en de wereld en Nederlandse taal*.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
BETEKENISVOLLE ONDERWERPEN EN THEMA'S			
In groep 1/2 is vooral aandacht voor beelden en beeldende kunst uit de directe omgeving van kinderen.	In groep 3/4 wordt aandacht besteed aan de verschillende werkomgevingen van kunstenaars en aan de verschillende manieren van werken. Ook de relatie tussen vorm en functie van het kunstwerk komt aan de orde.	In groep 5/6 wordt aandacht besteed aan het beroep van kunstenaar; verschil tussen vroeger en nu. In dit verband komt ook het verschil tussen autonoom en toegepast werk aan de orde. Kinderen bespreken de relatie van een kunstwerk met de omgeving en er is aandacht voor stijkenmerken.	In groep 7/8 wordt het verhaal van het kunstwerk bekeken vanuit de kijker, maar ook vanuit de kunstenaar zelf. Hierbij kan ook kunst in andere culturen belicht worden. Er is aandacht voor het toepassen van nieuwe media in de beeldende kunst en het combineren van verschillende kunstdisciplines in een totaalproduct: bijvoorbeeld muziek en beeldend.
BEELD ENDE KUNST, ARCHITECTUUR EN VORMGEVING IN DE DIRECTE OMGEVING			
	Als 1/2 +	Als 3/4 +	Als 5/6 +
schilderkunst, beeldhouwkunst	fotografie, keramiek, vormgeving bijvoorbeeld poppentheater	mode grafiek, decors en theaterkostuums	computer en videokunst en theatervormgeving
architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld: huizen, torens, bruggen, plein, park	architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld: bijzondere gebouwen, vervoermiddelen	architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld: straatmeubilair, landschapsarchitectuur	architectuur, omgevingsvormgeving, bijvoorbeeld: interieur en exterieur van huizen
kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld: schilder, beeldhouwer, architect en de verschillen in werkwijze van deze kunstenaars	- kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld: illustrator, fotograaf, keramist, vormgever: - verschillen in werkomgeving (ateliers) - werkwijze, <u>inspiratiebronnen</u>, creatieve processen - kunstenaar als beroep	- kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld: graficus, ontwerper van mode, architect: - verschillen in werkomgeving en werkwijze <u>inspiratiebronnen</u> en creatieve processen - kunstenaar als beroep in heden en verleden - tentoonstellen en (ver)kopen van kunst.	- kunstenaars uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld: computer- of videokunstenaar, ontwerper van meubels en interieurs - verschillen in werkomgeving en werkwijze <u>inspiratiebronnen</u> en creatieve processen - kunstenaar als beroep in andere culturen - persoonlijke- en marktwaarde van kunstwerken
beeldcultuur van kinderen, bijvoorbeeld: televisie, kleding, speelgoed, prentenboekillustraties	beeldcultuur van kinderen, bijvoorbeeld: computerspelletjes, internet, strips	beeldcultuur van kinderen, bijvoorbeeld: computer/internet; gadgets	beeldcultuur van kinderen, bijvoorbeeld: tijdschriften, reclame, (computer)animaties

🎨 groep 1 en 2	🎨 groep 3 en 4	🎨 groep 5 en 6	🎨 groep 7 en 8
HIERBIJ IS AANDACHT VOOR DE BETEKENIS			
• <u>associaties van kinderen</u> bij beeldende kunstwerken en gebruiksvoorwerpen • speels verkennen van <u>beeldaspecten</u>, materialen en technieken.	• verhalen van kinderen bij beeldende kunstwerken/gebruiksvoorwerpen • relaties tussen betekenis en vormgeving van een kunstwerk • relaties tussen vormgeving en functie van gebruiksvoorwerpen • relaties tussen kunstwerken van dezelfde kunstenaar of kunstwerken met hetzelfde thema	• het verhaal van het kunstwerk vanuit het perspectief van het kind (de beschouwer) • <u>autonome en toegepaste kunst</u> • relaties tussen de vormgeving, functie en de beoogde doelgroep • stijkenmerken: een zelfde onderwerp van figuratief tot abstract (portret, dier, bloem) • kunstwerken voor een speciaal gebouw of omgeving	• het verhaal van het kunstwerk vanuit het perspectief van het kind (de beschouwer) en vanuit het perspectief van de kunstenaar (de maker); • de betekenis van een kunstwerk of gebruiksvoorwerp in relatie tot de tijd en de (sub)cultuur waarin het is ontstaan; • toepassing van technologie in beeldende kunst en gebruiksvoorwerpen

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen kijken naar en praten over meegebrachte voorwerpen uit hun eigen beeldcultuur, bijvoorbeeld: kleding, schoenen, knuffels, speelgoedautootjes, tv programma's etc.
- Ze beleven en onderzoeken echte kunstwerken in hun directe omgeving, bijvoorbeeld bekijken het beeld 'Vleugels' in het park of bekijken schilderijen over dieren in een schooltentoonstelling of museum.
- Ze associëren en bedenken verhalen rondom de kunstwerken met hulp van de leraar, kunstvakdocent, een kunstenaar, of educatieve medewerker.
- Ze reageren op kunstwerken met tekeningen, geluiden, liedjes, beweging of verkleden zich als de hoofdpersoon van het schilderij en bedenken een spel.
- Ze spelen allerlei zintuiglijke waarnemingsspelletjes rondom kunstwerken in een (school)tentoonstelling en leren gericht te kijken naar vormen, kleuren en materialen en technieken.
- De kinderen kijken en praten met een kunstenaar in de klas over schilderijen of beelden en over het materiaal en het gereedschap van een schilder of beeldhouwer.
- Ze gaan samen met de kunstenaar als 'schilder' of 'beeldhouwer' aan het werk.
- Ze maken bijvoorbeeld met een ouder die veel weet over architectuur een wandeling langs huizen en gebouwen in de buurt en laten zich daardoor inspireren tot het maken van eigen bouwwerken.

Wat doet de leraar?

- De leraar betreft de culturele omgeving van de school bij themaprojecten en lessen tekenen- en handvaardigheid.
- Zij beschouwt met kinderen meegebrachte voorwerpen uit hun eigen beeldcultuur en echte kunstwerken en stelt gerichte vragen om hen beter te leren kijken.
- Zij bereidt beeldbeschouwingsgesprekken voor met behulp van een kijkwijzer en stemt de vragen af op het betreffende onderwerp en het ontwikkelingsniveau van de kinderen.
- De leraar huurt in aansluiting op een themaproject een schooltentoonstelling of maakt culturele uitstapjes in de omgeving van de school.
- Zij bereidt uitstapjes goed voor en maakt bijvoorbeeld gebruik van een voorbereidende lesbrief of bedenkt zelf voorbereidende activiteiten.
- Zij besteedt daarbij aandacht aan gedragsregels, bijvoorbeeld welke kunstwerken mag je wel en niet aanraken.
- Zij zorgt bij het organiseren van culturele activiteiten voor een goede afstemming en taakverdeling: wat kan zij zelf doen als leraar en wat neemt de kunstenaar, vakdocent of educatief medewerker van een culturele instelling van haar over.
- Zij maakt zoveel mogelijk gebruik van de kennis, ervaring en ondersteuning van een interne cultuurcoördinator.
- Zij houdt zelf de eindverantwoordelijkheid voor het onderwijsleerproces van haar groep.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Op atelierbezoek bij Margreet

Margreet is kunstenaar. Haar atelier is midden in de stad. Margreet maakt beelden van keramiek. Ze heeft onder andere haar eigen hond vaak van klei gemaakt.

Voorbereiding

De kinderen uit groep 2 gaan op bezoek bij Margreet. Ze hebben zich goed op dit bezoek voorbereid. Ze hebben boeken met plaatjes van honden en knuffels van honden meegebracht naar school. In de kring vertellen ze wat ze hebben meegenomen en hoe de honden er uit zien. Ze praten over de kleur en de vorm en natuurlijk ook over het materiaal. Een hond van roze pluche is natuurlijk iets heel anders dan een foto van een echte hond!

Atelierbezoek

In het atelier van Margreet liggen en staan heel veel werken van keramiek. De beelden zijn bijna allemaal heel kleurrijk. Er zijn grote en kleine beelden te zien én natuurlijk beelden van de hond van Margreet. De kinderen kijken voorzichtig rond en gaan dan tussen de beelden zitten.

Margreet vertelt dat ze een beeld maakt van klei. Ze laat een stukje klei uit een grote zak zien. Ze vraagt aan de groep of ze zelf wel eens iets van klei hebben gemaakt. Bijna allemaal hebben ze wel eens iets van klei gemaakt.

Er breken heel gemakkelijk stukjes af, dat weten ze allemaal en daarom, vertelt Margreet, bakt ze de klei in de oven. Een hele grote, hele warme oven!

Margreet laat zien hoe ze een beeld van haar hond Zulu maakt. Ze pakt een goot vel wit papier en vraagt of Zulu er op wil gaan liggen. Dan trekt ze met dik krijt Zulu over. De kinderen kijken met open mond toe: dat ziet er mooi uit!

"Maar je tekent geen ogen?"

"Vind je die niet mooi?"

Margreet vertelt dat ze juist de grote lijnen van de hond wil laten zien en niet de haren op de staart en de tenen aan zijn poten. Ze vindt juist de omtrek vorm van de hond het mooiste.

Van de tekeningen maakt ze stukken: het lijkt wel een soort puzzel.

"Waarom zijn de beelden van je hond altijd uit stukken opgebouwd?"

Margreet legt uit dat dat is omdat het beeld anders te zwaar wordt en niet meer in de oven past. En eigenlijk ziet het er ook mooi uit!

Op de tekening bouwt Margreet met klei de vorm van de hond na. De hond wordt hol. Iedere keer komt er een stukje bovenop. Je kunt wel zien dat Margreet dit goed kan. Eigenlijk begint ze met een platte tekening, maar het wordt een echte liggende hond!

Margreet vertelt dat iedere hond die ze maakt een andere kleur krijgt. Soms is Zulu blij en wil ze spelen. Dan maakt Margreet haar oranje. Soms is Zulu een beetje verdrietig en dan maakt Margreet haar zwart.

De groep bedenkt zelf nog meer kleuren voor een blij Zulu: "roze, rood of geel" en voor een beetje boze of verdrietige Zulu; "donkerpaars, blauw!"

Op school

In de klas komt een echte hond op bezoek. De kinderen kijken naar de hond en praten over hoe de hond er uit ziet. Na dit bezoek gaan de kinderen zelf een hond maken.

*Bron:
Kunstenlab, Deventer*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen kijken naar en praten over meegebrachte voorwerpen uit hun eigen beeldcultuur, bijvoorbeeld kleding, schoenen, sieraden, knuffels, speelgoed, computerspelletjes, fietsen, etc.
- Ze leggen daarbij relaties tussen de vormgeving, het materiaalgebruik en functie, bijvoorbeeld bij verschillende soorten schoenen, drinkbekers en kopjes of fietsen.
- De kinderen beleven en onderzoeken echte kunstwerken in hun directe omgeving, bijvoorbeeld bekijken een beeld in het park, bekijken een zeefdruk geleend uit de kunstuitlen, of schilderijen in een (school)tentoonstelling.
- Ze onderzoeken welk 'verhaal' de kunstwerken in hun ogen vertellen leggen daarbij relaties met de vormgeving en het gebruik van materialen en technieken.
- Ze vergelijken verschillende werken van eenzelfde kunstenaar en onderzoeken wat de kunstwerken met elkaar te maken hebben.
- Ze vergelijken op wat voor verschillende manieren kunstenaars hetzelfde thema, bijvoorbeeld dieren, hebben vormgegeven.
- Ze kijken en praten met een kunstenaar in de klas of in zijn atelier over het materiaal en het gereedschap dat hij gebruikt en praten met hem over zijn werk in inspiratiebronnen.
- Ze praten met kunstenaars over hun werk en hun atelier: vergelijken bijvoorbeeld het atelier van een beeldhouwer met het atelier van een grafisch ontwerper.
- Ze gaan naar de kunstuitlen en kiezen een kunstwerk voor in de school.
- Ze maken een speurtocht door de wijk langs bijzondere gebouwen en letten daarbij op speciale details.
- De kinderen laten zich door de kunstwerken die ze gezien hebben inspireren tot eigen beeldend werk.

Wat doet de leraar?

- De leraar betreft de culturele omgeving van de school bij themaprojecten en lessen tekenen- en handvaardigheid.
- Zij beschouwt met kinderen voorwerpen uit hun eigen beeldcultuur.
- Zij beschouwt met kinderen echte kunstwerken als verbreding of verdieping van de reguliere lessen tekenen en handvaardigheid, laat hen bijvoorbeeld de ruimtelijkheid van een echt beeldhouwwerk ontdekken.
- Zij bereidt beeldbeschouwingsgesprekken voor met behulp van een kijkwijzer en stemt de vragen af op het betreffende onderwerp en het ontwikkelingsniveau van de kinderen.
- De leraar huurt bijvoorbeeld met haar collega's bij een gezamenlijk thema-project een schooltentoonstelling met schilderijen.
- Zij maakt in aansluiting op een themaproject culturele uitstapjes in de buurt, bijvoorbeeld een architectuurwandeling in de buurt en laat hen ter plekke een bijzonder gebouw tekenen om beter te leren kijken en samen te ontdekken wat er speciaal aan is.
- Zij bereidt uitstapjes goed voor: maakt bijvoorbeeld gebruik van een voorbereidende lesbrief bij museumbezoek of bedenkt zelf voorbereidende activiteiten.
- Zij besteedt daarbij ook aandacht aan gedragsregels, bijvoorbeeld welke kunstwerken mag je wel en niet aanraken.
- De leraar zorgt bij het organiseren van culturele activiteiten voor een goede afstemming en taakverdeling: wat kan zij zelf doen als leraar en wat neemt de kunstenaar, vakdocent of educatief medewerker van een culturele instelling van haar over.
- Zij maakt zoveel mogelijk gebruik van de kennis, ervaring en ondersteuning van een interne cultuurcoördinator.
- Zij houdt zelf de eindverantwoordelijkheid voor het onderwijs leerproces van haar groep.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Naar de kunstuitleen, Avontuur aan de muur

In groep 4 wordt druk gepraat over het kunstwerk in de hal van de school. De kinderen gaan vandaag een ander kunstwerk voor de hal uitzoeken bij de kunstuitleen in de stad. In de kunstuitleen kun je kunstwerken van echte kunstenaars lenen. Het zijn geen kunstenaars van vroeger, zoals Rembrandt, maar kunstenaars van nu. Je kunt ze gewoon op straat tegenkomen.

In de kunstuitleen

Een medewerker van de kunstuitleen begeleidt de kinderen bij het kiezen van een kunstwerk. De kinderen vertellen wat ze zelf aan de muur hebben hangen. Een poster van een voetballer, een geborduurd schilderij van oma, een wissellijst met vakantiefoto's. Sommige kinderen hebben dezelfde poster op hun kamer. Kan dat met een kunstwerk ook?

Op een grote witte wand hangen geselecteerde kunstwerken uit verschillende disciplines en stijlen. De kinderen praten over wat ze zien en wat de verschillen zijn. Aandachtspunten zijn: voorstelling, vorm, kleur en de techniek. Bij sommige werken kun je direct zien wat het is, op andere zie je alleen maar vormen.

De kinderen mogen kiezen welk kunstwerk zij het liefst op hun kamer zouden willen hangen? Kunnen ze vertellen waarom? Een van de werken wordt niet uitgekozen: waarom niet? Het heeft geen kleuren, het lijkt niet af. Wat is het eigenlijk? Een gezicht! Van een meisje of een jongen? "Een meisje.", roept iedereen. Is ze vrolijk of niet? Nu vindt iedereen iets anders en dat mag ook. Toch wel spannend om in het zelfde werk iets anders te zien.

Daarna kiezen de kinderen in groepjes een kunstwerk voor de hal van de school. De verschillende keuzes worden bij elkaar gehangen en besproken. Een groepje vindt de warme kleuren van het kunstwerk erg mooi. Je wordt er vrolijk van! Een ander groepje heeft voor een landschap gekozen. Het is heel precies geschilderd: het lijkt wel een foto.

Nu komt het minst gemakkelijke deel: er kan maar één kunstwerk mee naar school. De meeste stemmen gelden.

*Bron:
Kunstenlab, Deventer*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen beleven en onderzoeken kunstwerken en objecten van vormgeving in hun directe omgeving binnen en buitenschool, bijvoorbeeld in een schooltentoonstelling, op straat, in het park of landschap, de kunstuitleen, een museum, een atelier, een galerie.
- Ze bekijken kunstwerken met een zelfde onderwerp in verschillende stijlen (van figuratief tot abstract) en proberen te ontdekken waarom een kunstenaar juist voor die bepaalde stijl kiest.
- Ze onderzoeken de relatie is tussen kunstwerken en hun omgeving, bijvoorbeeld kunstwerken die gemaakt zijn voor een specifieke plek of een specifiek gebouw.
- De kinderen maken onderscheid tussen autonome (vrije) kunst en kunstwerken met een gebruiksfunctie en leggen daarbij een relatie tussen vorm, functie en materiaalgebruik.
- Ze ontdekken dat kunstenaar een beroep is en vergelijken heden en verleden, bijvoorbeeld de tijd van Rembrandt.
- Ze kijken en praten met kunstenaar over zijn eigen werkwijze en die van andere kunstenaars.
- Ze kijken en praten over inspiratiebronnen en creatieve processen van kunstenaars; hun werkwijze en het gebruik van specifieke materialen en technieken.
- Ze komen daarbij in aanraking met begrijpelijke 'vaktaal' van de kunstenaar, bijvoorbeeld de naam van specifiek gereedschap, specifieke materialen en beeldaspecten.
- De kinderen laten zich door kunstwerken in een tentoonstelling inspireren tot eigen beeldend onderzoek en gaan in een workshop aan het werk met beeldende problemen die verwant zijn (niet identiek) aan die van kunstenaars.

Wat doet de leraar?

- De leraar betreft de culturele omgeving van de school bij themaprojecten en lessen tekenen- en handvaardigheid.
- Zij brengt kinderen in aanraking met echte kunstwerken en 'live' kunstenaars als verbreding of verdieping van de reguliere lessen tekenen en handvaardigheid.
- Zij zoekt naar een verbinding met de eigen beeldcultuur van de kinderen.
- Zij maakt gebruik van speelse werkvormen en doet een beroep op zintuiglijke ervaringen en verwondering.
- De leraar bezoekt met de kinderen een tentoonstelling in een museum. Vooraf en na afloop praat ze met de kinderen over inhoud, betekenis en waarde vanuit verschillende standpunten, ontstaan van het werk, de makers en de beschouwers.
- Zij bereidt beeldbeschouwingsgesprekken voor met behulp van een kijkwijzer en stemt de vragen af op het betreffende onderwerp / kunstwerk en het ontwikkelingsniveau van de kinderen.
- Zij helpt kinderen naar aanleiding van kunstwerken te associëren, gevoelens te verwoorden, te vergelijken, te interpreteren, te waarderen en hun mening te beargumenteren.
- De leraar zorgt voor een goede afstemming en taakverdeling: wat kan zij zelf doen als leraar en wat neemt de kunstenaar, vakdocent of educatief medewerker van een culturele instelling van haar over.
- Zij maakt zoveel mogelijk gebruik van de kennis, ervaring en ondersteuning van een interne cultuurcoördinator (ICC-er).
- Zij houdt zelf de eindverantwoordelijkheid voor het onderwijs leerproces van haar groep.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Samenwerkend leren in het kerkenproject

Anika, ICC-er (Intern cultuur coördinator):

"In de culturele week viel een margedag, een studiedag voor het team. Na de vergadering zijn we met het hele team op pad geweest. Twee Bik'ers (beroepskunstenaars in de klas) hebben ons rondgeleid in de Martinikerk. We moesten op onze rug op de grond gaan liggen en omhoog kijken naar de gewelven. Dan zie je een prachtig lijnenspel. Op een heel groot vel hebben we samen getekend wat we zagen. Dat werd een prachtig geheel. En er zit van alles in: architectuur, geschiedenis, tekenen, rekenen-wiskunde. Dit is een mooi voorbeeld van samenwerkend leren. Dat wat je de kinderen leert, moet jezelf ook leren en ervaren."

Egbert Pikkemaat, Bik'er:

"Ik zou wensen dat kinderen anders, enthousiaster, kunnen kijken naar hun omgeving dan volwassenen, voor wie alles zo vanzelfsprekend is. Dit kun je bereiken door bijvoorbeeld buiten te gaan schetsen, of op je rug in de kerk naar de gewelven te kijken. Kinderen die hun nieuwsgierigheid bewaren, hebben daar op latere leeftijd veel profijt van. Door samenwerking van de hele klas een groot werkstuk maken, dat is mijn specialiteit: een kerkinterieur of een plattegrond van de buurt op 20m2. Ik vind dat kinderen aan het eind van een project of een workshop zichzelf moeten kunnen verbazen over het resultaat: Wauw, hebben wij dat samen gemaakt?"

"Kinderen anders leren kijken naar dingen uit hun buurt, dat is een leerdoel van mijn kerkenproject. Dat bereik je door bouwstijlen te onderzoeken, het gebouw in een historische context te plaatsen, nieuwsgierigheid op te wekken voor historie en architectuur, een religieuze ruimte te laten ervaren. De kinderen leren met elkaar samen te werken bij het maken van een 'Gesamtkunstwerk'. Welke betekenis hebben oude resten voor ons collectief geheugen en de maatschappij?"

Bron:

*Roozen, I. (2007) Een hele kunst of geen kunst aan? Hoe een school via inhoudelijk leiderschap kunst- en cultuureducatie een goede plek geeft, Enschede: SLO; www.slo.nl
Pikkemaat, E. www.studiofier.nl*

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen praten met kunstenaars over hun beroep en vergelijken het beroep van kunstenaar in Nederland met het beroep kunstenaar in andere culturen.
- Ze praten met kunstenaars over de verschillende waarden die een werk kan hebben: persoonlijke en marktwaarde. Hoe wordt deze waarde van een kunstwerk bepaald? Kunstenaar als beroep.
- Ze onderzoeken wat de kunstwerken voor henzelf betekenen en gaan op zoek naar de mogelijke betekenis voor de kunstenaar.
- Ze ontdekken dat veel kunstenaars gebruik maken van nieuwe media. Onderzoeken welke vormen van nieuwe media er zijn en op welke manieren deze nieuwe media door kunstenaars worden gebruikt.
- De kinderen maken onderscheid tussen autonome vrije vormgeving en vormgeving die een gebruiksfunctie heeft: vorm, functie, materiaalgebruik, 'nut'.
- Ze ontdekken dat sommige kunstwerken een totaalproduct zijn die samen-gevoegd zijn uit verschillende kunstdisciplines: bijvoorbeeld een combinatie van geluid en beeld.
- De kinderen laten zich door kunstwerken in een tentoonstelling inspireren tot eigen beeldend onderzoek en gaan in een workshop aan het werk met beeldende problemen die verwant zijn (niet identiek) aan die van kunstenaars.
- Ze reflecteren op hun eigen werk en dat van andere kinderen in relatie tot de kunstwerken die ze in de tentoonstelling hebben bekeken.
- Ze zoeken een kunstwerk in de omgeving (binnen of buiten) en maken hierover een presentatie. Ze gaan op zoek naar antwoorden op vragen als:
 - wat het is en wat het betekent;
 - waarvan het is gemaakt;
 - wat de waarde is van het werk;
 - wat de omgeving er van vindt.

Wat doet de leraar?

- De leraar betreft de culturele omgeving van de school bij themaprojecten en lessen tekenen- en handvaardigheid.
- Zij brengt kinderen in aanraking met echte kunstwerken en 'live' kunstenaars als verbreding of verdieping van de reguliere lessen tekenen en handvaardigheid.
- Zij zoekt naar een verbinding met de eigen beeldcultuur van de kinderen, bijvoorbeeld reclame, animatiefilms, etc.
- Zij doet een beroep op zintuiglijke ervaringen en verwondering.
- De leraar bereidt beeldbeschouwingsgesprekken voor met behulp van een kijkwijzer en stemt de vragen af op het betreffende onderwerp of kunstwerk en het ontwikkelingsniveau van de kinderen.
- Zij helpt kinderen naar aanleiding van kunstwerken te associëren, gevoelens te verwoorden, te vergelijken, te interpreteren, te waarderen en hun mening te beargumenteren en daarvan verslag te leggen.
- Zij zorgt voor een goede afstemming en taakverdeling: wat kan zij zelf doen als leraar en wat neemt de kunstenaar, vakdocent of educatief medewerker van een culturele instelling van haar over.
- Zij maakt zoveel mogelijk gebruik van de kennis, ervaring en ondersteuning van een interne cultuurcoördinator.
- Zij houdt zelf de eindverantwoordelijkheid voor het onderwijs leerproces van haar groep.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Happy ever after life, project over het maken van een animatie

Tentoonstelling

Op bezoek in de tentoonstelling Happy ever after life met aansluitend een workshop door de kunstenaar

In de tentoonstelling van de kunstenaar Mathijs zijn heel veel animaties en filmpjes te zien. Ze zijn niet alleen maar van Mathijs, maar ook van andere kunstenaars die hij heeft uitgenodigd. Eigenlijk proberen alle kunstenaars iets te laten bewegen of opnieuw te laten leven in de tentoonstelling. Een van de installaties bestaat uit opgezette vogels. Deze gaan in de tentoonstelling weer opnieuw leven; met hun snavels bespelen ze een platenspeler met daarop een lp met vogelgeluiden: ze gaan eigenlijk opnieuw hun lied zingen.

In een videokunstwerk zie je plastic zakjes. De wind speelt ermee en dan lijken het wel een soort vlinders of vogels.

Ook zijn er animaties te zien die Mathijs maakt. Deze animaties zijn computeranimaties. Ze bestaan uit foto's en tekeningen die gecombineerd zijn. Ook het geluid speelt een belangrijke rol.

Voorbereiding op het tentoonstellingsbezoek

Op school hebben de kinderen van groep 8 zich voorbereidt op de tentoonstelling 'Happy ever after life'. Ze hebben een website met animaties van de kunstenaar bekeken.

Bezoek aan tentoonstelling en maken animatie

De kinderen gaan met de kunstenaar Mathijs naar een wel heel bijzonder object midden in de zaal. Het lijkt wel een soort lijf. Met spieren, een hart, maar alles is van gekleurde klei. Boven het lijf hangt een camera en ernaast zie je het lijf groot geprojecteerd op de muur.

De kunstenaar legt aan de kinderen uit hoe het werkt om een animatie te maken. Je maakt van klei bijvoorbeeld een sliertje en plakt dat aan het hoofd van het lijf. Alle handen weg....Mathijs maakt een foto en het lijkt alsof het lijf een haar op zijn hoofd heeft.

De volgende keer plak je er weer een sliertje aan... weer een foto ... Uiteindelijk projecteert Mathijs alle foto's achter elkaar en lijkt het alsof het haar op het hoofd groeit!

Natuurlijk kun je ook andere spannende dingen laten zien: je kunt bijvoorbeeld de ogen bij elke foto een beetje verdraaien, als je de foto's achter elkaar zet zie je de draaiende ogen van het lijf!

De hele groep maakt op deze manier gezamenlijk zelf een klei-animatie en beleeft wat een animatie is. Mathijs projecteert alle beelden achter elkaar en vervolgens is de klei-animatie van deze groep te zien in de grote tentoonstellingsruimte.

Uitnodiging familie en vrienden

Het werk van de kinderen maakt deel uit van de tentoonstelling. De kinderen maken een uitnodiging voor familie en vrienden en bereiden een rondleiding voor. Iedereen is welkom en de kinderen leiden hun gasten zelf rond.

*Bron:
Kunstenlab, Deventer*

Toelichting op de begrippen

In dit hoofdstuk worden alle onderstreepte begrippen in de tekst kort toegelicht. (Tussen haakjes staan de paginanummers)

Afspreekspel (50, 53, 57)

De kinderen maken van tevoren afspraken over rolverdeling en spelverloop, bijvoorbeeld aan de hand van uitgedeelde kaartjes.

Associatie/fantasiespel (50, 53)

Rond een gegeven woord of attribuut laten de kinderen hun fantasie de vrije loop. Het ene woord kan het andere uitlokken: een wandelstok kan een bezem of strijkstok worden. Er zijn geen beperkende regels.

Associaties van kinderen (93, 109)

Beeldende kunst roep bij (jonge) kinderen vaak allerlei associaties op. Een schilderij met bijvoorbeeld een afbeelding van het strand roept bij hen allerlei associaties op over hun eigen vakantie aan zee. Binnen de kortste keren gaat het gesprek niet meer over het schilderij, maar over hun eigen vakantie aan zee.

Authentieke ervaringen (16)

Ervaringen die kinderen zelf meegemaakt hebben.

Autonome kunst (93, 101, 109, 116, 118)

Kunst die geen directe vaste functie heeft noemen we autonoom. Autonoom wil niet zeggen zonder doel, maar op zich zelf staand.

Beeldaspecten (12, 19, 109)

Beeldaspecten zijn de zichtbare kenmerken die aan beelden te onderscheiden zijn (vorm, kleur, ruimte, textuur en compositie). Kennis over beeldaspecten geven zowel de maker, als de beschouwer meer houvast bij het omgaan met beelden. Bij tekenen heb je bijvoorbeeld te maken met de vraag: hoe kun je op het platte vlak deze vaas ruimtelijk weergeven? Bij het kijken naar een schilderij kun je getroffen worden door de wijze waarop de schilder de vaas geschilderd heeft.

Dansfiguren (63, 70)

Vormen waarop twee of meer mensen samen dansen, bijvoorbeeld dansen in paren met de armen om elkaars middel en de linkerarm omhoog of de ene danser op de knie, de ander beweegt erom heen.

Dialogospel (53)

Dit spel draait om het tweegesprek: een interview, een telefoongesprek of een ontmoeting tussen twee mensen.

Diverse inspiratiebronnen (93, 98, 108, 116)

Bijvoorbeeld prentenboeken, verhalen, foto's, schilderijen, rekwisieten, specifieke bewegingskwaliteiten.

Experimenteren (16, 18)

Experimenteren is een manier van werken waarbij kinderen alle vrijheid hebben in het zoeken naar de juiste middelen (materialen, instrumenten, attributen) om de gewenste resultaten te bereiken. Het is in een aantal gevallen wel vaak verstandig om kinderen juist te beperken in de hoeveelheid middelen omdat juist deze beperking eerder tot resultaten leidt dan de totale vrijheid in keuze.

Gebondenheid van objecten aan een bepaalde tijd, plaats en situatie (91)

Bijvoorbeeld: Een oude houten koffiemolen met een metalen bovenstuk werd omstreeks 1950 door hun grootouders gebruikt. De elektrische koffiemolen was nog een luxe artikel.

Geïsoleerde bewegingen (68)

De kinderen maken verschillende bewegingen met de afzonderlijke lichaamsdelen: bijvoorbeeld alleen het hoofd, een arm, een been.

Betekenis (123)

Een beeldende activiteit heeft altijd een betekenisvol onderwerp. De leraar onderzoekt of het onderwerp voldoende aanknopingspunten bevat, waarmee kinderen vanuit hun eigen beleving een invulling kunnen zoeken.

Bewegingskwaliteiten (63)

Bijvoorbeeld de vloeiende beweging van stromend water of de staccatobeweging van een robot. Deze bewegingen worden bepaald door op een bepaalde manier gebruik te maken van tijd kracht en ruimte.

Creatieve processen (93, 116)

Onderzoeken:

je verwonderen, open staan voor allerlei nieuwe indrukken, gericht waarnemen, schetsen, fotograferen, gesprekken voeren, bronnenonderzoek.

Experimenteren:

experimenteren met materialen, technieken, beeldaspecten (kleur, vorm, ruimte etc.), openstaan voor het toeval, nieuwe ontdekkingen, gebruik maken van je verbeelding.

Reflecteren en keuzes maken:

feedback krijgen, leren van je mislukkingen, afstand nemen je werk, analyseren, vergelijken, keuzes maken en plannen uitwerken.

Dans uit verschillende culturen (62)

Volksdansen die tot op zekere hoogte bewerkt zijn voor kinderen, zodat ze technisch haalbaar zijn voor een bepaalde leeftijdsgroep. Ze worden aangeboden op een manier die goed aansluit bij hun belevingswereld en het dansplezier vergroot.

Dansexpressie (62, 63)

Op basis van betekenisvolle onderwerpen en diverse inspiratiebronnen (afbeeldingen, verhalen, rekwisieten, muziekfragmenten) geven kinderen ideeën, gevoelens, ervaringen en gebeurtenissen vorm in dans.

Hedendaagse beeldcultuur (13)

De huidige Westerse cultuur wordt steeds meer getypeerd als beeldcultuur. Beelden nemen in de communicatie een steeds belangrijkere rol in. We denken hierbij aan: tijdschriften, strips, reclame (reclamespots en reclame op goederen), videoclip, tv, digitale beelden (websites, computerspelletjes) logo's, mode, straatbeeld, speelgoed, etc. Producten van de populaire beeldcultuur kunnen onderwerp zijn bij tekenen en handvaardigheid.

Improvisatiespel (50, 53)

Kinderen spelen op basis van een gegeven onderwerp en rolverdeling, maar het verloop van het spel staat van tevoren niet vast.

Inspiratiebronnen van kunstenaars (93, 98, 108, 116)

Bijvoorbeeld:

- de natuur: mensen, dieren, planten, landschappen
- andere kunstwerken/kunstenaars
- hedendaagse beeldcultuur
- nieuwe media
- technologische ontwikkelingen (vanaf groep 7/8)
- visie op de maatschappij en maatschappelijke ontwikkelingen

Inspringspel (53)

Een nieuwe speler doet op onverwachte momenten zijn intrede in het spel en oefent invloed uit op het spelverloop.

Instructiekaarten (22)

Een instructiekaart laat verschillende mogelijkheden van materiaalgebruik zien. Bijvoorbeeld de instructiekaart 'Werken met kleurpotlood' laat voorbeelden zien van:

- Het opzetten van een tekening met kleurpotlood.
- Verschillende effecten van mengen met kleurpotlood.
- Vlakken maken door arcen.

(zie ook Bevokaart: www.beeldendonderwijs.nl/index.php/producten)

Kijkwijzer (110, 114, 116, 118)

Een kijkwijzer is een handleiding, een reeks vragen, die je stimuleert om bewuster naar een beeld te kijken.

Voorbeeld van een kijkwijzer

- Wat valt je op, wat is je eerste indruk?
- De kinderen geven een eerste spontane reactie en vertellen wat er bij hen opkomt)
- Wat is het, wat stelt het voor?
- Wat stelt het schilderij, beeldhouwwerk, foto voor?
- Wat is het voor gebouw, gebruiksvoorwerp, kledingstuk? En wat is de functie ervan?
- Wat zie je allemaal, hoe ziet het eruit?
- Hoe is het gemaakt? Van welk materiaal?
- Welke beeldaspecten spelen een belangrijke rol?
- Hoe zijn deze beeldaspecten gebruikt?
- Waarom zou het zo gemaakt zijn?
- Voor wie is het beeld of object bedoeld?
- Wat roept het kunstwerk bij je op?
- Wat vertelt het beeld je? Hoe en waaraan zie je dat?
- Wat vind je er van en waarom?
- Is je mening anders dan je eerste indruk nu we er wat langer naar gekeken en er over gepraat hebben? Waardoor komt dit?
- Als jij zoiets zou maken, hoe zou jij het dan doen?

De vragen in de kijkwijzer zijn heel algemeen gesteld, in de praktijk betekent het dat ze afgestemd moeten worden op het betreffende onderwerp en op het ontwikkelingsniveau van de kinderen. Je vraagt kinderen uit groep 5 dus niet: 'Welke beeldaspecten zijn gebruikt?' maar 'Wat kun je vertellen over de kleur van de krokodil en de kleuren van de grond?'

(Bron: Onna, J. van & Jacobse, A. (2004). *Laat maar zien, een didactische handleiding voor beeldend onderwijs*. Groningen: Wolters-Noordhoff)

Kinderdans (63, 68)

Bij kinderdans leren kinderen dansen uitvoeren met min of meer vaste structuren. Deze dansen zijn voor een deel gebaseerd op bestaande kindervolksdans en aangepast aan het niveau van de verschillende jaargroepen.

Onderzoek (100, 102, 104)

Cultureel erfgoed vraagt om analyse van informatie en oordeelsvorming. Cultureel erfgoed is daarmee uitermate geschikt voor onderzoekend en ervaringsgericht leren.

Dit betekent dat er opdrachten moeten zijn waarbij de leerlingen:

- Zelfstandig onderzoek doen door:
- een onderzoeksvraag te stellen;
- een onderzoeksplan te maken;
- informatie verzamelen en analyseren;
- verwerken en samenvatten van de informatie;
- beantwoorden van de onderzoeksvraag.
- Om een mening/oordeel wordt gevraagd.
- In de gelegenheid worden gesteld zelf ervaringen op te doen.

Pantomime (50, 53)

De kinderen beelden zonder woorden gevoelens, handelingen en situaties uit.

Reflecteren (72)

Reflectie is een belangrijke fase in het creatieve proces. Naast aandacht voor het werk in het algemeen, kijkt de leraar met de kinderen gericht naar de resultaten van hun werk. Dat gebeurt in eerste instantie tegen de achtergrond van de aandachtspunten die de leraar tijdens de introductie en de instructie heeft aangereikt.

De kinderen leren met nuance kijken, luisteren, vergelijken en hun mening te geven. Ze krijgen daardoor informatie over hun gemaakte werk (feedback), die ze in een later stadium weer bij het kijken en vormgeven kunnen gebruiken. Belangrijke aandachtspunten in de nabespreking zijn: een mening geven en beargumenteren en respect kunnen opbrengen voor de ziens- en werkwijze van een ander.

Reflectievragen (18, 74)

Reflectievragen worden vooral gebruikt bij het begeleiden van kinderen. Ze zetten kinderen aan het nadenken over het werk waar ze mee bezig zijn en stimuleren tot het zoeken van nieuwe mogelijkheden.

Bijvoorbeeld:

- Wat zou er gebeuren als je meer wit bij deze kleur doet?

Klankspel (50, 53, 72)

Spelletjes waarbij kinderen bijvoorbeeld (dieren)geluiden nabootsen, spelen met harde en zachte geluiden, praten in fantasietaal, rijmwoorden bedenken.

Kracht (63)

Beweging uitgevoerd met spanning, ontspanning; zwaar of licht bewegen.

Kunst (16, 106)

Binnen tekenen en handvaardigheid wordt ook aandacht besteed aan beeldende kunst. De aandacht voor dit onderwerp verandert in de loop van de jaren. Zo worden binnen een thema dieren in de onderbouw ook afbeeldingen van dieren in beeldende kunst getoond, terwijl in de bovenbouw het onderwerp 'dieren in de beeldende kunst' expliciet aan de orde kan komen.

Kunstenaars (73, 93)

Bijvoorbeeld: beeldend kunstenaars, musici, componisten, dansers, choreografen, acteurs, regisseurs, schrijvers, dichters.

Lagen (63, 66, 125)

Hoog: op de tenen, springen

Midden: gebogen romp, knieën

Laag: op de grond zittend, kruipend, liggend, rollend

Multimediapresentatie (15)

Voor het maken van een multimediapresentatie kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van PowerPoint. In een multimediapresentatie kunnen rondom een thema of onderwerp tekst, plaatjes, geluid en bewegende beelden gecombineerd worden.

Een multimediapresentatie kan gebruikt worden om:

- verslag te doen van activiteiten;
- ervaringen uit te drukken;
- te communiceren.

- Heb je al geprobeerd om het papier te scheuren in plaats van te knippen?
- Heb je al gezien hoe Marieke dit probleem opgelost heeft?

Rekwisieten (122, 123)

Bijvoorbeeld hoepels, linten, touw, ballonnen, lappen, schoenen, stoelen, hoeden, stokken, flessen.

Richtingen (63, 66)

Voor, achter, links, rechts, diagonaal, cirkels en patronen.

Rijke beelden (16)

Rijke beelden zijn beelden waar veel aan te zien is en die bij kinderen verwondering opwekken. Het kunnen afbeeldingen zijn uit een prentenboek, maar ook reproducties van kunstwerken. Belangrijk is dat de beelden regelmatig vernieuwd worden.

Rijke beeldende leeromgeving (18)

In het lokaal waarin de kinderen werken, zijn beelden te zien van het thema waar kinderen op dat moment mee bezig zijn. Dat kunnen posters en reproducties zijn, prentenboeken, een kijkhoek met allerlei voorwerpen en boeken over het onderwerp, een prikwand waarop het themaverloop door middel van afbeeldingen en werk van kinderen gevisualiseerd wordt.

In een beeldende leeromgeving zijn werkhoeken ingericht met materialen en gereedschappen waarmee kinderen zo aan de slag kunnen voor het verbeelden van hun ideeën.

Rollenspel (53)

Kinderen spelen op basis van een gegeven rolbeschrijving; bijvoorbeeld een gevaarlijke zeerover, een slimme dief.

Ruimte (63)

Verschillende richtingen waarin je danst: voor, achter, links, rechts, diagonaal, in cirkels en patronen.

Verschillende lagen waarin je danst: hoog (op de tenen, springen), midden (gebogen romp, knieën) of laag (op de grond zittend, kruipend, liggend, rollend).

Sleutelvragen (16)

Sleutelvragen zijn échte vragen. Vragen waarbij het antwoord niet bij voorbaat bekend is bij de leraar. Naar het antwoord moet worden gezocht. Er moeten afwegingen worden gemaakt om tot een antwoord te komen. Soms sta je daarbij voor een dilemma. De leraar is serieus geïnteresseerd in het antwoord van kinderen.

Wat maakt een vraag tot een goede sleutelvraag?

- er is ruimte voor meer dan één antwoord;
- er wordt een beroep gedaan op verbeeldingskracht van kinderen;
- kinderen worden erdoor uitgedaagd om ervaringen onder woorden te brengen;
- er wordt eigen, authentieke kennis opgeroepen.

Bijvoorbeeld:

- hoe ziet het huis van een zeerover er uit?
- als je naar de vorm en de versiering van dit doosje kijkt, wat denk je dan wat er in zit?

Spel met materialen (53)

Materialen als kleding, attributen en decor zijn uitgangspunt of belangrijk hulpmiddel bij spel. Met een kroon kan een kind zich echt koning voelen.

Spel-elementen (52)

Er zijn vijf spel-elementen. Je vindt ze door de volgende vijf vragen te stellen (de vijf w's):

- Wie doet iets?
- Wat doet het personage?
- Wanneer gebeurt het?
- Waar speelt het zich af?
- Waarom doet dat personage het?

Een beginnend speler verbeeldt zich onbewust enkele van die elementen. Uiteindelijk gaat hij zich bewust met alle spelelementen bezig houden en bereikt de fase van de bewuste vormgeving. Het kind wordt zich er ook steeds meer van bewust dat hij voor anderen speelt. Hij leert de vijf spelelementen zo vorm te geven dat toeschouwers begrijpen wat hij bedoelt. Uit zijn spel maken zij op wie hij is, wat hij doet, waar en wanneer het gebeurt en waarom hij het onderneemt.

Toegepaste kunst (109)

Objecten die naast het feit dat ze een verfraaiing of versiering zijn ook een functie hebben, bijvoorbeeld design meubelen of -kleding, sieraden, keramiek, grafische vormgeving.

Toneelspel (53)

In dit spel werken kinderen aan een presentatie voor publiek (groeps- of schoolgenootjes), bijvoorbeeld bij een weeksluiting of afscheid van groep 8.

Totaalbewegingen (68)

De kinderen bewegen alle lichaamsdelen tegelijkertijd.

Van laag veranderen (68)

In voortbeweging van hoog naar laag dansen en van laag naar hoog.

Vertelpantomime (53)

Tijdens een vertelling door de leraar beelden de kinderen de bijbehorende handelingen, gevoelens en situaties uit. Alle kinderen spelen tegelijkertijd, individueel of in tweetallen.

Voorbeelden (20, 23)

Instructie over materiaal-technische zaken kun je het best illustreren door concrete voorbeelden. Hoe boetseer je een dier uit een stuk? Op welke manier kun je de ledematen uit de klei knijpen? Hoe gaat het inknippen en inschuiven van vormen van karton precies in zijn werk? Vaak komen materiaal-technische handelingen het best over als je ze eerst even voordoet.

Voordracht (53)

De kinderen brengen een vaststaande tekst tot leven met intonatie, gebaren, houdingen, mimiek.

Vormen (53)

Vorm van het lichaam in de ruimte zoals groot, klein, open, gesloten, symmetrisch, asymmetrisch.

Spiegelspel (53)

Spel waarbij kinderen elkaars bewegingen gelijktijdig en spiegelbeeldig volgen en nadoen.

Stops (66)

Kinderen bewegen door de ruimte. Op een bepaald teken 'bevriezen' ze in een bepaalde houding.

Straat (68)

De kinderen staan in twee rijen tegenover elkaar en vormen de straat. Andere kinderen lopen of huppelen daar tussen door.

Tableau vivant (53)

Kinderen tonen in een stilstaand beeld de essentie van een situatie.

Teacher in role (53, 54)

Vergelijkbaar met vertelpantomime, maar in plaats van een verteller speelt de leraar een rol waarmee zij het spel kan sturen. Zij stelt daartoe vragen. Rolwisseling van de leraar kan bijvoorbeeld als volgt: Als de leraar een hoedje op heeft is hij/zij rolfiguur, met het hoedje af petje af weer juf of meester.

Textuur (14)

De textuur is de zichtbare en voelbare aard van de oppervlakte. Dingen die ons omringen hebben een oppervlakte, een 'huid'. Deze kan glad, zacht of harig zijn, maar ook ruw, gegroefd of stekelig. Al die verschillende 'huid' noemen we bij beeldend onderwijs textuur.

Tijd (63)

Duur: kortere of langere tijd bewegen.
Tempo: snel of langzaam bewegen (versnellen, vertragen, stoppen, slow motion).
Ritme: regelmatig, onregelmatig.
Frasering: begin, verloop, einde van een beweging.

Vragen stellen aan bronnen

Bijvoorbeeld:

- Wat vertelt een voorwerp de kinderen?
- Hoe oud is het?
- Waar is het van gemaakt?
- Door wie is het gebruikt?
- Etc.

(Gerichte) waarneming (13)

Het werken op basis van gericht waarnemen krijgt gedurende de gehele basisschoolperiode aandacht. Dit kan het best duidelijk gemaakt worden aan de hand van het voorbeeld hieronder.

Tijdens de inleiding van de les bekijken de kinderen een levend dier: muis, kip, haan, konijn, leguaan, kikker. Ze praten over het karakteristieke uiterlijk van het dier en proberen daarbij een relatie te leggen tussen het uiterlijk en zijn leefwijze. Daarna proberen ze dit dier te tekenen, te schilderen, of te boetsen.

Bij jonge kinderen gaat het gericht waarnemen deels terloops. De beleving van bijvoorbeeld het echte dier in de klas staat voorop. Dat bevordert het expressiekarakter van het werk. Door het kijken naar en het praten over het dier zullen ze in hun werk meer karakteristieke details van het dier laten zien. Details die op hen de meeste indruk hebben gemaakt. Dat kan bijvoorbeeld de snavel zijn, of een heel groot oog, dat kan per kind heel verschillend zijn. Jonge kinderen zullen nooit een heel getrouwe kopie van de werkelijkheid maken.

Oudere kinderen vanaf een jaar of negen streven in hun werk meer naar gelijkenis met de werkelijkheid. Dat kan hen soms frustreren bij het werken naar directe waarneming. Daarom is het belangrijk de opdracht zo te stellen, dat dit streven naar perfectie niet een struikelblok gaat vormen. Vaak hebben kinderen vanaf een jaar of negen bij het verbeelden van hun ideeën even behoefte aan een afbeelding. 'Hoe ziet een pandabeer er uit of hoe staat een giraf op zijn poten?'. Een afbeelding van zo'n dier kan dan even helpen om het innerlijke beeld dat een kind heeft aan te scherpen. Beschouwen en vormgeven gaan dan hand in hand.

Werk (73, 74)

Bijvoorbeeld: een beeld, tekening, muziekstukje, lied, dans, spel, verhaal of gedicht.

Zintuiglijke waarnemingen, zintuigen inschakelen (16)

Binnen tekenen en handvaardigheid wordt ook aandacht besteed aan beeldende kunst. De aandacht voor dit onderwerp verandert in de loop van de jaren. Zo worden binnen een thema dieren in de onderbouw ook afbeeldingen van dieren in beeldende kunst getoond, terwijl in de bovenbouw het onderwerp 'dieren in de beeldende kunst' expliciet aan de orde kan komen.

Zintuigspelletjes (53)

Allerlei concentratie- en reactiespelletjes om de visuele en auditieve waarneming te trainen.

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo